KOZA YAYINLARI

güncel kitaplar

gül ve yumruk

MITTERRAND

«GÜL VE YUMRUK»

Mitterand

gül ve yumruk

MİTTERRAND

KOZA YAYINLARI

KOZA YAYINLARI

Güncel Kitaplar Dizisi: 13

Birinci Baskı: Şubat, 1975

«**La Rose au Poing** - Gül ve Yumruk» ● **François Mitterrand**'ın denemeleri ● Dilimize çeviren: **Ahmet Angın** ● Kapak düzeni: İbrahim Köktürk ● Dizgi, baskı: Üçler Matbaası ● Düzelti: Neclâ Akarsu ● Kapak: Filmler, Zafer Ofset; baskı: Uycan Matbaası ● Yayın hakkı (Copyright): ONK - Flammarion/Koza Yayınları Ticaret Ltd. Şti. (Nuruosmaniye Cad. Özaydın Han, Kat: 4, 6 — 7. Telefon: 22 00 26, İ s t a n b u l)

BİRİNCİ BÖLÜM
GÜL ve YUMRUK

1.
Yarıda kesilen diyalog

BİR MART 1972 akşamı, yıldönümünü kutlayan Françoise Giroud'nun evinde, küçük bir davetli topluluğu kahvelerini içerken, konuyu modaya getirdiler. Dokuz ay önce Epinay-sur-Seine'de kongre için toplanan sosyalistler, komünistlerle beraber bir ortak hükûmet programını oluşturmağa karar vermişlerdi. Olay kamuoyunda hayret uyandırmış ve bir hayli sarsmıştı. Herkes gönlünce ve çevreye göre sald:rılarda bulunuyor, haklı haksız birtakım öneriler yapılıyordu. Hatta o gün ben, sert bir saldırıyı göğüslemeye hazırlanmaktaydım.

Darbeyi indiren Georges İzard oldu. Bizi biribirimize bağlayan dostluğumuza rağmen, «hayır» dedi, oraya kadar benimle gelecek değildi. Ve komünistlerle işbirliği (bu işbirliği sözü bizim nesil için kötü

olan anlamını hâlâ muhafaza etmektedir) (1) yapılabileceğine inanmış, Lenin için pahalıya malolan o küçücük yol parçası üzerinde birkaç adım ilerlemiş ve sonunda cezaevi, ip ya da ensesinde kurşunla karşılaşmış Doğu ülkelerinin o demokratlar, liberal ve sosyalistler kafilesinin uzun, ezilmiş ve maddi ceza çekmişler dizisini anlattı. Georges İzard'ın açık ve âhenkli sesi yüreğimi etkilemekteydi.

Hitler, Mussolini, Franco ve Stalin tarafından Avrupa'nın şiddetle, ölümcül bir biçimde boyun eğdirilip deliye döndürüldüğü sıralarda, ben, yirmi yaşımdaydım. Bu acı nasıl dindirilebilirdi? 4 Mayıs 1945'de, Lanzberg'deki yahudi kampının kapısını zorlamamız gerekmişti. Bizi o an sadece ölüm karşıladı. Muhafızlar, sıvışmadan önce, sürgünleri barakalara kilitlemiş ve her şeyi ateşe vermişti. Çocuklar kaçmak için koşmuştu. Ama alev makinaları yakaladı onları. Kapkara kesilmiş küçük vücutların üzerinden atladık. Öğleye doğru, kirli gökyüzünden kar düşmüş, onları örtmüştü.

Yakındaki başka bir kampta bir hizada dizilmiş üç set halindeki ölüleri toprağın altından çıkardık. Saydığımız sekiz bin ölü idi. Öyle zayıftılar ki, insan onları ağaçtan yontulmuş sanırdı. Gözlerinin yaşını killi toprak kovmuştu.

Daha sonraları, 20 Temmuz 1944 de Almanya'da komplocular yargılanırken Hitlerci servislerin filme

(1) Alman işgalcilerile işbirliği yapanları hatırlattığı için.

aldığı kurdelenin gösterilişinde bulundum. Korkunç, unutulmayacak imgeler. Kükreyen, yumruğunu uzatan, küfreden, adaleleri gerilmiş bir mahkeme başkanı. Aynı akşam, gırtlağı bir kasap çengeline takılarak asılan ve askıları kesik pantalonunu tutmaya çalışan bir general. Bu hayalleri hiç bir zaman unutmadım. Kanlı, çamurlu, utanç verici başkalarını da.. Eşsiz bir senaryo. Zulmün özgürlükten fazla sınırı yoktur. Dehşete kapılmış haldeki dünya Vichinski'nin Moskova'da azgın yılanlar, vıcık vıcık sıçanlar gibi garip hiddetini haykırdığını, Bukharin' in kendisini öldürmek üzere icat edilen suçu kabul ettiğini, Krestinski'nin itirafı reddettiğini ve ertesi günkü duruşmaya tıpış tıpış geldiğini duymuştu.

Ey ruhun karanlığı! İçinde insanın Devlet nedenine, Parti yasasına, Irk fanatizmine yenilip köleliğe düştüğü bu kutupsal evrenden nefret ediyorum. Şarlo, rolünde aldanmıştır. Ben diktatörlerle alay etmiyorum.

Özgür bir insan sanmaktayım kendimi. Bana öyle geliyor ki, başka türlü hayatımın anlamı olmazdı. Beni eleştirenlere inanılırsa, ortak programı kendimin uydurduğum ve bu uydurmayı tanımadığım bir otorite adına yapıp sıkışmış ve sessiz sosyalistlere kabul ettirdiğim sanılır. Marchais-Mitterand uyuşması: İşlenen tema, budur.

Ölçü aracı olarak kendi eğilimlerinin boyundan başka bir şeye sahip olmayan bazı kişiler beni, 1976' daki başkanlık seçimlerinde program konusunda, komünist oylarına teslim olmakla suçlamaya kadar

gitmişlerdir. Vaadin insanı beslememesi dışında, hiç olmazsa komplimanların darbelerden az olduğu bir devirde aday olmak için bu işi meslek edineceğim yolundaki fikrin son bulmasını temenni ederim.

Bir çeyrek yüzyıl süren parlamenterlikten sonra, elli altı yaşımda, hayatımda istediğim şey Elysée' ye gitmek değildir. Bunu benden başkaları istiyor, ona lâyık olsunlar ve bazılarının her yedi yılda bir gökten inme adamlara ihtiyacı olduğu yolundaki temennilerine rağmen, Fransa, o derece geri kalmış değildir. Herkesin kendi tarzı vardır. Sosyalist Parti, güzel amblemine rağmen bir gül bahçesi değildir. Fakat hayal ile eylem orada, yaşanacak zamanımı kaybetmediğim hissini verecek biçimde yer alır. Fısıltı halinde söylendiği üzere parti sorumlusu, kesin bir zaman çizelgesine tâbi ve tabiatına zıt sorumluluklar altındaki bir mekanizma adamı olarak rolümde kendimi rahatsız hissedeceğim için değil. Ben şartlara uymakta zorluk çıkarmam; bu cümle gazetelerin anlattığı gibi, şahsım hakkında dalgalı ve değişik yorumlar yapma kehanetine yol açacaktır. Bu da, daha başından benim hoşuma gidiyor.

1945'den sonra tek bir partiye, 1965'de cumhuriyet müesseseleri Anayasası'na katılmış U.D.S.R. (Demokratik Cumhuriyetçi Sosyalist Birliği)ne girdim; bu da, zamanı gelince, 1971'de Sosyalist Parti içinde erimiştir.

Parlamentoya girdiğimdenberi ve yedi yıl süre ile bakan oldum, 1957'de bir daha dönmemek üzere

kendi isteğimle hükûmetten ayrıldım. Herhangi bir karamsarlığa kapılmadan. Üç ya da dördünün dışında, kendilerini Cumhuriyet'in bakanı sanan, General de Gaulle görevlileri ortaklığı, bende haketmediğim bir gözden düşme izlenimini bıraktı. Yani, işler daha yolunda gitti. İlk vaftizi yapan hangi insan Papa olmayı düşünmemiş olabilir? Bereket, Şeytan var. Kıral mı? O, atlardan başkasına hükmetmez. Cumhurbaşkanı mı? Yine oraya geldik işte, daha yükseğe bakmak için..

Kısacası ben, bir asalet unvanı seçecek olsaydım eğer, bana sosyalist arkadaşlarımın verdiğini alırdım. Devrimin tarihi içinde bir iz bırakma pahasına da olsa, bu, bırakılacak en kötü yol değildir.

Bir kelime daha. Ölçülebilir bir uzaklıkta, çocukluktanberi izlenen kıyı çizgisini farkediyorum. Kendimden başka çalışma arkadaşlarım olmıyacağı an yaklaşıyor, yeter ki beni ıssızlıkların hâkimi karşılasın. Son serüvenin beni habersizce yakalamasını istemem. Basit gerçeklerin hareketsiz fonu üzerinde, içte ve dışta o kadar çok kaçak hayallere bakmam gerekiyor ki, içinde gölgenin genişlediği ve günün renklerini karıştırdığı belirtileri, geç olan saati okumayı öğrenmek için gerekli kesinlikten yoksun oluşuma hayıflanır gibi oluyorum. Bir başarısızlıktan ötekine soluk alacak vakit yok.

Program imzalamakla Sosyalist Parti adına yüklendiğim sorumluluğu üzerime alıyorum. Ama şu noktaya varan çok sayıda ve ciddî olan soruları kendi kendime sormaksızın değil: Acaba özgürlüğe hizmet ettim mi?

,Beni bundan çok ilgilendiren bir şey yok. Vardığım yere, birçoklarının gideceğini de bilmezlik edemem. Yani, bu konudaki düşüncelerim kamu ile ilgilidir.

George İzarr tekrarladı: «komünistlerin, küçük kapıdan girmiş olsalar bile, iktidarı bırakmış olduklarını gösteren bir örnek yoktur.»

Çok yaygın olan bu iddia, bermutad bu alandaki tartışmalara son vermektedir. Buna rağmen İzard, görünüşte sarsılmaz gibi olan bu nedenlerin, bana çoktan yüzeysel göründüğünü durmadan söylemektedir. Bunun neden olduğunu söylemek isterdim. Fakat akşam ziyareti bitmişti. Ev sahibemizden izin aldım.

Bu gün şu kitabı yazmam, belki bu diyaloga, bu sonu gelmez diyaloglara yeniden başlamak içindir.

2.
Batı'da yeni bir fikir

BATI BU YENİ fikri General de Gaulle'e borçlu bulunmaktadır, hükûmette komünistlerin yer alması. 1942'de bunlardan ikisini, Fernand Grenier ile François Billoux'yu Cezayir'deki Ulusal Kurtuluş Komitesi'ne davet etti. Paris'e dönünce, Kurtarılmış Fransa'nın ilk hükümetinde Kamu Sağlığı Bakanlığı'nı bizzat bu François Billoux'ya, Havacılık Bakanlığı'nı da Direnme devrindeki Komünist Partisi'nin askerî örgütü olan Başı bozuk Askerler ve Partızanlar'ın şefi Charles Tillon'a vermiştir.

Bir yıl sonra Maurice Thorez S.S.C.B.'den dönünce, ona da bir devlet Bakanlığı'nı verdi. Ve 20 ocak 1946'da Colombey-les Deux Eglises'e çekildiği zaman beş komünist, Maurice Thorez, François Tilloux, Charles Tillon, Ambriise Croisat ve Marcel Paul, Bakanlar kurulu'nda bulunuyordu.

Tarihin bu noktasını kendisine hatırlattığım bir U.D.R. (1) yöneticisi bana: «Evet, ama de Gaulle vardı. Siz kendinizi ulusal bir kahraman olarak mı kabul ediyorsunuz» dedi.

Kendisine,ulusal kahramanın, komünistleri iktidara yerleştirmekle kalmayıp onları ardında bıraktığı cevabını verdim. Hemen yazmış olduğu şu mektup vasiyet'e bakarak yargıya varılırsa bu, sâkin bir bilincin delilidir:

«Fransa artık alârm halinde değildir.. Fransızların kendi hayatı esas bakımından güvenlik altına alınmıştır. Kamu huzuru bozulmamıştır.»

Oysa, o devirde Komünist Partisi, Fransa'nın en önemli partisi idi ve 1946'da kayıtlı seçmen oylarının % 21,9 unu (Sosyalistler için % 13,7) alacaktı. Birçok bölgeyi kontrol ediyor ve örgütü ile militanlarının çokluğu sayesinde ülkenin siyasal hayatına hâkim bulunuyordu. Onun desteklediği kitle hareketleri etkisini bütün çevrelere yayıyordu: Iréne Joliot - Curie ile **Union des Femmes Françaises** (Fransız Kadınlar Birliği) başkanlığını Edouard Heriot'ya verdiği **Union de la Jeunesse républicaine de France** (Fransa Cumhuriyetçi Gençlik Birliği), adını François Mauriac'ın vermiş olduğu **Front National** (Ulusal Cephe). Stalin'in dışarıdaki gücü yarı Avrupa'nın bölüşülmesini sağlıyarak en yüksek noktasına ulaşmaktaydı. Romanya, Macaristan, Bul-

(1) Fransa'da: Union pour la Défense de la République (Cumhuriyetin Savunması için Birlik) sözlerinin baş harfleri.

garistan ve Polonya'da devlet mekanizmasını ele geçiriyor, sosyalist ve köylü partilerini ortadan kaldırıyor ve imparatorluğunun etrafında koskocaman bir sath-ı mail meydana getiriyordu. Kızılordu, Strasbourg'dan üçyüz kilometre ötede kamp kurmuş haldeydi. Amerikalılarla Ruslar hâlâ halkların kaderini pokerde oynuyorlardı. Soğuk savaş başlıyordu. Prag'ın üzerine düşecek olan yıldırım, Paris'e düşebilirdi.

General de Gaulle tarafından başlatılan ve halefi Felix Gouin'in izlediği ulusal birlik politikası, Hristiyan Demokrat lider Georges Bidault ile sürdürülüyordu. Komünistler bu sonuncu liderin hükûmetinde yeri bakanlık aldı. 1946 Anayasası, Maurice Thorez'in komünistleri, Guy Mollet'nin sosyalistleri, Georges Bidault ve Maurice Schumann'ın Hristiyan Demokratları'ndan oluşan bir koalisyonun çağrısı üzerine oylandı. Jean Lécanuet'nin anısını unuttuğu buluşmalar. Bu tarihi hatırlamadan bütün partilerin, sağdaki (de Gaulle'cü ve ılımlı), merkezde (M.R.P.) (1) ve soldaki (S.F.I.O.) (2)lerin, komünistlerle beraber hükûmet ettiği sonucu çıkarılacaktır.

Hata ettiklerini söylemiyorum. Bunu yaptıklarını söylüyorum. Onlar için hoş görülen şeyin bize yasak edileceğini anlamam mı gerek? Komünistlerin

(1) Mouvement Républicain Populaire (Cumhuriyetçi Halk Hareketi)in baş harfleri.

(2) Section Française de L'İnternationale Ouvriére (İşçi Enternasyonali'nin Fransız Bölümü)in baş harfleri.

hükûmette var olması, temel yasamızda yazılı olmayan bir prensibi ihlâl ediyorsa da 1944'den 1947'ye kadar olduğu gibi 1973'te de bu gerçekti. Eğer bir prensip değil de uygunluk söz konusu ise, çoğunluğun yaptığı gibi 1973 Fransası'nın, Kurtuluş'tan sonraki Fransa'dan çok, bir Rus istilâsı ve komünist bir hükûmet darbesi tehlikesine doğru koştuğunu seyre değecek kadar güzeldir.

Öyle ise, Kerenski-de Gaulle mü? 18 Haziran'ın adamından öylesine nefret etmiş olan sağın aksine, bunu asla ne iddia ettim, ne de düşündüm. Yurdumuzu yeniden yapmak ve birliğini sağlamlaştırmak için, etrafında halkımızın zinde kuvvetlerini toplama konusunda haklı idi. Fakat bu amaçla göze aldığı tehlikeler, ondan sonraki ay ya da yıllarda solun bir başarı ihtimalini ortaya çıkaran sorunlarla aynı ölçüde değildi.

Gerçekte, bizi mutlak-savaş-sonu'dan ayıran yirmi sekiz yıl, uluslararası ilişkilerin yapılış ve havasını büyük ölçüde değiştirmiştir. Hem de daima aynı yönde.

Soğuk savaşın yerini barış içinde bir arada yaşama almış bulunuyor. Richard Nixon, aralarındaki anlaşmazlıkları unutarak, Birleşik Devletler Başkanlığına yeniden seçilişini aynı hızla alkışlayan Pekin ile Moskova'yı resmen ziyaret etmişti. Şansölye Brandt, Batılı Almanlar'ın Doğu'ya açılışı tasvip etmelerini, Oder-Neisse hattını, Öteki Almanya ile barışmalarını kabullenmelerini sağlamıştır. Fransa, Nato'dan uzaklaşmış ve S.S.C.B. ile işbirliği yapmış-

tır. Bay Debré, Sovyet Savunma Bakanı Gretchko ile akılcı bir çerçeve içinde askerî bilgi mübadelesi yapmakta ve **«iki ülke arasındaki ilişkilerin sürekli gelişiminden»** yararlanmaktadır. Bay Pompidou gözle görülecek derecede, Sovyet tanklarının Concorde Alanı'na gelmesinden korkmamaktadır. Taşra şehirlerimizde, Bay Kruşçov'a benzer biçimde, yorgun bir turist gibi dolaşan Bay Brejnev'i davet ederek karşılıyor. Şüphesiz o da benim gibi, son dünya savaşı sırasında yirmi milyon ölüsü ve ondan sonra da müthiş ekipman ve üretim çabasiyle Rus halkını savaşçı olarak düşünmektense, fedakârlıklarını kabul etmenin daha iyi olacağını fikrindedir.

Avrupa, S.S.C.B.'nin girişimi ve Birleşik Devletler ile Kanada'nın da katılacağı ortak güvenlik üslerinin tartışılacağı Helsinki Konferansı'nın randevusuna hazırlanmaktadır. Ortak Pazar kendi kendini dokumakta, altıdan dokuz ortağa geçmekte, Büyük Britanya'yı kapsamakta ve homojen olmaya yüz tutmaktadır. Çin kudretinin rahatını kaçırdığı Kremlin, Batı'daki statükoyu, dış politikasının temel direği olarak görüyor.

Barış artık, yalnız korku dengesinin üzerinde durmamakta, aynı zamanda sağlam antlaşmalar, kültürel ve ticarî mübadeleler ve tamamlayıcı çıkarlara da dayanmaktadır. Berlin'de, Küba'da silâhlı çatışma halini alma tehlikesini gösteren krizler, müzakere yolu ile çözümlenmiştir. Bunun, trajik karşıt denemesi olan S.S.C.B.'nin ve Varşova Paktı ülkelerinin askerî müdahalesi, Rus Amerikan hoşgörü-

sünü bir an bile bozmamıştır. 1968 Prag darbesinin ertesi günü, Başkan Johnson, Teksas'daki çiftliğine gidiyordu.

«Komünistlerin, küçük kapıdan girmiş olsalar dahi iktidarı terkettiklerini gösteren bir örnek yoktur.»

Doğru, sevgili Georges İzard, Stalin'in Doğu Avrupa'ya el koyuşunu düşünürseniz.. fakat komünist partilerinin hükûmete katıldıkları Batı ülkelerinde gelip geçen olayları gözönünde bulundurursanız; bu aynı zamanda yanlıştır da!

Bu ülkeler şunlardır: İtalya, Belçika, Lüksemburg, Avusturya, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Danimarka, Yunanistan ve Fransa. Rus baskısı altında, kaderin tereddüt ettiği Finlandiya dışında, Washington'dan Tarih'in **«Truman doktrini»** adını vereceği manevrayı, orkestra şefinin vuruşlariyle, el koyma işi, parlamenter oyunun en klâsik kurallarına uygun biçimde başlatmıştır.

Fransa'da 4 Mayıs 1947'de sosyalist Paul Ramadier, IV. Cumhuriyet'in başbakanı olarak Maurice Thorez ile arkadaşlarını istifaya zorladığı zaman ihtilâl çıkacağı sanılmıştı. Fakat, rejim zaten normalden daha zayıf olduğu için sarsıntıyı pekâlâ atlatıp yerine oturdu. Komünistler iktidara bir daha asla yanaşmadılar. Sosyalistlerin komünistlerden garantiler istemeye hakları var idiyse de, onların da bu konuda hiç bir sözleri olmadığını söylemek, aşırılık olurdu.

Bununla beraber gerçek sorunlar plânı değiş-

tirdi. Bir zamanlar Manş için olduğu gibi, Rhin'in iki dünya arasında bir sınır teşkil ettiği yolundaki Fransız tutkunluğu, artık gözümüzü kör etmeyi bırakmalıdır. Bu tutkunluk, demir perdenin iki uygarlığı ayırdığını hâlâ birçok vatandaşı inandırmaktadır. Hem komünist rejimin kazanılışını korumak, hem kimliklerini doğrultmak, hem de devletci toplumun dedikodularından kaçmak gibi ihtiyaçlar, Doğu ülkelerini kaynaştırmaktadır.

Ekonomik gelişimin başında olan Japonya, son politik zincirlerini daha fazla sürüklemeyi reddediyor. Çin, kendi tecerrüt halini evrensel bir gülücükle kırmakta ve daha dünkü müttefiğine karşı olan kırgınlıklarını muhafaza etmektedir. Lâtin Amerika, gelecek yüzyılda ön safa geçişini hazırlıyor. Afrika uyanmakta.

Sanayi uluslarının Üçüncü Dünya'ya vereceği cevaplar sefaletle ilerleyişe, barışla savaşa bağlıdır; bütün dünyanın çoğalma olaylarını kontrol etme kapasitesinden üretimi azalmış kaynaklar tüketiminin bilimce plânlanmasına kadar herşey, neslin yaşama ve ölümüne bağlı bulunmaktadır.

Seçme işi burada yapılmalıdır. Herhalde bununla ilgilenmenin vakti gelmiş olsa gerektir.

3.
Bir numaralı düşman

BU ÖNYARGILAR kabul edilmek istenirse, sosyalistler için yurtseverlik göreviyle kendilerinin olan temel görüşlere zıt siyasal ittifakları kabul ettikleri devirden beri, öncelikler düzeninin değiştiği anlaşılır. 60 yıllarının büyük dönemeciyle savaş ve istilâ tehditleri bertaraf olduğuna göre, bir numaralı düşmanları yine kapitalizm olmaktadır.

Sosyalist Parti programının hatırlattığı üzere, insanın insan tarafından sömürülmesiyle ilgili bütün yolların gerçek ve tam yıkılışı, hareket noktası büyük üretim, yatırım ve mübadele araçlarına kollektif şekilde sahip oluştan ibaret ekonomik demokrasiye varışı gerektirir. Tekniklerin gelişimi ile bilginin yayılmasını sürekli şekilde mayalandıran sosyal sınıfların muhtevası ne kadar çeşitli ve değişik olursa olsun, yönetici sınıf ile işçi sınıfı arasındaki

anlaşmazlık her zamankinden çok aktüalitesini muhafaza etmektedir.

İnsan, ya şu, ya da bu kampa dahildir. **No man's land** (1) diye bir şey yoktur. Kamu yapılarının cephesinde altın harflerle yazılı prensipler, bununla beraber, sosyo-kültürel çevresinin ve dahil bulunduğu sınıfın üretim ilişkilerine hayatı boyunca köle olan adalet efsanesini aldattığı özgür insanın iyi niyeti için fazlasiyle yeterlidir. Fakat bir avuç imtiyazlı, ekonomik iktidara ve onun sayesinde tüm diğer iktidarlara sahiptir. Siyasal demokrasi acınacak bir hamakati kapsayan nazik kuruluşlar maskesi altında Fransa'da, tarzları daha titiz ve sözde yanlışları daha keskin de olsa, Doğu'daki benzerinden daha az gerçek olmayan bir sınıf diktası uygulanmaktadır.

Şu halde, ortak amaçları kapitalist bünyeleri yıkmak ve onların baskısı altındakileri kurtarmak olan partilerin, yeni tip bir toplum tarifi ile, buna varma olanağını sağlayacak strateji üzerinde anlaşmaları doğaldır.

Sosyalist Parti ile Komünist Partisi'nin kökleri, işçi sınıfının içindedir. İşçi sınıfının ötesinde sosyal tabakaların, sömürülen sosyo-profesyonel grupların tümüne başvururlar. Yoksulların, üretim çevresi dışına atılmışların ve sefil bir kadere terkedilmişlerin

---

(1) İngilizce bir deyim olup daha çok savaş halinde, karşı karşıya bulunan iki düşman kuvvetinin arasındaki alanı belirler. «İnsanın bulunmadığı yer» anlamına gelir. Çünkü, gerçekten buraya her iki taraftan da ateş edileceği için, hücum halleri dışında insan bulunamaz.

davalarını savunurlar. Oysa, çalışan, üretim yapan, yurtlarına hizmet edip onu seven milyonlarca Fransız, komünistlere oy verdikleri için ulusal sorumluluklar düzeyinde kamu yaşantısının dışına atılmışlardır. Onları kendi başlarına bırakmak, halk kuvvetlerinin bölünmüş halini sürdürmek, kesin olarak olayları tersine çevirme ile her türlü şansı yıkmak olur.

Sosyalistler, Sovyet örneğini reddeder. Tek parti rejimini mahkûm ederek çoklukla tek bir adamın, ya da bir klânın kendi iktidarını uygulamasına elverişli olduğu nedenini öne sürerler. Tıpkı Batı'da kapitalizmin yaptığı gibi, Doğu'da komünizmin de kendi feodallerini ortaya çıkardığını iddia ederler, bunda tekeller ve bürokratlar ortaya çıkar; bu bürokrasi de Henri Laborit'in yazdığı gibi **«egemenlik için egemenlik'in amansız determinizmi»**ne boyun eğer. Devlet karşısındaki vatandaşı, kuruluş içinde işçi, herkesin kişisel sorumluluğunu komünist doğmasına ve onun doğurduğu metodlara zıt bir fikir haline sokarlar. Daha da ileri giderek, Rusya'nın kendi amaçları düzeyinde yer alan uluslararası komünizm stratejisinin, Fransa'nın hayatî çıkarlarını tâyin edebileceğini kabul etmezler.

Fakat, orada da işler sallantıdadır. Fransız Komünist Partisi'nin gelişmesi, uzun bir süre için dünya kuvvetleri arasındaki ilişki (S.S.C.B.'nin tecridi, soğuk savaş) ve sosyolojik temelinin dar sınırlariyle bloke edilmişti. Bu hareketsizlik etkenleri artık yoktur. İki blok bozulmaktadır. Artık soğuk savaş bir

anıdan başka birşey değildir ve işçilik her tarafta yayılıp eski proletaryanın nüveleri dışına taşmaktadır. Ya Komünist Partisi bu yeni duruma uyacak, ya da kendi çelişkileri içine gömülerek kendisi için çizmiş olduğu hedefe ulaşamamış halde ortaya çıkacaktır. Bu hedef de şudur: ülkenin yönetimine katılmak! Herşey, hücrelerden siyasî büroya kadar, bunun anlaşılmış olduğunu göstermektedir. Sosyalist Parti'nin rolü, burada kesin olabilir.

Fransa'da komünist **'vakıa'sı**, bir raslantı ürünü değildir. O, aptalca **bir karşı-haçlı seferi halinde,** karşısına çıkmaktansa, incelenip öğrenilmesi tercihe değer olan bir tarihî, ekonomik ve sosyal veriler serisiyle izah edilebilir! Örneğin, protestanlığın egemen bulunduğu **Batı ülkelerinde zayıf** olan komünizm, katolikliğe bulaşmış Lâtin ülkelerinde güçlüdür. İtalya'da seçmenlerin % 26'sı, Fransa'da % 22'si ilâ % 20'si komünisttir ve serbest seçime izin verilse, İspanya ile Portekiz'de de aynı oranlara ulaşacakları kabul edilebilir.

Serbest inceleme karşısında dogmatik geleneğin sürekliliğine nasıl inanmıyalım? Köy ve aile sanayii ekonomisinin strüktürleri hızlı olduğu zaman, komünizmin ilerlemeleri, ikinci ve üçüncü sınaî devrimlerde yaşamlarını sürdürmüş, işçilerin çok yoğun olduğu ülkelerde ise yavaş olmuştur.

Demokratik Alman Cumhuriyeti ile Çekoslovakya dışında, Doğu ülkeleri, komünizm tarafından ele alındıklarında geri kalmış ve ekipmansız durumda idiler. İnsan kendi kendine nasıl sormasın: Acaba,

stalinizm, komünizm veya geri kalmışlık için gerekli midir? Nihayet komünizm, bizzat sosyalizm de bir yeni dünyayı taşıdığını unuttuğu için kitlelerin ümidini kendi tekeli altına almıştır.

Kendileriyle kara ekmek parçasını ve stalag (1)ların arpa çorbasını bölüşmeden önce komünistleri tanımıyordum. Direnme devrinde onları keşfettim ve biribirini gözetleyerek uyuyan aynı evin köpek ve kedileri gibi dost olmuştuk. Ondan sonra kendileriyle mücadele ettim ve tarih yeniden başlasaydı, ben de bu işe yeniden başlardım.

Doğu ile Varşova Paktı'nı seçtikleri zaman, ben Batı'yı, Atlantik İttifakı'nı ve Avrupa'nın yeniden kuruluşunu seçtim. Özgürlüğümün Amerika Birleşik Devletleri'ne borçlu olduğu şeyi unutamam. Belki bu özgürlükten bende bir burjuva bilinci vardır. Bunu değiştirme niyetinde olmadığımı itiraf etmem daha iyi olur.

Fakat bugün, Fransız toplumu içinde kimin özgür olduğuna, kimin olmadığına bakınca, elimi kime uzatacağımı biliyorum.

---

(1) Aslında Almanca «Stammlager» kelimesinin kısaltılmışı olup 1940-1945 yıllarında asker olmayan savaş tutsaklarının enterne edildiği Alman kamplarına bu ad verilirdi. Müttefik ordu subaylarının hapsedildiği yerlere de Almanca «Offizierlager»den kısaltma «Oflag» adı verilmekteydi.

4.
Sosyalizm için bir parti

1920'DE BİRİBİRİNDEN ayrılan sosyalistlerle komünistler, üç defa karşılaşmış, bu karşılaşmaların ilk ikisi sonuçsuz kalmıştır: 1936'da Halk Cephesi'nde 1941'de Direnme hareketi içinde ve 1965'de de Başkanlık seçimi için.

Bu seçimde benim adaylığım, solun tarihinde bir sayfayı çevirmiştir. Bunu ben istedim ve bununla övünüyorum. Komünist Partisi düşmanlarından ötürü dikkatinin kendisi için kapattığı ve içinde kendinden, marazi denecek derecede hoşnut bulunduğu bir halde **geto**'dan çıkmıştı, siyasî hayatımız eskisi gibi devam edemezdi. Sırasiyle uygulanan, fakat plân üzerinde solun nerede yer aldığını hiç bir şeyin ayırt etmediği sağ hükûmetiyle merkez hükûmeti (ya da Üçüncü Kuvvet)nde toplumun değişimi artık kendisine başka bir boyut eklemekteydi.

Daima öyle olduğunu bilmeyen Fransızların ço-

ğunluğu, nihayet kendi evine, yani Fransa'ya demek istiyorum, girme ve kendi işlerini düzenleme fırsat ve şansını elde etmekteydi. Solun, büyük yetkilere sahip bir cumhurbaşkanını seçmeyi denemek için birleşmiş olduğu halde, daha az yetkileri olan milletvekillerini, senatörleri, genel danışmanları seçmek için neden birleşmediği, anlaşılmaz bir olay halini almıştı. Bu seçim ittifaklarına politik bir anlam vermek gereksinmesi, zorlayıcı bir hal almıştı. Fransızlar, seçilir seçilmez biribirine giren adaylara oy verme işine gitgide daha zor katlanmaktaydı.

Burada, mantıkla çıkar birleşiyordu. Özellikle yaygın bir amacı izlemeyi hak etmiş olan ya da öyle görünen hasmın adı de Gaulle olduğu zaman. Onun «**ben'i veya hiç**»i, halk kitlelerinin çok güvenilir psikolojisinden çıkmaktaydı. Mübalâğa ettiği şüphesizdir. Fakat Fransızlar hiçliği reddediyordu. Sağ, bütün bir program olarak de Gaulle'e sahipti, solda ise bu yoktu. De Gaulle'ü tercih ettiler.

1965 birleşmesinin, romantik hamleleri ve günlük iri lâflarla onun noksanlarını ölçüyorum. Fakat o, halkımızın yüreğinde bir şeyi sarsmıştı. Zannedersem ümidi. Soyut biçimlere tapan, bâkireliklerine kızmış, solun namuslu kızları, küskün bir halde ölü tanrıları bekleyecek yerde onlar için gülünüp şarkı söylenebilmesi karşısında kızıyorlardı.

Buna rağmen, orada kalınmasının cesaret kırıcı olacağını kabul ediyorum. Solun bir tasarısı yoktu. Bu, öylesine açık bir hal aldı ki, derhal aşırı denecek sayıda tasarıya sahip olundu. Müzakerelere başlama

zamanı geldi. Paris'in bütün köşelerinde buluşuluyordu. Onbeş yıldanberi konuşulmamış olan şeyler bitip tükenmez gibiydi. Plânlar altında ezilip kalmıyordu.

O yıllarda solu kaplayan aşırı fikir açlığıyla ben, çok defa acı alay etmişimdir. Fakat, onun sebep olduğu şok sayesinde soğuk savaşın, sömürge savaşlarının ve de Gaulle'cülüğün bulandırmış olduğu veriler tekrar gözümüze göründü. Alain Peyrefitte'in **«aptallık etmezsek bundan bizde otuz yıllık var»** diyerek yüksek felsefesini ifade ettiği, sağın sinik ve müraî hükûmdarlığı herkese dayanılmaz bir şeymiş gibi göründü. Her biri de kavgalara katılmak ve barışmaların saatini geciktirmiş olmakla onu sağlamlaştırdığı için kendini suçlu buldu.

Fakat birliğin, kendi içinde anlamı yoktur. Sol'un hangi teşebbüse girişeceğini öğrenmek için bir tartışma açıldı. Komünist Partisi ile Sol Federasyon (S.F.I.O., radikal parti, cumhuriyetçi Kuruluşlar Konvansiyonu)un üç partisi arasındaki 2 Aralık 1966 anlaşması, aralarındaki uygunluk ve ayrılıklar, 24 Şubat 1968'de ortalığı temizledi. 1968 Mayıs'ı, hayatı değiştirmek isteyerek kendilerini bir devir boyunca aşmış olan bir gençliğin büyülendiği değerlerin şifresini çözmek istiyorlarsa, yeni bir dili öğrenmenin kendileri için âcil bir şey olduğunu onlara öğretti.

Görüntüler, belirli bir hal aldı. Sosyalist Parti'nin **«Harekât plânı»** bu konuda sustu. 1969'da yayınlanan Cumhuriyet Kuruluşları Konvansiyonu ile ikisi de, hedefleri ve birkaç ayrıntıyla ayni gerek-

sinmeleri ifade edip aynı stratejiyi belirleyen bir metodu tespit ettiler. Sosyalistlerin birleşmesi yakındı.

11, 12 ve 13 Haziran 1971'de Epinay-sur-Seine'de, olağanüstü bir heyecan hareketi içinde gerçekleşen bu birlikten sol birliği ve daha önce ortak bir program uzerinde sosyalistlerle komünistlerin birliği doğacaktı. Zaten Alain Savary, Georges Marchais ile birlikte 18 Aralık 1970'de vaadli bir bilânçoyu imzalamak suretiyle bunu denemişlerdi. Fakat yeni Sosyalist Partisi, hareketi alt üst etti. Onun yaptığı ayrımla, Komünist Partisi tek başına sol kuvvtelerin çoğunluğunu temsil ettiği sürece, bunun yanında muhafazakâr çoğunluktan bıkmış olan Fransızlar dönemeci dönemeyecekti.

Yani kesin bir işe başlamak gerekiyordu: Fransa'da demokratik sosyalizmin belini doğrultması, yenileşmesi. Bilgi sahibi okuyucular bana «demokratik sosyalizm» formülünün hoş olmadığını, sosyalizm ile demokrasinin ayni şey olduğunu ve onları biribirinden ayırmanın gereği bulunmadığını söyleyeceklerdir. Elli yıllık bir geçmiş, dağıtılması gereken başka bir karışıklığı yaratmamış olsaydı, kendilerine hak verirdim. Doğu'nun halk demokrasileri de kendilerinin sosyalist olduklarını ilân eder. Oysa, daha önce değindim, kendilerini yöneten politik ve ekonomik sistem, esas noktalarda bizim kendi anlayışlarımıza ters düşmektedir. Bütün şu kitap boyunca hatırlatacağım: Fransız sosyalistleri İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi'nin gerçek mirasçısıdırlar. Onlara göre yasaklayıcı bir toplum sosyalist ola-

maz. Bazan komünist militanlar iyi niyetle demokratik sosyalizmden söz ederken, benim kendilerindeki demokratlık niteliğini reddettiğimi söyleyerek suçlarlar. Benim maksadım bu değildir, sadece şüphe ediliyor. Fakat biz bunda, şu kitabın amacına temas etmekteyiz. Bu konudaki açıklamamı ileride yapacağım.

Bu terminolojik tartışma anlamsız değildir. Epinay kongresinden önce, çeşitli sosyalist kuruluşların çöküşü, artık kendilerinin **«Komünist olmayan sol»** adından başkasıyla tanımadıkları olay sayesinde değerlendiriliyordu. Yurdumuzu yönetme, yeni bir toplum kurma, bir umudu biçimlendirme yolundaki eğilimleri bir inkâr olarak ifade edilmekteydi: Bizzat değil de, bir kıyaslama olarak mevcuttular. Bölünmüş olarak, harabîlerinin içine yüzyılın büyük fikrini de sürüklüyorlardı: özgürlük halinde bir sosyalizm. (1) Bu durum solun sürekli girişimine, Cathare (2) girişimine karışıttır. Noksansızlar'ın gereksinmesi, onları milimetresine, virgülüne kadar bilinçlerinin emrine yabancı buldukları her girişimi reddetmeye kadar varım. Her biri Kutsal Sır'ı (3) taşır ve dünyanın geri kalanını nakletme olanağı bulunmayan bir mesajdan kurtarır. Kendi dua rahlelerinden bir tapınak, tapınaklarından da bir kilise ya-

(1) Alfred Sauvy'nin bir yapıtının adı: Le Socialisme en Liberté, Denoë éd.

(2) Özellikle Güney-Batı Fransa'da yayılmış bir Orta Çağ manikeizm tarikatından olan, cathare sapkınlığı.

(3) Fransızcası: Saint-Sacrement.

parlar. Evrensel vaftizi hayal eder ve komşularından birinin burnunu silme tahammülünü gösteremezler. Bundan da, sonsuza kadar dağılmadan önce, en küçük fırsatta iki parçaya ayrılan parti, grup, çevre ve kulüplerin çoğalması ortaya çıkar. Bu, yer solucanının uygulamasıdır.

Bazıları böyle davranmak için gereken entellektüel ve moral rahatlıklarını bulurlar. Fakat, sosyalistler, eğer toplumu ve bununla da yaşama tarzlariyle düşünceyi değiştirmek istiyorlarsa, bugün yönetici sınıfların egemenliğini sağlayan kuvvetler ilişkisini kendi yararlarına olarak değiştirmekle işe başlamalıdırlar. Ancak, içinde eğilimlerin bir arada bulunacağı, çoğu zaman düzensiz itmelerin zıtlaşacağı, fakat temelde alınan kararların eylem içinde sürekli olabilen bir ahengi de getireceği bir parti içinde sürekli olabilen bir ahengi de getireceği bir parti içinde toplanmakla buna hak kazanmış olacaklardır.

Bir sosyalist partiyi yeniden kurmak, birçok şartın yerine getirilmesini ve önce savunma görevini aldıklarına mücadele alanında katılmak suretiyle güvenlerini sağlamayı gerektirir. Sağlık icat edilmez, kullanma yolu ile ispatlanır. Sağda hükûmet etmek için kendini soldan seçtirebilmenin zamanı geçmiştir. Sosyalistlerin kime hitap ettiğini, hangi sosyal tabakaları temsil ettiklerini bilmek de aynı şekilde âcil olan bir şeydir.

Kapitalizm, üretim mekanizmasını geliştirmek için milyonlarca yeni işçiye muhtaçtır. Yurdumuzda bugün, bunlar faal halkın % 75 ini teşkil eder. Fa-

kat, tarımda, ticarette, küçük zanaattakilerin ya da orta sınıf sayısı da durmadan artmaktadır. Onlar ile işçi sınıfı arasında, çarelerini araştırdığı takdirde Sosyalist Parti'nin Komünist Partisi ile denge kurabileceği, biribirine benzer ya da farklı bir sınıf cephesi oluşur. Üçüncü şart 68 Mayıs'ı muhafaza edilerek, Marks'ın bildirmiş olduğu gibi, kapitalizm efendilerinin, konu için hedefi imâl ettikten sonra, hedef için konuyu imâl ettikleri bir düzene karşı saldırıya geçmiş, çoğalan nesil ile tarihi sosyalizmin barışmasını hazırlamak uygun olurdu. Alaya döndürülen tüketim toplumuna karşı ayaklanma, nişanını iyi alıyordu, çünkü robotlar uygarlığının habercisi olan her türlü şartlanmayı ifade etmekteydi. Bu ayaklanışı, Sosyalist Parti üzerine alacak, ya da kendi zararına olarak, içinden insanın manevî ve kültürel ihtiyaçlarının çıkacağı bir düşünce sisteminde sallanacak ve yok olacaktır.

Kuruluşundan bir buçuk yıl sonra bunun, iyi olduğunu yazmak, acaba iyimserlik içinde günah işlemek midir?

5.
Sol için bir anlaşma

NİHAYET SOSYALİSTLERİN bir partisi vardı. Sola bir anlaşma lâzımdı. Epinay-sur-Seine'de kararlaştırılmış, Mart 1972'de başlanmış, referandum aksiliğiyle kesilmiş olan bir ortak programla ilgili müzakere, ertesi Haziran ayının 27'sinde, sosyalistlerle komünistler arasında geniş çapta bir anlaşma ile son bulmuştu. Yola çıkmış halde iken Jean-Jacques Servan-Schreiber'in radikalleri, Jean Lecanuet'nin bayrağını ikiye bölmüş ve onlarla birleşmişti. Bir bölünüş, çoğunluğunu solun saflarına götürmüştü. Üçlü bir antlaşma ile birlik mühürlenmiş oldu. Beyaz üzerine siyah renkle basılan bu anlaşmanın şartları, Fransızların takdirine arzedildi. Bence, hiç kimse bunların, herhangi bir sorun çıkmaksızın kabul edilmiş olduğuna inanmıyacaktır.

Demokratik süreklilik kuralları, partilerin plu-

ralizmi (1), anayasal reform, yargılar, anlaşma, otomatik dağılış, millîleştirmelerin kapsam ve niteliği, kendi kendini yönetme prensibi, çalışma grupları içinde, çok sayıda ve güç geçen toplantıları harekete getirmiştir. Dış politika tercihlerini önlemek de kolay değildi: Ortak Pazar, Atlantik Antlaşması, Orta Doğu. Bu da, sonunda üstün çıkan sentezi, rakiplerimizin tepki gösterme tarzının telkin ettiği anlamına gelir.

Çoğunluk ve reformcuların sözcüleri kürsüden (2) ortak programı mahkûm ettiler. Michel Debré her tarafta halk komiserlerini görür, General de Gaulle'ün komünistleri iktidara çağırışını doğruladığı zamanı unutur ve Réunion milletvekili iken, son derece ciddi bir polis rejiminin sözünü etmişti. Bay Pompidou bütün Rusya'nın (3) sefiri Ekselâns Abrasimov'a kuşku ve korkularını bildirdi. Kötülüğünüzü isteyen Jean-Jacques Servan-Schreiber'e göre ortak program bir **«komünist programı»**dır. (Olivier Guichard ile tartışma, **«eşit silâhlarla»**, 25 Ekim 1972). İyiliğimizi isteyen André Guérin'e göre bu, sadece % 90 oranında komünisttir. **(L'Aurore,** 30 Ekim 1972).

---

(1) Yönetim ve temsil bakımından biribirinden farklı ve bağımsız grup ya da organizmaların bir arada yaşaması esasına dayanan siyasal sistem.

(2) Burada Lâtince «ex cathedra» deyimi kullanılmıştır ki mecazen «bilgiçce konuşma» anlamına gelir.

(3) Metinde «Bütün Rusyalar» sözü kullanılmıştır, tüm S.S.C.B."ni oluşturan cumhuriyetler anlamına gelir.

Bu, cevap verilemiyecek nitelikteki beyanlar, ne Michel Debré'nin, ne Jean-Jacques Servan-Schreiber'in, ne de André Guérin'in söz konusu programı okumamış olduklarını gösterir. Ben de onu okudum (acaba bana inanacaklar mıdır?), bağışlasınlar, ama aynı fikirde değilim. Belki bunun ne komünist, ne de sosyalist olmadığım söylemekle onları hayrete düşürmüş olurum.

Bu, Fransızlara, bize yasasız olarak hükümet eden rejime bir sol çoğunluğun vereceği, bir kamu özgürlükleri garanti yasası meydana getireceği, ekonomideki kilit sektörler tekellerini ortadan kaldıracağı, işçilerin müessese içinde kontrol yapmalarını hazırlıyacağı, yönetim ve politika ile ilgili karar işini merkezîlikten çıkaracağı, ayda bin frank, haftada 40 saat, 60 ve 50 yaşlarında emeklilik, kadın ve erkek ücretlerinde eşitlik gibi temel isteklere cevap vereceği, ortak güvenlikli bir dış politikayı uygulayacağı ve daha da fazlası, içinde bireyin sorumluluk olanaklarına sahip olacağı örnek bir uygarlığın çerçevelerini açıklığa kavuşturmağa girişeceği beş yıl süreli bir denemeyi teklif etmektedir.

Şüphesiz, ortak program tesbit edilen amaçların gerisinde kalmıştır. Üçüncü sanayi devriminde birbirini izleyen olayları yüksekten görmek için solun töresel analizlerinden yeteri kadar yukarı çıkmış değildir.

Toplumumuz, cevaplarını hergün icat etmek zorunda olduğu geçmişi olmayan sorunlarla karşılaşmaktadır: insan ve onun için çok küçük olan dünya,

insan ve kendisi için çok güçlü olan bilim, tabularından kurtulmuş ve değerleri elinden çıkmış insan.. Ortak program, olması gerekenden itibaren dünyaya, olabileceği kadar pencerelerini yeterli derecede açmamıştır. Fakat hiçbir şeyi abartmayalım. O Kutsal Kitap değildir ve bunu iddia da etmemektedir. O, yarını, yüzyıllık tarihin biribirinden ayırdıklarının bir kavuşma noktasıdır.

Komünistler, sosyalist ve radikallerden her birinin, kendi açılarından yürüyecek daha çok uzun yolları vardır. Bir eylem programı üzerinde anlaşıyorlarsa, bu, o andaki tezatlardan üstün bir zorunluluğu duymalarındandır.

Sağın modası, sol birliğinin modaya aykırı olduğunu, sosyalistlerin Stalinci komünizmle bağdaşmayan bir teori ile bir demokrasi uygulamasına sahip bulunduğunu tekrarlamaktadır. Zehirli de olsa, bu komplimana teşekkürler. Ne olursa olsun, hasımlarımızdan kendilerinin sorumlu olduğunu söyleyen ve öyle sananların davranışından daha beter birşey yoktur. Oysa onlara ihtiras yol göstermektedir; ne pahasına olursa olsun, hakka karşı da olsa, kendini haklı bulma hırsı, doğruluğa karşı da olsa yenme ihtirası.

Sol birlik bir program sahibi olduğundan beri, bazıları bir tür kine kapılmışlardır. Onları görüyor, işitiyor, artık tanımıyorum. Onları nasıl tanıyayım? Kin şekli bozar.

Bu polemik, hiç olmazsa solun, en açık şekilde bugün düşündüğünü ve yarın kazanırsa yapacağını

söylemekte çok sağlam bir çıkarı olduğunu memlekete ispat eder. Ortak program, doğal olarak eleştirilebilir birşeydir. Belki tahlillerinde ve vardığı sonuçlarda aldanıyordur. Onun sâkin bir şekilde yargılanmasını isterim. Solun verdiği sözleri tutmayacağını, Fransa'yı yönetme yetisini kötü değerlendirdiğini söylemek, normal eleştiri alanına girer.

Keyfî bir siyasal iktidar ile bir devlet ekonomisi altında örzülüğün mahvolacağını iddia etmek; bizi şoke eder, fakat tartışmaya değerdir. Biz, dürüst insanlar arasında bir tartışmada tarafsız ve bu tartışmanın acı olmasını isteriz. Fakat metinlerin bir tarafını yontmak ve içinde ne açık, ne de görünmez şekilde var olmayan ekonomik ve politik bir taslağın oluşuna inanmak imkânını vermek, orada geniş bir şekilde elden geçmiş sorunları bilmemekle onları suçlamak beni, faşizmin muzaffer olduğu sıralarda hayrete düşürüp canımı sıkan şey ile kıyaslamakta tereddüt etmiyeceğim bir düşünüş tutumuna varır. Bu sözcüğü yazar yazmaz silmek isterdim.

Herşeye rağmen faşizm, totaliter anlayışın yegâne türü değildir. Ondan önce, ondan sonra insanlar ve kitaplar yakılmıştır. Ve Hitler'in devri, aynı zamanda Stalin'in de devri idi.

Bununla beraber yazdığımı silmiyorum. Fransızların, hiçbirşeyin asla bitmemiş olduğunu ve sosyal gövde sağlığının, bir kahramanın merhametine bağlı bulunduğunu bilmeleri gerekir.

Fanatizmin devri yoktur ve tarih boyunca aynı yoldan gitmektedir.

6.
Testere

BU ORTAK PROGRAMDAN, sol kuşku duyuyor, sağ ise ona inanmıyordu. Rejimin üstadları bunu öyle az bekliyorlardı ki, ciddî, bağlantılı, kendilerininkinin yerini almak üzere yedek bir politikayı verebilecek bir muhalefet ile mücadele edememekten ötürü hayırlanıyormuş gibi görünerek açıkça eğleniyorlardı. Muhalifleri hiçe sayıyor ve işlerine çok uygun düşen bu çoğul sözcük üzerinde duruyorlardı. Sürpriz geçti, ne idi o hiddet! Ne, sosyailstler cesaret mi ediyordu? Komünistlerle ortak bir program.. bu asla görülmemişti. Nefretin büyük ithafı, burujva anısını hâlâ rahatsız edici bir hayalet olan Ulusal Cephe devrinde bile.. Kuşku, alışılmış olduğu üzere daha ölçülü çevrelere yayıldı. Jean François Revel **«L'Express»**de onlar için konuştu: «Tours Kongresi»nden elli iki yıl sonra, Blum'ün taraftarları Cassin ile Frossard'ınkilerin ve devrim-

ci sosyalizm bürokratik merkeziyetçiliğin safında yer aldı.»

O zaman ortaya Kerenski çıkarıldı. Bay Pompidou'nun büyük ve pek bilgiç bakanı Raymond Marcellin: **«Kerenski-Mitterand»** dedi. Eski klişeleri pek fazla korumayan Bay Marcellin'i, Kerenski'nin son yarım yüzyıllık sahte tarih edebiyatında fazla kullanılmış olması hiç de rahatsız etmiyor. Önce etkenlilik gerek. Kerenski «bum!» desin yeter. Yani, Devrim dalgasının derhal yere fırlatmak için tepesine kadar çıkardığı bu çok konuşan, ihtiraslı ve saf örneğine («Le Canard Enchaîne» (1) şunu da eklerdi: **«bakışımı izleyin!»**) Kerenski uyuyor. Lenin saatini beklerken —o Lenin ki, dalganın bizzat kendisi olduğu için gidiş gelişteki zahiri tezatlardan kuşkulanacağı birşey yoktur— Kerenski kendisini, kendi türünden olanları daima bertaraf eden Devrim'i kışkırtır. Fakat Kerenski'den sonra Lenin var. Yakınlığın bizi nereye götürdüğü görülüyor. Mitterand'dan sonra Marchais!

Kerenski, seksen dokuz yaşında yatağında öldü. Fakat Bay Marcellin'in duygusal bir ruhu var. Elden çıkan bir Kerenski'ye karşılık pencereden atlayan kaç tane Mazaryk vardır! Çünkü ben, aynı zamanda Mazaryck'im, Thomas'ın oğlu Jean, birinci Prag darbesinin Mazaryck'i.

Bu nedenle ölen komünistlerin müttefiki. Mah-

(1) Fransa'da çıkan **«Zincirli Ördek»** adlı haftalık bir mizah dergisinin adı.

volmuş, cezalandırılmış. Bay Marcellin solun zafer kazanması halinde benim gelecekteki sağlığımdan kuşku duyuyor, yıldız falıma bakıyor. Eğer kemiklerim Hrdaçany Sarayı'nın kaldırımında kırılmazsa, Nagy gibi, Slanski gibi asılacağım, Rykov gibi kurşuna dizileceğim, Tomski gibi intihar edeceğim, Daniel gibi sürgün edilecek, Mdvenev gibi bir ruh hastalıkları barınağına kapatılacağım demektir. Hayallerimin, isteklerimin kurbanı olarak..

Tehlikeye sokucu hatamın uygar yönünden söz etmeksizin (az değil) benden daha masum kişileri uçuruma sürüklemeseydim, neredeyse beni bekleyen âkibet fikrine şikâyet edilecektim. Bu çağrışımda resmî propaganda gırtlağı kazır, zulmet borusunu üfler! Tehlikeye dikkat! Solun iktidarda olması, yakında Paris'de Prag darbesi demektir.

Çığa karşı ne yapmak gerekir? Geçmesini beklemek. Hükûmetin yuvalarımıza televizyon çapında boşalttığı yoğun, haddini bilmez günlük propaganda, bütün Fransa'nın **«Paris Radyosu yalan söylüyor, Paris Radyosu Almandır!»** testeresini gıcırdattığı zaman, malûm şokun geri dönmesine sebep olacaktır. Delperrié de Bayac'ın Halk Cephesi hikâyesiyle ilgili kitabı (1), eğer berde olsaydı şüphelerimi yatıştırırdı.

Léon Blum programını sunduğu zaman, Poniatowski çağından otuz altı yıl önce, sağcı bir senatör, Lüksemburg Sarayı'nın Tribun'ünden Buğday Ofisi'nin, **«Marksist örgütün bilinen en güzel anıtı»** olduğunu haykırmıştı. Devrin en ciddî gazetesi kabul e-

dilen «Le Temps» aynı Ofis'in **«Tanrı'nın sosyalleştirilmesini gerçekleştirdiği»** hükmüne varır.

İtalyan Komünist Partisi genel sekreteri Togliatti'ye atfedilen yalan bir söz yayılır; buna göre **«Halk Cephesi hükûmeti Fransa'da Sovyet hükûmetinin iktidara gelmesini hızlandırmalıdır.»** Philippe Henriot **«çalınmış mülkleri, işgal edilmiş mesken ve atelyeleri, bozgun halindeki müşterileri, tehdit karşısındaki rekolteyi, kuşkulu, kötü davranışlarla karşılaşmış, mahvolmuş küçük ve orta sınıfları, köleleştirilmiş basını, uşak haline sokulmuş radyoyu»** tasvir eder. **«Her tarafta»** diye bir haber verir **«Ekim ayında bir komünist darbesinin yapılacağını ve bu cinayeti engellemek için az zaman kaldığını izliyorum».**

16 Ekim 1936'da büyük patronların parasiyle yazılıp bedeli ödenmiş bir metin aynı gün üçyüz gazetede birden yayınlanır: **«6 Haziran'da Meclisler'in önüne çıkan Halk Cephesi hükümeti, gerçekte, bir sosyalistin başkanlığında, komünistlerin tutsağı olan sosyalist bir hükûmet.. Martignon anlaşmalarından çıkan yasama, orta sınıfların katlini amaçlamaktadır. Stalin, Fransa'ya bolşevikliği yerleştirmekle iki kuş birden vuruyor: germen iştihasına silâhsız bir avı sunmak ve bay Hitler'e bir saldırı vesilesi sağlamak.»**

23 Ekim'de Albay La Rocque'un P.S.F. (Fransız Sosyalist Partisi) ve Jean Goy'un Ulusal Muha-

(1) Jacques Delperrié de Bayac: «L'Histoire du Front Populaire», Fayardéd.

ripler Birliği **«komünist ihtilâline karşı»** bir anlaşma imzaladı. Beş Fransız kardinali iniltiler içindedir. «Onlara göre bunca bahtsızlığın gerçek nedeni, yurdumuzun uygulamağa kararlı göründüğü ateizmdir, çünkü her taraftan kovulan Tanrı, kitlelerce bilinmeyen Tanrı halini almıştır.», onun sözünü Doriot keser: «Fransa, Stalin'in Avrupa'daki askeri olmuştur.»

Temel yasalardan hiçbirine dokunmayan, hiçbir olağanüstü mahkeme kurmayan, fikir suçundan ya da Başkan'a tecavüzden ötürü kimseyi hapsetmeyen, Halk Topluluğu Antlaşma'sına uygun olarak, askerî birliklerin taklitçisi kuruluşları dağıtmakla yetinip sağın, hasımlarına karşı uygulamasını bildiği biçimde, şiddetli saldırılara uğrayan, aşağılanan, vurulan Léon Blum'ü düşünüyorum. Fakat o, hiç tereddüt etmeden aldığı görevi yerine getirdi.

Alay ederek kendisini eleştiren Senato karşısında yaptığı konuşmayı bir daha okuyorum: «Hükümet, cebir ile özgürlük politikası arasında bir tercih yapmak zorundadır. Biz özgürlük taraftarıyız.»

Gerilemesi istenmekle, bunun için de onu yürekten vuracak yol kullanılmaktadır: Komünistlerle birleşmek S.F.I.O.'yu yıkmaktadır. Ama o sözünü vermiştir, yaptığına inanmaktadır, şu karşılığı verir: «Dostlarımızdan bazılarında uyanan ve hasımlarımızın sömürmeğe, gerçek bir kamuoyu gürültüsü halinde büyütmeğe çalıştıkları endişe, Komünist Partisi'ni hedef almaktadır. Bugünkü çoğunluk içinde, eğer sonuç olarak Halk Cephesi'nin kuruluşu, gelip

bu yıkıntılar üzerine kurulacak yeni bir siyasî müesseseye yerini bırakmak amacını gütmüyorsa, onun bugünkü çoğunluk içinde, er veya geç ortadan kalkması gereken farklı yapılışta bir unsuru teşkil edip etmediği, içtenlikle kendi kendine sorulmakta, ya da sormak için ateşli bir istek duyulmaktadır. Belirli bir politikayı uygulamak üzere iktidara çağrılmış olduğum için, başka bir politikayı uygulamıyacağım.»

Konuşmasında haklı idi. On beş yıl sonra, Tours Kongresi'nde, hassas ve titrek sesiyle, parmağı parmağı Marcel Cachin'i göstererek Komünist Enternasyonali'ne iltihak taraftarlarının sözünü şöyle kesmişti: «Sosyalizm tarihinde, ilk defa olarak», demişti; «terrörizmi, sadece son anda başvurulacak bir yol diye değil, kamu selâmetinin en üstün ölçüsü olarak değil, Devrim için hayatî bir sorunluluk olarak değil, bir hükûmet etme amacı olarak idrak ediyorsunuz.

Örgüt sorunları üzerinde, devrimci anlayış sorunları üzerinde, siyasal örgüt ile korporatif örgüt ilişkileri üzerinde, proletarya diktatörlüğü üzerinde, millî savunma sorunu üzerinde, hatta artık teorik biçiminden başkasını kabul edemiyeceğimiz komünist doktrinin duygusal tortusu üzerinde de diyebilirim, bütün bu noktalarda sosyalizmin, şimdiye kadar olmuş bulunduğu şey ile komünizmin olacağı şey arasında kesin anlaşmazlık ve zıtlaşmalar vardır.»

Bu sözleri çok defa düşünmüşümdür. Ve eğer

birisi bunları karşıma çıkarırsa, onun sonuna kadar dinlemesini rica ederim. Çünkü Léon Blum, sözünü bitirirken, birden suskunlaşan kongreye doğru eğilmiş ve ona alçak sesle şunları söylemiştir:

«Size bunu söylüyorum, çünkü, şüphesiz içinizden birçoklarına son defa olarak hitap etmekteyim ve ona rağmen bunun söylenmesi gereklidir. Her ikimiz, ayrılmış bile olsak, sosyalist kalalım. Üstelik zalim bir kavganın değil, fakat bir aile kavgasının ayırdığı ve bir ocağın yine birleştirebileceği kardeşler olarak...»

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZGÜRLÜK, SEVGİLİ ÖZGÜRLÜK

7.
Dünyada bir mevsim

BU YAZ, ÇEKOVLOVAKYA'DA, Prag ilkbaharının son tanıkları da yargılanıp mahkûm edildi. Fransız sağı, hemen cinayeti suçlamamı istedi. Oyun; beni, şu iki şıktan birini kabul durumuna sokmaktan ibaretti: ya protestoda bulunurdum ve solun ortak programının bir terslik üzerine kurulduğu ispatlanırdı, ya da susardım ve Fransız sosyalistlerinin, komünistler karşısında yenildiği açıkça ortaya çıkardı.

O devirde hem Prag duruşmaları, hem de sağın sözde hiddetlerine karşı söylemem gereken şeyi söyledim. Eğer bir an için, eleştiricilerimin, hasis taktik görüşlerden çok bilinçlerine uyduklarına, siyasal bir

hasmı sıkmaktan çok baskı kurbanlarını kurtarmayı düşündüklerine inansaydım, o mevsim dünyada cereyan eden facialar karşısında gösterdikleri aldırmazlık gözlerimi açmış olurdu.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ve UNESCO için çalışan **Amnesty international**'in (1) raporlarından, «Monde»un makalelerinden, kitaplarından, broşürlerden, özel mektuplardan karma karışık bir özet çıkardım ki bu, hiç kuşkusuz baskının salatasından herkeste şok etkisi yapar. Görülecektir ki, Fransız sağının duygusallığı tamamen felçli olmaktan ileri gelmektedir.

22 Ağustos'ta, Arjantin'deki Trelew deniz üssünde hapsedilmiş bulunan on dokuz siyasî tutukludan on altısı, muhafızları tarafından öldürülmüştür. Hayatta kalanlardan biri, Alberto Camps, şunları anlatıyor:

«O gece, yüzbaşı Sosa ile teğmen Bravo sabahın saat üçüne doğru bizi uyandırdılar ve şiltelerle örtülerimizi katlayıp hücrelerin içinde ayakta durmamızı emrettiler. Sonra koridora çıktık ve orada iki sıra halinde dizildik. Zindancılardan biri yüksek sesle «şimdi baskının ne olduğunu göreceksiniz katiller, orospu çocukları» dedi. Derhal ilk makinalı tabanca yaylım ateşi duyuldu. Ben havaya ateş ettiklerini düşünüyordum, fakat arkadaşlardan birine bir kurşunun isabet ettiğini gördüm. Ben ve arkadaşım kendimizi hücrenin dip tarafına attık. İki, ya da üç yaylım ateşi daha duydum, sonra tek tek atışlar ol-

(4) Uluslararası Bağışlama Örgütü.

du. Teğmen Bravo içeri girdi ve ayağa kalkıp ellerimizi ensemize koymamızı söyledi. Bana hitaben konuşmağa niyetim olup olmadığını sordu. Hayır cevabını verdim. Ateş etti ve beni midemden vurdu.

Alberto Camps'ın hücre komşusu Ricardo Haidar araya girdi:

«Koridorun öteki ucunda iki üç assubay vardı. Bravo ile Sosa, iki sıra halindeki tutuklular arasında küfür ve tehditler savurarak koridoru geçti, sonra gerisin geri döndüler. Bizden en ufak bir tepki, en küçük bir hareket gelmediği halde makinalı tabancaların takırtısı başladı. Hücremize girerek yatağımızın altına yattık. Bravo içeri girerek bizi ayağa kaldırdı: «Konuşacaksınız, evet mi, hayır mı? — Evet!» Dışarı çıktı, fakat hemen silâhını başımın hizasında kaldıran başka bir subay göründü. İnsiyakî olarak sol tarafa döndüm. Sağ köprücük kemiğime rastlayan bir kurşun beni havaya sıçrattı. Arkadaşımın acıdan attığı çığlıkları duydum. Sonra uzun bir sessizlik oldu ve şu açıklamayı yapan Bravo'nun sesi duyuldu: «Kaçmak istediler!»

Sosa ile Bravo'nun isimleri, yalnız kanlı bir gecede içinden çıkmış oldukları unutulmuşluğa derhal gerisin geri döndü. Fransa'da onları lânetleyen bakan nutuklarını hiç duymadım. Çoğunluk, ne kamu içinde kampanya açtı, ne de bir açıklama istedi. Sessizlik.. Özgürlük, Trelew'deki on altı tutsağın hayatı, araya sokuşturulmuş bir sözcüğe bile değmiyor.

Ah, Çekoslovak olsalardı! Prag'da yargılama sekiz oturumda yapılır. Buenos Aires'de olağanüstü

mahkeme kurulur, ölüm cezası verilir ve basının siyasî mahkemeler hakkında hesap verme hakkı yoktur. Bu konuda haber yayan her gazeteci altı aydan üç yıla kadar hapsedilir. Prag mı, Buenos Aires mi? Siz seçin artık!

Brezilya'da, Rio de Janeiro'da genç bir dominiken rahibi olan Frer Tito Alencar, ameliyat yaraları açılan, boğulmalarını sağlamak için burunlarına borular sokulan adamlar görür.

Marcos de Aruda adlı başka bir tanık, Papa Paul VI'ya yazdığı mektupta, can çekiştiği hastahaneye kadar işkencecilerin gelip kendisini dövdüklerini haber verir. On, yirmi tanık, Brezilya cezaevlerinde çoğu zaman er, bazan da general ve albayların emri altında işkence edildiğini anlatmıştır. En yakın işkenceler ejderha sandalyası (elektrikli sandalya) ve pau-de-arra usulüdür: (bundan tutuklu çıplak olarak başaşağı, kolları ve ayak bilekleri demir bir çubuğa bağlı olmak üzere asılır, dövülür ve vücuduna elektrik şokları verilir). Şoklar, vücudun her tarafında, fakat daha çok baş ile cinsiyet organları üzerinde uygulanır.

Kadınlara kocalarının, çocuklara ana-babalarının önünde işkence edilir, ya da bunun tersi de olur. Cellâtların yanında, yeniden işkencelere başlamaları için iğne yapan, ya da şokların ölümcül olmasını önleyen tabipler bulunur. İz bırakmamak amaciyle, psikolojik adı verilen yeni metodlar da bulunmuştur. Soğuğa, açlığa terkedilen, uykusuz bırakılan tutuklular sağır edici gürültüler, dehşet çığlıkları, idam

taklitleri duyar ve sonunda hayaller görmeye başlayıp delirmenin eşiğine kadar gelirler.

Uruguay'da Dinsel Dünya Konseyi genel sekreteri Philip A. Patter imzası ile **«bu ülkede bireysel özgürlüklerin kaldırılması karşısındaki hayretini ifade ediyor»** ve **«siyasî tutuklulara maddî ve manevî işkenceler yapıldığından, İnsan Hakları'nın inkâr kabul etmez şekilde çiğnenmiş olduğu yolunda delillerin varlığını»** açıklıyor.

Bu, bizim resmî çevrelerimizle siyasî partilerimiz tarafından bilinmektedir. Fakat bu konuda her türlü patlayıştan çekiniliyor. Arjantin, Brezilya ve Uruguay hem Batılı, hem de katolik ülkelerdir. Uygarlığımız aynı kaynaklardan çıkmaktadır. Parlamanter misyonlarımız oralarda dolaşmakta ve işkenceci generaller onları, aynı dünyaya mensup olunduğu zamankinin aynı olan bir saygı ile karşılamaktadırlar.

Bizler de aynı dünyadanız. Düzenlik kuvvetlerinin yardımcısı patron milisleri tarafından vücuda sıkılan bir merminin çıkardığından başka hiçbir ses çıkmaksızın öldürülen sendikacılar, kazançlar ile güç devirlerin kayıp hanesine geçer. **«Amnesty internatiol»**, Brezilya'da 12.000 siyasî tutuklu, 15.000 sürgün ve en azından, işkence edilirken ölmüş 500 kişi bulunduğunu açıklamaktadır. Fakat, Devlet Başkanı General Medici'nin kendini duaya verdiğinden söz edilir. Babacan adam! Öyle ise Fransa'da kurbanları sayan, yargılar hakkında bir sonuca varan ve bağıra bağıra adalet istemiş olan kimdir?

Prag'da olup bitenlere karşı öylesine dikkatli olan çoğunluk susuyor. Demek bu yufka yürekli kişilerin, ancak iyi tarafta adam öldürüldüğü zaman yaraları açılıyor.

Şah'ın, İran'nda açıkça adam öldürülmekte. Geçen Ocak ayında Tahran'da tutuklanan yüz yirmi kişiden yirmisekizi idam edilmiştir. Mart ayında ise Hemedan'da on altı, Temmuz'da Susangerd'de dört kişi daha kurşuna dizildi. Belki söz konusu olanlar bombayı ya da plâstik bombayı iyi kullanan ihtilâlcilerdi. Adalette haklı olmak için mutlaka masum mu olmak gerekiyor? Herhangi bir sırrı saklayamayan çenesi düşüğün biri, bunların ne istediklerini, kim olduklarını ve atakça suçlarının niteliğini öğrenmiş değil. Prag'da da olduğu gibi, ne yabancı gözlemciler, ne de gazeteciler askerî mahkemelerin yürüttüğü duruşmalara sokulmamıştı. Fakat Paris'de, insancıl yollardan tantanalı protestolarda bulunmaktan ötürü hiç yorulan olmadı. Başbakanımız, eşi ve gözleri kamaşmış olduğu kadar kalbur üstü kişiler de olan yüzlerce davetli bin yıllık Tarih'i kutlamışlardır. «Paris-Match» hayranlık verici fotoğraflar çekti. İşler üstünkörü idare edildi. Hiç kimse kan birikintilerinin üzerinden gitmedi.

Otuz altı yıldanberi, İspanyol halkı tarafından bin defa tırmanılan ve düzenin rahatlığa boğduğu Fransız sağının suskunluğunun buluştuğu yoldaki duraklar hatırlatmakla tükenmez. Hemen hemen kör olan General Franco, Tanrı'nın huzuruna adım adım ilerlemekte; o Tanrı ki, kendisine zincir ile ten ate-

şinin acılarından vakitsiz kurtulmuş iki milyon ruhu hediye etmiştir. İşte o, Kilise'nin büyük kızını sonsuz rahmetiyle kendisine emanet eden Kadir-i Mutlak Tanrı'ya şükranını arzetmekte.. Size duacıyız Tanrım! Ululuğunuzdan başka bir şey düşünmemiş hizmetkârınıza merhamet edin, ölüm gelinceye kadar düşmanlarınızın boynunu sıkmak gerekti, kötüleri sunaklarınızın ayak ucuna getirmek, sizin yasalarınızı ve benimkileri inkâr eden kimse için sığınma hakkının bir anlamı varmış gibi, içinde sizin ezeli kolunuzla alay ettikleri katedrallerinizin kubbesi altına sokmak gerekiyordu. Adaletiniz darbesini vurmuştur. Madrid'de sükûnet berdevamdır. Teşekkürler sana Tanrım! Artık prensipleri boğmak yeter; çocuk oyuncağı gibidir bu..

17 Ekim 1972'de, bir yıl önce **«Le Monde»** gazetesinde ,kendi gazetesi **«Madrid»i** İspanyol makamlariyle çatıştıran nedenlerle ilgili bir makaleyi yazınlamış olduğu için, kamu düzeni mahkemesi savcısı, Profesör Calvo Serer'in medenî haklarının elinden alınmasını, yedi yıl hapsini ve 50.000 peseta para cezasına çarptırılmasını istemişti. İhtiyatsız adam! Bu suretle **«ulusal topraklar dışında yanlış, değiştirilmiş, ya da maksatlı haberler yayan her İspanyol'un altı günden on iki yıla kadar hapsini»** emreden Frankist Ceza Yasası'nın 136 ncı maddesini geçerli hale sokmuş oluyordu. Madrid savcısı ile Prag savcısı, ikisi de aynı şey. Bu kıyaslamadan ötürü özür dilerim. Her ne olursa olsun, yolunu şaşırmış profesör için U.D.R.'den gözyaşı yok.

Aynı 1972 yazında, Bay Caetano'nun Portekiz'i, özgürlüğü kendi usulünce uyguluyordu. Gazetelerle yayınevleri için sayfa sayısının sınırlanması (1), önceden izin ve kontrol, tipografiar için sorumluluk, matbaaların polis tarafından idarî şekilde kapatılması ve mallarına Devlet'in elkoyması. Devlet'in siyasal ya da sosyal sorunlar olarak kabul etmiyeceği şeyi tartışmamak şartiyle bütün Portekizliler'in toplantı özgürlüğü vardır.

Bu halde, hükümetin kendilerine verdiği izne sahiptirler, çünkü toplantı yapmaları peşinen izne bağlıdır. Herkes, kiminle olursa olsun, istediği amaçlara ulaşmak için ortaklık kurabilir. Yalnız statülerin, ortaklığı yasaklamak veya istediği zaman dağıtmak hakkına sahip hükümetin garantisine sahip olması şartiyle..

Dinsel özgürlük resmîdir, fakat resmî programlar zorunlu olup tek olan kitaplar, yalnız bir gerçeği öğretir. Müebbet cezaların kaldırılması, belirsiz bir süre için uzatılabilen güvenlik tedbirlerinin alınmasını önlemez. Savunma garantileriyle karşıt yönlü incelenmesi, yerini, kendisinden avukat yardımının esirgendiği sanığı altı ay süren basit polis araştırmasına bırakmıştır. Son genel seçimler sırasında, örgütün Genel Sekreteri Hans Janitschek yönetiminde, bilgi edinmek üzere gitmiş olan İngiltere, İtalya, İsveç ve İrlanda partilerinin temsilcilerinden oluşan Sosyalist Enternasyonal'in bir delegasyonu kovulmuştur. Seçimler bitince, Lizbon sosyalist adayların-

dan Francisco Zenha ve Jaime Gama tutuklanmış, Paul Rego da mecburî ikamete mahkûm edilmiştir.

Ben Portekiz cezaevlerinde işkence edildiğini öne sürdüm. Şu karşılık verildi: böyle birşey söz konusu değildir. Size Prag'dan söz ediliyorsa, siz de Prag'dan söz edin. Biraz ileride bundan yine söz edeceğim. Fakat, ya Lizbon'da olup bitenler? U.D.R. gözyaşlarını haklı sorunlara saklamaktadır.

Şu 1972 yazında Vietnam'da çok insan öldürüldüğünü hatırlatırsam, tekrarlanmış olan birşeyi eklemiş olmam herhalde.. Teknik de hayal kadar eskir. «Barış-Godot» (1) beklenirken son ana kadar mekanik bir şekilde insan öldürülmüştür. «Le Monde» gazetesinden Dominique Verguése, Pentagone'un araştırma ve geliştirme şefi Bay Léonard Sullivan'dan 1969 Vietnam Savaşı'na ait toplanmış bilgileri zikreder:

«Vahşi orman, pirinç tarlaları ve kanallar, uzun zaman acı çekmiş bir halk ve nesiller boyunca eski olan bir hoşnutsuzluk, karşılaşacağımız faktörler bunlardır.» (2) Yani, vahşi ormanlara, pirinç tarlalarına, kıyılara, kanallara ve henüz yeterince acı çekmemiş olan bu halka savaş ilân edilmişti. Amerikan kurmaylığı, bütçesinin % 10'unu bu savaşın şekillerine uyan silâhları yapmak için ayırmış bulu-

(1) Mario Soares: «Le Portugal bailonné» (Susturulmuş Portekiz», Calmann-Lévy

(1) Samuel Becket'in iki perdelik «En Attendant Godot» (Godot'yu Beklerken) adlı piyesiyle bir yakıştırma yapılmış. Bu piyes türkçeye çevrilmiştir.

nuyordu. 1968'den Bay Nixon'un kimyasal maddelerin kullanılmasını yasak ettiği 1970 Aralık ayına kadar 64 milyon litre bitki tahrip edici ve yaprak dökücü madde 2 milyon hektarlık orman üzerine atılmıştır. Başka maddeler ise ürünle meyva ağaçlarını tahrip etmiştir.»

Dominique Verguése ekliyor: «1971'den bu yana Amerikan ordusu, kâh güçlü buldozerler, kâh yüksekte patlayıp toprakta çukur açmaksızın, etkisi bir buçuk hektarlık arazi üzerindeki ağaçları kurutan ve 50 hektarlık bir alan içindeki her türlü canlıyı yaralayan, ya da öldüren 6.800 kilogramlık bombalar kullanılmıştır. Bir alüminyum tozu ve amonyak nitratı karışımından yapılmış olan bu bombalar, küçük nükleer bombalara yakın güçtedir.»

Pierre Boulle'ün **«Les oreilles de Jungle»** (3) nı okurken bir hayal sanmıştım. Léonard Sullivan beni kurtardı: «Bugün teneffüs eden, maden taşıyan, gürültü çıkaran, ya da çevreye oranla daha sıcak veya daha soğuk olan herşeyi bulabilecek hale geliyoruz.»

Gerçekten, ormana bırakılan optik, akustik, sismik ve termik dedektörler, bir insanın soluğundan çıkan amonyağın kokusunu, bir kamyonun geçişinden çıkan titreşimleri, herhangi bir silâhın madeni kısmının yer manyetik alanındaki titreşimini, bazı ekipmanın çıkardığı radyo-elektrik parazitleri, bir kamyonun ekzos gazını ortaya çıkarırlar.

---

(2) «Le Monde», 31 Ekim 1972.

(3) «Vahşi Ormanın Kulakları» adlı kitap.

Ve Dominique Verguèse devam ediyor: «Amerikalılar, hedefi vurduklarından daha emin olmak için **bireye-karşı** bombalar yapmışlardır: her bombanın içinde birkaçar gramlık birkaç yüz tane küçük bomba vardır. Bu bombaların herbirinde de küçük bilyalar, madenî parçalar ve hatta plâstik parçaları bulunur. Bomba patlayınca parçaları büyük bir hızla dağılır ve bir insanın pek çok yerlerini yaralar ki, bu da her türlü cerrahî müdahale için çok uzun bir zamanı gerektirir, bir B-52 bombardıman uçağı bu bombalardan 25 ton ağırlığı bulacak sayıdaki kadarını taşıyabilir.» Bıkılmış olan şu fikri duyuyorum: «Savaş bu!»

Ben şüphesiz tahmin ediyorum ki Amerikalılar, herhalde uygarlaşmış diğer büyük devletlerin hayranlıklarını uyandırdıkları için, gelecekteki savaşın hazırlanmasındaki bilgilerinin ilerleyişini kendi tekelleri altında tutmamaktadırlar. Yayılarak fışkırdığı yerde asidin hümüsten filizlenemiyecek bir hamurdan başka bir şey bırakmadığı, B-52'leri görünce gölgesini yaymaya cesaret eden ağaçtaki kanserli usareye, yaprak dökücülerin hiç bir şans bırakmadığı şu devirde A.F.P.'nin (6) bir haberi bize **«Güney Vietnam havacılığının, düşmanın sızmış olduğu bir kulübeyi, hatta bir köyü kurtarmak için tahrip etmeye başlamakla Amerikanvâri bir savaş yapmaya»** kararlı olduğunu bildiriyor. Hayatta kalanlar,

(6) Associated France Press (Birleşik Fransa Basını) adlı haber ajansının kısa adı.

herşeye rağmen gelip yıkıntıların üzerinde ağlıyorlar. Mültecilerin yollar boyunca, hasır örgüler ya da felâketten kurtarılmış biricik defineyi teşkil eden, ağaç parçası üzerindeki eski madenî levhalardan yaptıkları barınaklar serpiştirilmiş.

Beni affedin ama, daha nice şeyler görmüş bir savaşın sonuna rastlayan bu kadar küçük olaylarla karşılaşacak kadar geç kaldım. Prag'daki adaletsizliğe, keyfîliğe, baskıya karşı bağırılıyorsa (bağırıyorsam), yargıçlarının kendilerini dinlemeden yargıladığı ve önlerinde hayatın, artık sizin yokluğunuzdan başka birşey olmadığı yüksek duvarlardan başkası bulunmayan sanıklara acınıyorsa (ben acıyorsam), eğer varlığın en gizlisine inanma hakkı izleyen enkizitör dogmasının soğuk dehşetinden nefret ediliyorsa (ben ediyorsam), Saygon'dan kırk kilometre ötedeki Kuom Soi sokağında 13 numaralı baraka gibi küçük bir eve atılan bir bombanın bir kadınla üç çocuğunu öldürmesine ve o ölümü tepeden atmış olan Teksas ya da Massachusetts'li delikanlının tek başına, diğerlerinden daha tez bir mahkemenin önüne dikilebilip bu dört kişi için, kendilerini sevdiğinden ötürü yaşama cezasını istemesine daha fazla tahammül edemem.

Bay Pompidou, Vietnam savaşından şikâyetçidir. Bunu söylemiştir. Fakat ağzından napalm, asit, keskin madenî levhalar konusunda bir kelime bile çıkmamıştır. Batı dayanışması bazan çevrenin yasasına benziyor.

1965'de Endonezya'da bir milyon komünist ya da öyle farzedilen insan öldürüldü. Son ölenlerin son iniltileri artık bize kadar gelmiyor. Buru adasında yüz bin siyasî tutuklu, malarya ve tifüsten utanç verici bir yaşam sürdürüyor. General Suharto 1972 Kasım ayında Fransa'da idi. İyi görünüşü ile Bay Pompidou'nun yanında Elysée'nin merdivenlerini çıkarken hoşa gidiyordu.

Sudan'da insanlar asılıyor. Her altı ayda bir Fas ile kıralının kanlı düğünü yapılır. Kamboçya'da, İrlanda ve Bengal'de savaşılıyor. Filistinliler bir vatan arıyorlar. İsrail daha silâhlarını bırakmadan kendininkini buldu.

Annem bana eskiden: «Sadece din savaşları vardır» derdi. Belki inancından uzaklaşmıştı. Anamdan sonra ben, ruh kırallıklarını biribirinden ayıran sınırı aramaktan kendimi alamıyorum.

Bu yılın Ağustos ayında Albay Kaddafi esaslı temizliği düşündü. Günahkârın sağ eliyle çalarsa sol elinin kesileceğine, fakat bunun da uyuşturmadan sonra yapılacağına dair ferman çıkardı. Zina eden kadına gelince, hac sırasında Mekke'de recmedilecek. (1) Ey İsa, ilk taşı acaba kim atacak? Albay Kaddafi dış politikasında da aynı katılığı uyguluyor. İsrail'i Yakın Doğu haritasından silmek ve bu lekeyi sa-

(1) «Recmetmek», Arapça «taşa tutularak öldürülmek» demektir. Eski bir islâm deyimi olup Cumhuriyet'e kadar bizde de yer yer kullanıldığı olmuştur. Bunun için eski şekliyle aldık.

vaşla yıkamak istiyor. Bereket ki Fransa onun dostu: Bay Pompidou ona yüz yirmi Mirage uçağı sattı. Söylendiğine göre, bunları kullanmaması şartiyle.

Uganda, Başkan olarak güçlü bir adama sahip. Deyimin tüm anlamlariyle: Halkının nazarında **«Big Daddy»** (2) olan General Amin boksta, dokuz yıl ulusal ağır siklet boks şampiyonu oldu. Hükûmetine dahil olanları askerî bir talimden geçmeye zorluyor, çünkü onlara subaylık rütbesi vermek niyetinde.

Uganda'da her türlü siyasi faaliyet yasaktır, aksi şekilde davrananlar on sekiz ay hapis ile ağır bir para cezasını hakeder. Onun emri ile Langui ve Acholi kabilelerinden dört beş yüz kişi öldürülmüştür. Kendisi için muhtemel hasım olarak gördüğü her yüksek rütbeli subay ortadan yok olur. General Hasan dipçik darbeleriyle öldürülmüş, Albay Arach parçalanmış, Albay Langoya'nın karnı Japon usulü ile deşilmiştir. Rütbe sahibi otuz iki kişi ile bir odaya hapsedilen yarbay Loyira'ya gelince; bulunduğu ev plâstik bomba ile havaya uçurulmuştur.

8 Ağustos 1972'de General Amin, Uganda'da yaşayan ve Britanya pasaportu taşıyan Asya asıllı kırk beş bin göçmeni sınır dışı etmeye karar verdi. Sonra, bu tedbiri noksan bularak tüm Asyalılara teşmil etti; bunlar 4 Kasımdan önce Uganda topraklarını terketmek zorunda kalan seksen bin kişi idi. Tabii, mallarına el kondu ve sadece kişisel eşyalarının bulunduğu birer valizle gittiler. Direneceklerinden

(2) İngilizce çocuk dilinde «Büyük Baba» demektir.

kuşku duyulanlar için çalışma kampları kuruldu. Münich cinayetinden sonra, aynı mevsimin 14 Eylûl günü General Amin, Filistinli lider Arafat'a bir telgraf çekerek, Hitler'in altı milyon Yahudi'yi öldürüş nedenini anladığını bildirdi.

Bütün bunlar, Dışişleri Bakanı'mız Maurice Schumann için biraz sıkıcıdır. Fakat Fransız hükûmeti bu yeni dağılış karşısında, Calais'ye iltica etmiş bulunan birkaç Asya asıllı Uganda'lıya Channel'den hemen geçmeleri gerektiğini ima etmekten başka bir davranışta bulunmamıştır. Prag davalarından başkası için göz ve kulakları olmayan çoğunluğa gelince, **«İran Mektupları»** (1) sorununu taklit eder, «Nasıl Ugandalı olunabilir,» gibi, ve buna karşılık vermekten kaçınır.

General Bakassa, Orta Afrika Cumhuriyeti'ni yönetmektedir. General de Gaule'ün cenazesinde ağladığını ve **«Benim babamdı!»** diye inlediğini gören Fransızları heyecanlandırmıştı. Bu, belki de 3 Şubat 1969'da, onun kendisini büyük bir törenle Elysée Sarayı'nda karşılayıp şahsında «yiğit silâh arkadaşı»nı selâmlayışının anısı idi. O zamana kadar General Bokassa sadece şu türdeki fantezileriyle dikkati çekmişti: Yüksek rütbeli bir memur olan Bay Munumbaye'yi tutuklatmış ve celllâdına, çocuklarının önünde gözlerini oymasını emretmişti. Bu temizlik hareketi mahallî tepkiler yarattığı için Fransız hükûmeti, bu iyi generali korumak amaciyle Bangui'ye bir

(1) Montesquieu'nün eseri: «Lettres Persanes» (1721).

paraşütçü birliği gönderdi. Bokassa güçlenince, Yarbay Banza'nın belkemiğini bizzat kırmış ve arkadaşlarına, can vermekte olan eski bakanı, bakanlığın koridorları boyunca sürükletmiştir. İbreti âlem olsun diye!.

19 Kasım 1969'da General Bokassa, elmas madeninde çalışan kırk bir Fransızın mallarına el koydu. Bunları daha 22 Fransız ile Devlet Başkanı'nın oğullarından birinin, okul sigortasına katılmasını isteyen bir bayan öğretmen izledi. 29 Eylûl 1971 günü Bokassa tarafından Başkentin sokaklarında yapılan bir miting dönüşünde Fransa sefareti saldırıya uğramış ve Fransız bayrağı yakılmıştır. Fakat Bay Pompidou her türden hoşgörünün sahibidir. İşbirliği, sağlamlığını muhafaza etmekte ve Bay Schumann, bizim adlî alandaki yavaşlığımıza hayret eden Orta Afrikalı Başkan'ın temsilcilerini göz kırpmadan kabul etmektedir; bizim adamımız olduğuna göre, hakkında kötü şeyler söyleyen Paris gazetelerine karşı, mahkemeler yoluyla bunun tamirini bekler.

Prag yargıçları kararlarını yazdıkları saat, 2 Ağustos 1972 günü, General Bokassa şehrin alanında hırsızları cezalandırmakla meşguldü. Yere yatmış kırk altı kişi demir çubuklarla dövülüyordu. On tanesi bu yüzden öldü. Ondan sonra diğerleri, hırsızlara uygulanan âkıbete uğradılar: birinci hırsızlıkta bir kulağın, ikincisinde diğerinin, üçüncü hırsızlıkta sağ elin, dördüncüsünde de başın kesilmesi..

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı genel sekreteri Kurt Waldheim bununla ilgili fikrini bildirmiştir: Kulak

kesicisi için bu fikri duymak hoş değildi. O da bu komplimanın asorti göstericisine, yaylım ateşi halinde bir küfürle karşılık verdi; Fransa ise, General Bokassa'ya bir daha yeni krediler verilmesini onayladı.

Başkan Tombalbaye'nin iktidarını ordumuzun desteğiyle sürdürdüğü Çad'da üçyüz kişi, yargılanmaksızın, kötü şartlar altında tutuklu bulunuyor. Bunlar arasında, artık hoşa gitmeyen bakanlar da var. Bundan şikâyetçi olan Madame Manville'e gelince... ne oalcak? Kovuldu! Fakat 1972 Kasım ayında Bay Giscard d'Estaing tarafından Fransız milletvekillerine sunulan bütçe, temizlik işi için fazladan olarak, teknik yardım kredilerinin içine gizlice yirmi milyonu da sokuşturmuştur.

Yunanistan'da herşey basit. (') Nisan 1967'den buyana ilân edilen sıkıyönetim beş yıldır devam ediyor. Sıkıyönetim yasası hâlâ Atina, Pire ve Selânik'de yürürlükte. Artık seçim ve Parlamento yoktur. Aksine, görevlerinden biri de Anayasa'yı kontrol etmek olan bir Anayasa Mahkemesi var. Fakat, Mahkeme yargıçlarını ataması gereken hükûmet şimdiye kadar kimseyi atamış değildir. 1971 Ağustos'unda **«Times»**in muhabiri, üçyüz elli ilân dörtyüz kadar kişinin, askerî mahkemeler tarafından ihtiyaten tutuklanmış bulunduğunu, altmışbeş ilâ yetmiş kadar kişinin de mecburî ikamete bağlandığını tahmin edi-

(1) Bu kitap basıldığı ve yazıldığı sırada Yunanistan'da hâlâ CUNTA hüküm sürüyordu.

yordu. 3 Ağustos'ta Atina Ceza Mahkemesi Konstantin Katarakos'u yargılıyordu. Sanığın annesi, oğluna yapılan işkenceler anlatılırken bayıldığı için duruşmaya kısa bir ara verilmesi zorunlu bir hal aldı. Duruşmaya yeniden başlandığında, Mahkeme Başkanı, Konstantin Katarakos'un uğradığı işkenceler konusunda yeni ayrıntılara gitmesini yasakladı.

Egine ve Kythera adasındaki siyasi tutukluların, tutukluluk şartlarına karşı yaptıkları pek çok şikâyetler Yunan hükûmetini, uluslararası Kızılhaç Teşkilâtı ile ceza kuruluşları ve kamplar konusundaki anlaşmayı yenilememe yoluna götürdü. General Papadopulos'a karşı suikast suçlusu Aleksandros Panagulis, ölüme mahkûm edilmişken affedilmiş ve Boyati askerî cezaevinde bir **«kaplan kafesi»**nin içine hapsedilmiştir. Yalnız anasına oğlunu, yılda dört defa görme izni verilmektedir. 1972 Ağustosu'nda tutuklanıp işkence edilen kardeşi Stathis, askerî polis uzmanları tarafından sorgusu yapıldıktan sonra, hiçbir ziyaretçiyi kabul etmez hale gelmiştir.

1971 Ağustos ayının başında Hükümet, gazetecilerin meslekî çalışmalarına yön veren bir Kanun tasarısı hazırladı. Bu tasarıda Yunanlı ve yabancı gazetecilere uygulanan yedi maddelik bir karşılıklı ilişkiler yasası yer alıyordu. Bunun maddelerinden bir tanesi şu şekildeydi: **«O** (yani gazeteci) **görevini yaparken, helen-hristiyan töreden esinlendiği için halk ve ulusun çıkarlarından da esinlenir».** Bir diğeri: **«Yayılmaları kamu zararına olma tehlikesini gösteriyorsa, haberleri toplaması uygun değildir».**

Bu yasaya uyulmasını sağlama görevine, Basın Bakanlığı tarafından bir onur konseyi atanması ve buna tahsisat ayrılmıştı. Her gazeteci, basın kartı almak için bir tanık göstermek zorundaydı. Yabancı basının protestoları karşısında 12 Ekim 1972 yasa niteliğindeki kararname ile, sözü edilen tutum düzeltildi. Fakat her zaman kamu yararına hizmet etmek bir gazetecinin görevidir ve mesleğini **«kamu yararı zorunluluğu»** içinde uyugularsa, bizzat iktidarın seçtiği bir ceza mahkemesi, savcının atadığı bir yargıcın başkanlığındaki bir disiplin meclisi tarafından kaydının silinmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır.

16 Nisan 1970 tarihli **«Le Monde»**da Bernadette Marchal imzasiyle şu haber çıkmıştır: «Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, on yediden on beşinin imzasiyle Yunan hükûmetini, İnsan Hakları Avrupa Anlaşması'nı çiğnemekle suçlama kararını almıştır.. Avrupa hükûmetleri Atina hükûmetini, işkenceleri derhal kaldırmaya, tutukluları serbest bırakmaya, zaman geçirmeden temel özgürlükleri iade etmeye ve serbest seçimleri yapmaya İSRARLA DAVET etmişlerdir. Komite, aynı zamanda Yunanistan'ı hedef tutan Avrupa İnsan Hakları Komsiyonu'nun raporunu kamuoyuna açıklamayı da kararlaştırmıştır. Karar, Kıbrıs'ın bir müstenkif oyuna karşı ittifakla alınmıştır. Fransa'ya gelince, Bay de Lipowski'nin meslekdaşlarına açıkladığı «teknik nedenlerle» oylamaya katılmamıştır. Yunanistan'daki tahkikat komisyonu daha önce, işkencenin Yunanistan'da **«geçerli yönetim metodu»** olarak kabul edildiğini, do-

küman ve footğraflarla ispatlamıştı. Nihayet, Avrupa Konseyi'nin yüz kırk yedi üyesi,» **üye hükümetleri, siyasal tutukluların serbest bırakılmasını sağlamak amaciyle**» harekete getiren bir dilekçeyi imzalamışlardır. Fransız temsilcilerinin çoğu bundan kaçınmıştır.

8.
Yol boyundaki kaza

DURALIM! Yolculuk çok uzun. Ve biz, bir hayli iskele atladık: Haiti, Paraguay, Angola, Yemen, diğerleri ve başkaları.. Bu sefalet ve korku, şiddet ve ölüm günlüğü asla son bulmayacaktır. Dünya böyle yürüyor. Suç benim değil. Ama, türleri karıştırmayalım. Bay Pompidou'nun, hukuk yaşadıkça bütünleyici bir barbarlık aracı olarak kaldığı yerlerle diplomatik ilişkilerimizi kesmesini beklemiyorum. Bir Devlet'in sorumlulukları yüreğin davranışlarına uymazlar. Keza, kendimizi ahlâk profesörü haline sokacak de değiliz: bir zamanın Cezayir'i ile daha yakınımızda, kendi cezaevlerimize bakalım. Yalnız 1971 yılında ceza müessesei on yedi intihar, yüz yirmi yedi intihara teşebbüs, yüz otuz yedi açlık grevi görmüştür, bunların onyedisi önlenmişti, yani kanun karşısında suçsuzdu, diğer birkaç tanesi de on iki

aydan az hapse mahkûm edilmişti (1). Gitmekte ne kadar da aceleleri varmış! Ceza tabibi Genel Müfettiş Dr. Fully: **«Bir Cezaevleri Nüremberg'i var olsaydı, ben orada suçluluktan şikâyet ederdim.»** diyor.

Bunlardan hiç bir şey doğrudan doğruya sorumlu değildir. Yahut da hepimiz birden sorumluyuz. Eğer hepimiz birden, çoğunluk, muhalefet, sol ve sağ el koymazsak vebayı önleyecek kadar yüksek duvarlar inşa edilemez. Değişik, kaba, utanç verici bir olay, uygarlaşmış sandığımız şeyin çukurunda ve hemen yüzeyde, bir hiçin uyandırabileceği anılar uyumaktadır. 1971'in Kasım ortalarında Belçika'da NATO manevraları yapılıyor (2). Erler (renklerini bilmiyorum), kırmızı ya da mavi tarafça «tutsaklanıyorlar». Bir yıl sonra bu tutuklananlar Liège mahkemesi önünde başlarından geçenleri anlatıyorlar. Bir tahıl ambarının önünde el ve ayakları bağlı olarak sopa ile dövülmüş, **«galipleri»**nin okkalı darbeler indirdiği kafalarına kovalar geçirilmişti. Bunlardan bir tanesi, başı bir soba borusunun içine sokulmuş halde bu işleme maruz kaldı. Birçoklarına elektrikle işkence edilmişti. Şah damarlarına takılmış teller sahra telefonunun manyetosuna bağlıydı. Sanıkların lehine şahitlik etmeye gelen yüksek rütbeli subaylar **«aşırı hırstan»** söz etmiş ve komanda-yardımcılarının **«belki mübalâğalı»** davrandıklarını söylemişti. Albay

(1) Patrick Séry, «Le Norvel Observateur» 30 Ekim 1972.

(2) 'France-Sour», 27 Ekim 1972.

Crévecoeur ayrıntılara girmedi. Ona göre işkenceler normaldi.

1965'de, başka Müttefik manevralarında, kendisinin de Batı Alman askerlerince «şiddetli bir sorgu»ya çekildiğini, coplarla dövüldüğünü, başına bir kukulete geçirilmiş olduğu halde, buz gibi soğuk bir su fıskıyesinin altında tutulduğunu açıklamıştı. Ufuk hattımızı tamamlamak için, bu defa 1964'de Londra yakınında **«Screaming eagle»** (1) manevralarında olup bitenleri anlattı. Britanyalı askerlerin, Belçikalı **«tutsaklar»**a önce buz gibi su ile duş yaptırdığını, sonra da, yerde yuvarlanan madenî sandıklar içine sokuluşlarını gördüğünü söyledi. Albay bu kötü davranışları, bir tür askerî büyüklük ve külfet olan **«uygulamalı jimnastik»** diye vasıflandırdı. Bununla beraber, istifasından önce gizlice dinlenmesini istedi, fakat reddedildi. İnce ve korkunç bir hikâye...

İnsanlar gülmek için birbirini öldürür, fakat alışkanlık olarak da işkence ederler. İsa'nın ölümünden iki bin yıl, Aydınlık Yüzyıl'dan iki yüz yıl sonra, **«Uygulamalı jimnastik»** sayesinde, insan toplumu uzun adımlarla geleceğe doğru yürümektedir.

Doğu'nun kıyılarına yanaşmadım. Bunu ihtiyatlılık nedeniyle yapmadığım sanılmasın. Rus Komünist Partisi XX nci Kongresi'nin, Arthurt Koestler'inkilerden daha ciddî beklenenlerle aradığı **«sıfır» ve sonsuz»** dünyasına karşı gözlerini kapamak bir ya-

(1) İngilizce: «Bağıran kartal» anlamında.

şarı seçimine ihanet olurdu. Kendilerinin sosyalist olduğunu söyleyen ülkelerde baskı, benim için başka her tür baskıdan beterdir. Çünkü bu, vücutları lekelemelerle yetinerek ruhları bozmaktadır. Volga bölgesindeki Potma Cezaevi'nin kurulduğu şu 4 Kasım 1972'de, henüz otuz üç yaşında ölen Yuri Galanskov acaba **«kutsal sanat devriminin bir kısmını istediğine inandığı için»**mi kendini boğazlattı? «-bir yakut ışıltısı gibi- yabancı olan ve geceleyin kaybolup giden o yabancıyı», «Daniel»i, «Siniavski'yi», «Guinzbourg'u» ve herhangi bir yerde -kimbilir neyi?- bekleyen, adlarını bilmediğim daha nicelerini düşünüyorum.

Prag'da da yargılama yapılıyor. Militan Hübl otuz yıldanberi Çekoslovak Komünist Partisi'ne kayıtlıdır. Sosyalizmi anladığı biçimde kavramıştır. Toplumu değiştirmek, aynı zamanda kendi hayatını da değiştirmekti. Parti okulunu yönetiyordu ve «Çek Devleti'ni yıkmak için komplo kurmaktan» suçlandırıldığı zaman Merkez Komitesindeydi.

1964'de Gustav Husak'a karşı uygulananın aynı olan bir suçlama. Husak sadık bir dosttu, sözü dinlenen bir marksist, söz götürmez bir komünist olan Milan Hübl'ün bizzat şahitliğine rağmen müebbet hapse mahkûm oldu. Hübl Husak'ı savunmak için, inandığı sosyalizmin derin nedenlerine evet demek

(2) Valerio Ochetto, «Témoignage chrétien», 3 Mart 1972.

için Parti'nin mantığına hayır demişti (²). 1972'de Husak'a karşı kendini savunmak için yeniden işe koyuldu. Fakat Husak, Hübl'ü vurdu. Yumuşak bir vuruşla altı yıl hapis.

Hübl tutuklanmadan önce Husak'a, özgür bir ülkede yaşayan özgür bir insan olduğunu anlatmak için yazmıştı. Çalışma yok, polis peşinde, gözetlenen postacı, resmî gazetelerin saldırıları, bunlara karşılık verme olanaksızlığı, komşuların şüphesi ve sonunda, Devlet Cezaevi'nde bir hücre. 1972 Ağustosu'nda Çekoslovakya'da her hafta, aynı zamana rastlayan iki ya da üç dava. **«Yıkma işi»** önlenmiştir. 10 Ağustos Perşembe günü Brno'da bölge mahkemesi altı sanığı «1970-1971 süresi içinde, sosyal sistem ile Sosyalist Devlet'e karşı basılmış beyannameleri dağıtmak» ya da «bu baskıları yapmak, yahut yapılmasına yardım etmek» (1) suçu ile bir'den dört yıla kadar hapse mahkûm etti. Bu böylece sürüp gitti.

Fransız Komünist Partisi, tarihinde görülmemiş bir şekilde, aşırı davranarak başkası hesabına, kardeş bir partiye karşı bir tepki gösterdi. Çekoslovakya'da açılan davaların, kışkırtıcı değil de politik ve ideolojik ve bu nedenle haklı görülemeyecek bir muhalefeti hedef aldığına hükmetti. Bütün bunlar, can sıkıntısı kokan bir kararsızlığı örtbas etmekteydi. İtalyan Partisi daha da ileri gitti. Resmî organı olan **«Unita»**: «Bu davalar, onların sadece kendi içişleri değildir, bizim de karşımıza sorular getirmektedir,» diye yazdı.

(1) «Le Monde», 12 Ağustos 1972.

Sosyalist Parti bu soruları durmadan sordu. Buna rağmen Batı'da, herkes büyük prensiplerin küçük borda atışlarını yaptıktan sonra gevşeyiverdi. İçyüzünü ilk açığa vuran Pompidou'nunki oldu. Dışişleri Bakanı Michel Debré işi üç kelime ile silkip attı. Bourbon Sarayı'nın ilgili komisyonu önünde: **«Yolboyunda rastlanan bir kaza»** deyiverdi (2). 1969 Ocak ayında, Sovyet tanklarının Prag'a girişinden sonra, bir sömestr bile sürmeyen bir zamanda Paris'de Fransa-Rusya Büyük Komisyonu toplandı. Karşılıklı tebriklerde bulunuldu. Konuşmalar sırasında hoşa gitmeyecek her türül imadan kaçınıldı. Sonra iş unutuldu. Yalnız sosyalistler, sessizliğin suçluluğunu bozdular. Bu da, kendilerine Çekoslovak Komünist Partisi'nin resmî gazetelerinde, acınacak bir stilde yazılmış el arabaları dolusu küfürlere maloldu. Dramın içine acı alayı eklemek neye yarar sanki?

Eğer Prag ilkbaharı olmazsa, ortak program denen şey, ne ise o olmıyacaktı, belki de ortaya çıkmıyacaktı. Olay, Sol'u sorunların aslına dokunmaya, hoşnutluktan yoksun bir eleştiriyi kendinde yapmaya zorladı. Yalnız özgürlük değil, burada sosyalizm de söz konusudur. Baskı uygulaması bir sistemin niteliğine dayandığı zaman, bu sistemi değiştirmek gerekir. Eğer hayatı içerden, partinin, Devlet'in, rejimin, âdet ve bünyelerini ceza kanununun darbeleri altında değiştirme olanağı yoksa, manevî ve

(2) 29 Ağustos 1968'de Dışişleri Komisyon'unda B. Michel Debré'nin beyanatı. Sovyet müdahalesi ayın 20'sinde olmuştur.

politik yasayı inciten parti, Devlet ve rejimdir ve asıl onları yargılamalıdır. Buradan da demokratik güvenceler, politik, sendikal, dinsel ve sanatçılık açısından yaratma özgürlüğü üzerine ,sosyalistlerle komünistlerin birleşmesinde öylesine baskı yapan akımların çokluğu ortaya çıkar.

Özgürlükler faslında formülleştirilmiş açık teklifler, yakın tarihimizi, yasama iktidarına keyfi hareket yetkisini verdikçe, kuruluşlardaki reformları ve bilimin ilerlemeleriyle âdetlerin gelişiminî doğuran yeni hakların tarifi, yakın tarihimizi belirleyen olağanüstü yasaların kaldırılmasını öngördükler için katedilen yolun boyunu ölçerler.

9.
Bağışıklık kuraldır

1958'DEN BUYANA temel özgürlükleri değiştirmiş olan yasa, kararname ve kurallar saymakla bitmez. İktidar ve onun imtiyazlarını korumak sözkonusu olunca, buradaki kimselerin muhayyilesi kaynaklardan nadir şekilde yoksun olur. Fakat, cumhuriyetçi bir rejim, hangi durumda olursa olsun, varlığının nedeni olan prensipleri koruyan ve özgürlüklere, özellikle hasım olanlarınkilere paha biçilmez bir değer verir. Bu altın değerindeki kurala ihanet ederse mahvolur. Artık onu, kendisiyle mücadele edenlerden hiç bir şey ayıramaz. Öyle ise, sert davranmamak zorunda olan Devlet adamı, tüzel malzeme deposundan, orada var olan silâhları seçecektir. Daha güçlü bir nedenle, şartlara uydurmak için yasayı uygulamakta tereddüt gösterecektir. Bu, zamanımız yöneticilerinin kafasını hiç de meşgul etmeyen bir bilinç tartışmasıdır.

Bu sapmanın en karakteristik örneği, 29 Temmuz 1881'denberi hukukumuzdan kalkmış bulunan fikir suçunun yeniden geri getirilmesidir. İkinci İmparatorluk'un aşırılıklarına karşı bir tepki olmak üzere III ncü Cumhuriyet, başlangıç devrelerinde basın özgürlüğünü kısıtlayan tüm metinleri ortadan kaldırmıştı. Millet Meclisi önünde, kanun raportörü Bay Lisbonne: «Artık düşünce suçu yoktur. Size bir kurtuluş ve özgürlük yasası teklif ediyoruz» diye bağırmıştı. Bu vaad tutuldu. İki dünya savaşı devresi dışında, bu prensibe seksen yıl süre ile uyuldu. Basın yolu ile polemiklerin bugünküler kadar tatsız olmasına rağmen, Devlet Başkanı'nı incitmeden ötürü girişilen birkaç küçük kovuşturma III'ncü ve IV ncü Cumhuriyet'in liberal uygulamasını sembolize etmektedir: III'ncü Cumhuriyet Devri'nde (on iki yılda) üç kovuşturma. Hatta Devlet Başkanı, hükûmetin davranışlarındaki sorumlulukları üzerinde taşımadığı için, onun politikasını değil de, görevini korumak söz konusu idi.

V'nci Cumhuriyet 1881 yasasını, inanılmayacak bir yorum aşırılığı ile kullanıyordu. General de Gaulle'ün hoşuna gitmeyen en küçük ima, otoritesine karşı en küçük bir tırmık bile kovuşturmaya uğramış ve mahkûm olmuştur. Adalet Bakanı tarafından Yargıçlar Kurulu'na verilen özel bilgiler, derhal yargılanıp cezalandırılan her türlü hareketin ertelenmesini yasakladı. Paris Yargıtayı'nın IV'ncü bölümündeki savcı yardımcıları, her dosya için Sicil muhafızlarına bir rapor vermek zorunda kaldılar. Bir sanık

sağlık durumunu öne sürünce mutad doktor raporu kabul edilmiyordu. Yargıçlar Kurulu «hasta»nın evine gitmek ve fasıla vermeksizin aldığı sonuçları kaydedecek ve hastasının yargıçlar önüne çıkabileceği en yakın tarihi belirtecek uzman bir doktorun tesbitini istiyordu. Bu gidişle, Devlet Başkanı'nı incitmekten ötürü verilen mahkûmiyet kararları, General de Gaulle'ün başkanlık süresi olan on bir yıl içinde arttı. Cezalardan beli bükülen birçok gazete kapandı. Hızını alamayan polis saygısızlığa varacak derecede kovuşturmalar yaptı.

Ben, başka bir yerde, Pau Restoranı'nın kâğıt masa örtüsü üzerine kalemle alaycı bir desen çizen gezici bir tâcirin yakalanıp ceza yediğini anlatmışımdır. Bir 11 Kasım günü Cumhurbaşkanı Champs Elysée'den inerken, kendinde **«istifa!»** diye bağırma yetkisini bulan kem sözlü bir vatandaşın da âkıbeti aynı olmuştur. Bay Pompidou ile, bu hız yavaşladı. Mizaç meselesi! Ama, yargılama tarzı yerinde duruyor.

Gerçekte V'nci Cumhuriyet siyasî suçu yeniden ihsas etmek için bütün çareleri aramıştır. General de Gaulle için adalet, hükümet etmenin başka bir yolu idi. Tıpkı polis gibi. 31 Ocak 1964'teki basın toplantısında, XVIII'inci yüzyıldan beri ortaklaşa olarak kabul edilmiş prensipleri ve yasaların ruhunu hesaba katmaksızın yargıyı, egemenliğinin nitelikleri arasına sokmuştu. Ona göre bir yargıç, önce yukarıdan, yani Devlet Başkanı'ndan gelen ve yüksek ulus iradesinin ifadesi olan içtepilere uy-

mak zorundaydı. Bu, tamamiyle monarşik hukuktur. Daha ölçülü olan Bay Pompidou, bu fikri bölüşmekten uzak değildir.

Mayıs 1968'te, Afganistan dönüşünde çok daha doğal olarak ve yaptığı açıklamanın büyüklüğünü bir an bile düşünmeksizin, isyan etmiş öğrenciler önünde şunları söylemiştir: **«Tutuklanmış olan bütün göstericileri serbest bıraktık!»** Sanki Adalet'e emir vermişmiş gibi! İki yıl sonra, U.D.R. genel sekreteri Bay Tomasini Parlamento basını önünde **«yargıçların korkaklığı»**ndan söz ettiği zaman, o aynı beceriksizlikle aynı tepkiyi göstermişti: V'inci Cumhuriyet'in kesin buyruklarına karşı direnen her yargıç, kendilerine sadakatsiz bir uşakmış gibi görünüyordu. Bu, General de Gaulle'ün Yüksek Yargı Konseyi'ni neden uysallaştırdığını ve hukuk örgütü içinde gelişi güzel budama yapıp bir siyasal yargılama usulünü niçin kurmuş olduğunu gösterir.

Onun bağımsızlık anlayışları, çoğu zaman tasarılarını hayal kırıklığına uğratan yargıçlardan ötürü şanslı olmamıştır. Çağdaş tarihin en hayret verici mahkemeler oyununu hatırlayınız. İlk Cezayir âsileri, bayağı askerî mahkemelere sevkedilmişti. Fakat bu mahkemelerin hoşgörüsü **«barikatlar davası»** sırasında General de Gaulle'ü öfkelendirdi ve derhal onların yerine, her türden yeni yargılama usullerini getirdi: «Yüksek Askerî Mahkeme» (büyük avlar için) ve «Küçük Askerî Mahkeme» (küçük avlar için); bunları kendine bağlı olan ya da bağlı sandığı yargıçlarla donattı. İşte

o zaman engelleme işi hız rekorunu kırdı: Savcı tutuklama ve salıverme tezkerelerini imzalıyordu, kararlarında rücu hakkı yoktu. Sorgu yargıçlariyle, bütün uygar ülkelerde rolleri, bir kimseye karşı öne sürülen suçların, işi devam ettirmek için yeterli olup olmadığını değerlendirmek olan savcı dairelerinin bu imtiyazlarının ortadan kalktığını gördüler. Kısacası, her türlü kontrol ortadan kalktı. Yukarıda sözü geçen Yüksek Askerî Mahkeme Raoul Salan'ı ölüme mahkûm etmeği reddetti. General de Gaulle, bu karara karşı kıyameti kopardı, yargıçları görevlerinden aldı ve bu kuruluşu dağıttı. Yüksek Mahkeme ölmüş oldu .Bir yıl bile yaşamamıştı. Onun yerini almak üzere Askerî Adalet Mahkemesi (sırf subaylardan oluşmuş ve temyizi olanaksız) icat edildi. Bu şekil, hukuka karşı öyle garip idi ki, bu defa da Devlet Konseyi gücendi. 19 Ekim 1962 tarihli bir durdurma kararı ile **«ceza hukukunun genel prensiplerine karşı indirilen ağır darbeleri»** red ve **«gayri meşruluk nedeniyle»** hükümete, bu Mahkeme'yi kurma iznini veren delegasyonu lâğvetti. Askerî Mahkeme de öldü. Ömrü dokuz ay sürmüştü. Bu değişiklikler Devlet Başkanı'nı, özel bir usulle donatılmış ve kendisi tarafından titizlikle seçilmiş yargıçların yer alacağı bir mahkemenin, nihayet muhtaç bulunduğu hukukî dayanağı sağlayacağını düşünmeye götürdü. **Devlet Güvenlik Mahkemesi** bu suretle kurulmuş oldu.

Yargı gücünün yasamaya bağlandığı yerde, rejim cumhuriyet olmadığı için, Güvenlik Mahke-

mesi'nin kaldırılması, solun ortak programının en önemli tutumları arasında yer almaktadır. Eskiden, Fransız Devriminden önce kral adaleti de, her şeyi olduğu gibi, hükümdarca uygulamaktaydı. Her davayı önünde gördülebilir ve kararı kendisi kesip atardı. «Adaleti elinde tutuyor,» ya da **«Adalet elde tutuluyor»** denirdi. Devrim meclislerinin ilk girişimlerinden biri de bu imtiyazı kaldırmak oldu. 14 Ekim 1789 tarihli bi rkararname, yargı gücünün hiç bir suretle krala ait olamayacağı hükmünü veriyordu. Ondan bu yana adalet ulus adına verilir oldu ve **«elde tutulan adalet»** yerine **«verilmiş adalet»** adını aldı. Ondan sonra, Napoléon Bonaparte, Louis XVIII, Napoléon III, Adolphe Thiers ve Philippe Pétain'in bile, eski krallık imtiyazlarına bir dönüşle rejimlerini sağlamlaştırmak istedikleri zaman, şartlar uygun olur olmaz kamu hukukuna döneceklerini ve eski adalet anlayışını geri getirmek niyetinde olmadıklarını açıklamakta titiz davranacak kadar, çok ihtiyatlı bir dille bunu yapma şekillerine, yurdumuzda çok derin bir şekilde yerleşmiş bir prensibe, hiç kimse karşı gelme cesaretini göstermemiştir.

Tarihimizin en kötü anlarında bile cürüm ve siyasal suçları yargılama yetkisi, ancak sınırlı bir zaman için halk jürilerinin elinden alınmış bulunmaktadır. İstisnanın kural olup daimî bir siyasal mahkemenin rejime, ya da başındakilerin şahsına karşı muhalefetin engellemesini ortadan kaldırmakla görevlendirilmesi için V'inci Cumhuriyet'i

beklemek gerekti .Bugün Güvenlik Mahkemesi tüzel alandadır, Anayasa'nın 11 ve 16'ıncı maddeleri, yasama alanına ayrılmış bölüm ile psikoloji alanındaki televizyon bölümüne aittir: bu da, bireysel iktidarın keyfîliği yasalaştırması için konmuş yargı unsurlarından biridir. Kamu hukuku politik olup olmamalarına göre, zıtlaşmalar arasında bir ayrım yapmıyordu. Suçlar için Ceza Mahkemesi, Cezalar için Yargıtay, kuruluşlara karşı komplo için Yüksek Mahkeme, yasalara karşı gelme, nitelik, gerçek ve müeyyide konusunda yetenek sahibi idiler. Küçük düşürücü, broşür dağıtıcı ve sokak göstericisi, mahkemeler önünde, ev soyguncusu ya da ana-baba katili ile aynı savunma garantilerine sahip bulunuyordu. Fakat kaçakçılarla spekülâtörlere karşı hoşgörü ile davranan V'inci Cumhuriyet, ortak yasanın korumacılığından hasımlarını yoksun bırakmıştır. Güvenlik Mahkemesi'nden ötürü kimse güvenlik içinde değildir. Vatandaşların özgürlüğü, hayatı ve şerefi hükümetin merhametine kalmıştır.

Yasama seçimleri veya bir referandum öncesinde, ya da bir karışıklık devresinde iktidar hakkında açıkça, biraz yüksek sesle konuştuğu için Cumhurbaşkanı'nın, hükümetin veya çoğunluğun hoşuna gitmeyen bir vatandaşın gideceği yolu izleyelim: Şüpheli bir kişi olarak fişlendiği için, bir polis kapısını çaldığı, mahkeme kararı olmaksızın kendisini aldığı (bu durumda bir sorgu yargıcının müdahalesi söz konusu değildir), komiserliğe, sonra

da göz altında bulundurulmak üzere cezaevine götürüldüğü zaman, bu durum değişikliğinin önemini, üzüntü ile farkedecektir. Bu iki (1) tuhaf kelime, gözaltı, onun altı gün, her türlü korunmadan uzak kalacağı (kamu hukukunda bu, aslında aşırı olmakla beraber iki, uyuşturucu madde suçluları için dört gündür) anlamına gelir. Savcı yahut yardımcısı (bu hukukçular hükümete itaat etmek zorundadır) belki tutukluluğunun maddî şartlarından emin olmak için kendisini ziyarete geleceklerdir ama, polisin kamu güvenliği için şüpheli ve apriori olarak tehlikeli diye tanımlayacağı bir kişinin yararına başka bir şey yapamayacaktır. Bu süre içinde avukat yoktur. Gelecekteki adresi için haklı olarak bir haber bırakamadan yerinden götürülmüş olacağı için, ailesi onu nerede bulacağını bilemeyecektir. Nihayet, sorgu önüne çıkarılacağı gün gelecek. En sonunda, polisin istediğini işitmek üzere bunca sorgu ve karşı-sorgulardan sonra konuşulabilecek biri bulunmuştur. Fakat meşgul, işten bitmiş, şartları iyi olmayan yargıç, belki de kendisini ancak uzun haftalar, hatta aylardan sonra bir daha dinleyebilecektir. Aradaki süre zarfında hapistedir. Nezaretten sonra seçmiş olacağı avukat serbest bırakılmasını sağlamağa çalışacak ve bunun için tahkikatın hiçliğini ortaya koyabilecek hukukî olanakları inceleyecektir. Çıkmaz yol..

---

(1) Bunun Fransızcası üç kelimedir, çünkü gözaltı'nın bu dildeki karşılığı «**garde à vue**» diye söylenip yazılır. Biz Türkçe çeviriye uysun diye «iki kelime» dedik.

Bu hak ancak savcı ile yargıca aittir. Bunun üzerine avukat müşterisinin geçici olarak tahliyesini isteyecek ve eğer yargıç reddederse Tahkikat Mahkemesi'ne başvuracaktır. Fakat orada savunma yapmak yasaktır! Tahkikat yargıçları ancak yazılı zabıtla hüküm vereceklerdir. Yani hükümet tarafından yalnız iki yıl için atanan bu yargıçlar, bu zapta bağlıdırlar. İyi davranmak için cesurca hareket etmeleri gerekecektir. Ve yargılama halinde, serbest bırakmanın akıllıca ya da ihtiyatsız bir şey olup olmadığı nasıl bilinebilir? Şüphe içinde olunca bunu yapmaktan kaçınacaklardır. Sorgu yargıcı bizim sanığı suçladığı zaman o, delikten çıkmanın her şeyden iyi olacağını tahmin ederek bundan ötürü sevinecektir. İşin duruşmaya hazır olup olmadığını değerlendirme ânı, Adalet Bakanı'na ait olacaktır. Bu arada, yine ihtiyatî tutuklama gelecek..

Bu bekleme için yasada hiç bir süre konmuş değildir. Sonun geldiğini farzedelim. Beş kişiden, Adalet Bakanı'nın titizlikle seçeceği üç yargıç ile Ordular Bakanlığı tarafından seçilecek iki subay (bazı hallerde üçüncü yargıcın yerini başka bir subay alacak ve bu sivil adalet de askerlerin eline geçmiş olacaktır) nihayet söz konusu sorunu yargılayacaktır. Eğer tutuklu hiddete, hırsa, acıya kapılıp biraz fazlaca şikâyet ederse, bundan sakınması daha iyi olur! Mahkeme sekiz oturumda gizlice kaderini tâyin eder, ya da mahkûm etmeden önce huzurundan dışarı atabilir. Beraat ederse,

düzen koruyucularının uyanık gözü karşısında tekrar ayağa kalkmağa çalışacaktır, mahkûm olursa, cumhurbaşkanından affedilmesini isteyecek, o da kesinlikle kovuşturmanın devamını isteyecek, polisleri görevlendirecek, yargıçları seçecek ve izlenecek olan yolu zorla kabul ettirecektir. Ben böylesinin şansı üzerine bahse girmem! Gerçekte mekanizmanın, benim anlattığım kadar korkunç olmadığı, şimdiye kadar kimsenin ezilmediği, Kafka'nın Paris'te değil, Prag'da olduğu söylenecektir. Buna hak veririm. Ben Bay Pompidou'yu bir cellât elbisesi giymiş olarak düşünmüyorum. Fakat sorun basit ve kaba terimlerle ortaya çıkmaktadır. Yasanın istisnayı emretmesi kendiliğinden hoşgörüsüzlüğü taşır. Yalnız tek gözleriyle uyuyan yasalardan sakınalım. Güvenlik Mahkemesi, zaman kaybetmeksizin yıkılması önem taşıyan bir mekanizmayı harekete getirebilir. Hiç bir Batı demokrasisinde bununla kıyaslanabilecek bir yargı şekli yoktur.

V'inci Cumhuriyet'in kendi çömezlerini oluşturduğu doğrudur; Fransızca konuşan bir Zenzi Afrikası Devlet Başkanı, karşısındaki muhalefeti tasfiye etmek istediği zaman bir Güvenlik Mahkemesi kuruyor. Bir gün bunlardan dostum olmuş birine yazdığım mektupta bu işten hoşlanmadığımı bildirince bana, nihayet General de Gaulle'ün hukukî eserinden esinlenmekten başka bir şey yapmamış olduğu için, Fransa'nın öğretilerine benden daha sadık bulunduğu karşılığını verdi.

10.
Zehir

ÇOCUĞUN KENDİLİĞİNDEN **«karşıkırılar»** (8 Haziran 1970) adını verdiği yasa, kapsadığı hukukî gudubetler yığınından ötürü özel bir anılışı hakediyor. Rehine alma yetkisini veriyor ve toplumsal sorumluluk mefhumunu onama durumunda bulunuyor. Anlatılana dayanarak, kanunî ya da kanun dışı, aksilik çıkaran herhangi bir toplantı yahut gösteriye katılacak herhangi bir insan, duruma göre, üç aydan üç yıla kadar hapse mahkûm edilebilir. Sokaktan geçerken kazara tutuklanan bir kimse, suçsuzluğunu ispat etmek zorundadır. Hiç kimse şüpheden masun değildir. Meraklı bir yolcu provokatör veya militandan nasıl ayırt edilebilir? Üstelik söylenen şartlarda suçlu olarak tanınmış kimseler, zararların tümünden garantili bir şekilde sorumludurlar. Eğer yaş bakımından cezaî ehliyeti olmayanlar söz konusu ise, maddî önem ve durumları ne olursa olsun, cezayı velileri ödeyecektir.

Benim bildiğime göre, karşı kırıcılar yasasından önce, ceza yasamızda prensip bakımından, herkesin yalnız kendi davranışlarından sorumlu olması dışında bir tek istisna vardı. Bu istisna (madde 313), eğer isyan ve yağma, haber kışkırtıcı bir toplantıda, insanlar ölmüş, yahut sekiz günden fazla çalışamaz derecede yaralar almış kişiler olursa, bu toplantının başları, kışkırtıcı ve provokatörleri, öldürme ya da vurma fiillerini işleyenlerle aynı cezaya çarptırılır. Eğer insan ölmüşse, kışkırtıcı ya da provokatör cinayete katılmasa da, müebbet hapse mahkûm olur. Fakat, Sol'un yeniden gözden geçireceği bu 313'üncü madde, ancak bir defa, 5 Ekim 1946'da Madagaskar ayaklanmasını bastırmak için uygulanmıştır. Yol gösterici olarak «karşı-kırıcılar» yasasına bu örnek olamaz.

Belki bu davranışlar hukukî tartışmalardan uzak kalmış ve şiddeti karşısında meşru bir hiddete kapılmış birçok okuyucunun üzerinde şok etkisi yapmaz. Fakat, düşünürlerse, suçlu görülen harekette her bireyin üzerine düşen pay ayırt edilmeğe çalışılmaksızın bir grup erkekle kadının sorumluluğunu kabul etmenin, bizim olan değerlerle aykırı aşırılık ve haksızlıklara yol açacağını anlayacaklardır. Kollektif sorumluluk adına her Alman Hitler'in suçlarından ötürü mü suçlandırılacaktır? Cezayir'deki meştalar (1)ın yakılıp yıkılmasından

(1) Cezayir'de fakirlerin oturduğu kulübeler. Fransızcası «mechtas» olarak yazılmıştır.

Fransız halkı mı sorumludur? Münich'deki İsrailli atletler Yakın Doğu anlaşmazlığının sorumlusu mu idiler? Cathare (1) ayrılımından ötürü kollektif şekilde yargılanan yirmi bin Béziers'linin (2) kılıçtan geçirilmesi sırasındaki papalık temsilcisi Kardinal Arnaud'nun «Tanrı kendinden olanları bilecektir» sözü, her zamankinden çok toplama kampları, gaz odaları, halk kitlelerinin zorla başka yerlere sürülmesi ve napalm bombaları devrine uymaktadır. Bu, insanın kendisi için parola edineceği bir şey değildir! Bu kurbanlar ve muhtemel olaylarla yırtıcılıktan çok riyakâr olan karşı-kırıcılar yasasının muhtemel etkileri arasındaki oransızlık çok küçük de olabilir; fakat aşırılığa gidilmemelidir: Her tarafa sızan zehir aynıdır.

Hukukumuzun diğer bir prensibi de ,herhangi bir hatayı işlediğinden şüphe edilen bir kimsenin, aksi ispatlanıncaya kadar suçsuz sayılmasını ister. İspat görevi, yükü, suçlanana değil, suçlayana düşer. Başka türlü olsaydı Devlet'e, polisinin kanaliyle korkunç iyilik ve kötülük, doğruluk ve yanlışlık kararını alma yetkisi verilmiş olurdu. Bu basit ihtiyatlılık ve adalet, bireysel özgürlüğe saygı, insan kişiliğinin kollektif sürükleme, kan, ulus ve Devlet hakları karşısındaki önceliğini yasalarımıza

(1) Geçmiş sayfalarda açıklamasını yapmış olduğumuz sapkın din mezhebi.

(2) Fransa'da Hérault şehrinin merkezi. Bugün 35.000 nüfusludur. Yukarıda sözü edilen katliâm 1209'da Haçlılar tarafından yapılmıştır.

yazmak ve onların, gelişmiş toplumlar gelenekleri içine girmesi için yüzyılların geçmesi gerekti. Daima söz konusu edilen nazik başarı.. V'inci Cumhuriyet belki de kolaylığa boyun eğmekle, kendi istediği değerler sistemine verdiği zararı farketmemişti. Adaletin sağlığa kavuşmasının neden solun programındaki ilk hedeflerden bir oluşunu bu açıklar.

Birbiri ardından «birey haklarının garantilerini güçlendirme amacını güden yasa» gibi muzipçe bir isim taşıyan başka bir yasa da (bu 17 Temmuz 1970 yasasıdır) Bay Chaban-Delmas hükümetinin isteği üzerine kabul edilmiş ve bu, Vichy rejiminin o derece şiddetle suçlandırılmasına yol açan idarî tutuklamayı yeniden geri getirmiştir. Artık her vatandaş, önceden mahkûm edilmeksizin sürekli olarak polisin avucu içine düşebilir. Gerçekte yasa «eğer sanık ceza ile ilgili bir hapsedilme ya da ağır bir ceza ile karşı karşıya ise, sorgu yargıcı tarafından bir adlî kontrol emri verilebilir. Bu kontrol, sorgu yargıcının kararına göre sanığı, bir ya da daha fazla zorunluluklara uymak zorunda bırakır» diyor. Ah, bunlar nasıl da seçme deyimlerle söylenmiş şeyler! Gerçekte adlî kontrol, derhal polis kontrolüne dönüşür ve suçsuz farzedilen bir sanık, geçici özgürlüğünün yüksek nezaret rejimi altına girdiğini görür.

Yazdığımı doğru okudunuz. Bu sanık belki de sizsiniz. Mahkûm değilsiniz ama şüpheli kişisiniz ve takip ediliyorsunuz. Bu, fikirlerinizden ötürü de o-

labilir. Başkalarının başına gelmiş birşeydir bu.. Bir makbuz karşılığında kimliğinizi belirleyen bütün dokümanları ya bir mahkemenin, ya bir polis servisinin, ya da bir jandarma birliğinin pençesine vereceksiniz. Kartınız olacak. Evinizden ya da yargıcın belirleyeceği oturma yerinizden ancak o yargıcın belirleyeceği saatler ve şartlarda ayrılabileceksiniz. Ancak, önceden alınmış bir izniniz olursa herhangi bir yere gidebilecek, bazı kişileri görebilecek, bazı meslekî faaliyetleri gösterebilecek ve bir arabayı kullanabileceksiniz. Polisin canının isteyeceği davetlere gidebileceksiniz. Bu da, yargılanmamış, suçlu olarak kabul edilmemiş bulunduğumuz sürece olacaktır! Belki de yılarca.. Siyasal militansınız, basit bir şeklide hareket etmenize mani olunacaktır, çünkü hükûmet suçlanışınızı, sözkonusu yasa ile cezalandırabilecek bilkuvve işlenmiş bir suç haline sokma vesilesiyle tahrik hilesine sahip olacaktır. Bu hapsetme şeklinin, koruma niteliğindeki hapsetmelerin ağırlığı sınırlama vesilesiyle teklif edildiği bilinirse, hükûmetin kelimeler üzerinde oynayarak hangi manevra ile hukuku bozduğu anlaşılır.

17 Temmuz 1970 yasası, bizim için başka bir sürprizi daha muhafaza ediyor. **«Herkesin özel hayatına saygı gösterilme hakkı vardır»** demekte ve bu mutlu mefhumu Medenî Kanuna sokmaktadır. «Bravo Bay Pleven!» demek isteği içimi yakıyor. Daha çok özel hayata yapılan tecavüzler arasında bu yeni tutumun özellikle, özel bir yerde söylenen

sözleri dinleyip kaydetmeği amaç edindiğini farkettiğim zaman..

Baro başkanı Paul Arrighi, Moral ve Politik Bilimler Akademisi karşısında, Paris'teki bir mağazadan söz etti, buradan **«görünüşte zararsız, fakat içinde mikrofon, manyetofon, verici ve kol düğmelerinin, üzerlerine tutturuldukları duvarlardan sesleri zapteden kontak mikrolarının harekete geçmesi için kulpunu sağa, ya da sola çevirmenin yeterli olduğu küçük bir çanta satın alınabilir.»**

Baro başkanı ekledi: **«Bir sigara pakedi boyunda kutular da var .Örneğin Paris'de, herhangi bir yerde, bir odanın telefon tellerine bunu bağlayın. Marsilya'ya, Londra'ya, ya da daha uzağa gidin. Sözkonusu dairenin telefon numarasını çevirmeniz yeter. Hiçbir zil sesi çağrınızı açığa vurmayacak, buna rağmen konuşulan herşeyi duyacaksınız.»**

Şüphesiz kanun bu cihazların yapılmasını, ithalini, satış ve alınışını yasaklar. Fakat herkes için yasak olan şey hükümet için değildir. Valérien, Pantin ve Kremlin-Bicètre tepesindeki üç kaleye dinleme merkezi yerleştirilmiş olup askerî makamlar tarafından yönetilmekte ve bandlara yüzlerce telefon konuşması kaydedilmektedir (1). Kayıt makinası, abone ahizeyi kaldırır kaldırmaz çalışır. Bir açıklama cihazı bulunduğu için konuşmacılarının listesini yapar ve kimliğini tesbit eder. Abone hiç-

(1) Henri Courtay, L'Aurore, 20 Mayıs 70.

bir şeyin farkına varmaz: Alıcı kulağına varmadan önce manyetofon çalışmaya başlar. Ses halindeki haber, otomatik olarak yazılı haber halini alır, bir Askerî Güvenlik albayının komuta ettiği **«Bakanlıklararası Kontrol Grubu»** (GIC) (1)nda toplanan kayıt bobinleri Elysée'ye, Başbakan'a ve isteyen çeşitli polis servislerine nakledilir.

Prensip olarak, dinlenmiş birşeyi, yalnız bazı bakanlar elde etme hakkına sahiptir, ama başka yerlerde de olduğu gibi, orada da istisnalar kuralı meydana getirir. GIC'i yöneten askerî otoriteler, oraya gelen haberleri istedikleri gibi kullanırlar ve içeri girme izni olan polisler bu kadar rahatlıkla elde edilmiş haberlerden yararlanma isteklerine daha fazla karşı koyamazlar. Bu münasebetsizlik, casusluk, hafiyelik şebekesi hiçbir sektörü ayırtetmez: politika, idare, ordu, basın, hattâ o hükûmetin üyelerini biribirine bağlayan özel telefon şebekesini, yani bakanlıklararası şebekeyi (2).

Dinlemeleri önleyici olarak bilinen biricik davranış Posta ve Telekomünikasyon Kanunu'nda vardır; bunun 187'nci maddesi, telefon bağlantılarını ifşa etmenin, haberleşme sırrını tecavüz eden memurları üç aydan beş yıla kadar hapis ve 500-3.000 frank para cezasına çarptırmasıdır. Bundan başka suçlular beş ilâ on yıla kadar kamu hizmetlerinden menedilirler. Fakat bu müeyyidenin uygulandığı

(1) GIC :Fransızca «Groupe İnterministériel de Contrôle »sözcüklerinin baş harflerinden oluşmuş kısaltma.

(2) Jean Ditreau, «La Nef», No. 14.

haller o kadar nadirdir ki, bunu biz öğrenemeyiz ve hiçbir zaman yukarıda mekanizmasını anlattığım resmî dinleme örgütünü hedef almamışlardır.

Adalet ve polis, bu iki kuruluş kesişir, çatışır, biribirini tamamlar, bazan da karşı karşıya gelir. Biribiri için gerekli oldukları kadar ayrı alanlarda yer alırlar. Demokratik bir rejimde adalet hükûmetin eşitidir ve kanundan başkasına uymak zorunda değildir. Uygulama görevlisi olan polis, adalet ile hükûmete uymak zorundadır. Bir olağanüstü rejimde hükûmet adalete yön vermeğe çalışır ve ona kendi yardımcısı, yönetimin diğerlerine benzeyen çarkı gözü ile bakar. O zaman polis adaletin önüne geçer. Politik bir sistemin niteliğini bilmekte bu ölçütler aldatıcı değildir. Bağımsız bir adalet demokrasiyi garantiler, köleleşmiş bir adalet totaliter rejimin markasını taşır. Bay Pompidou'nun karanlık emeller beslediğinden ve diktatörlüğü istediğinden şüphe etmemekteyim. Kendisini olduğu gibi kabul ediyorum, yararlandığı avantajları korumak için prensiplerle hileye başvurmakta tereddüt etmeyen bir sınıf politikasının ifadesi olarak. korkan bir toplum korkutmak ister. Onları kullanma zorunda kalmamak için baskı yasalarının ardına sığınır. Sonra kendilerini kullanır. Tarihte meş'umluk diye birşey yoksa, alışkanlıklar vardır.

Sol, çoğu zaman halk tabakaları içinden çıkan ve Devlet'in değeri kadar değeri olan polis hakkında yanlış düşünmez. Fakat ihiyatlılık kurallarının kendilerini, onun kullanışında zorla kabul ettirdikle-

rine inanır. Adlî polisi İçişleri Bakanlığı'nın otoritesi altında bırakmak yerine, Adalet Bakanlığı'na bağlamak, belediyelerle genel meclisleri, kamu huzurunu ilgilendiren ölçülerle birleştirmek, polis müdürlüğünün aşırı tahsisatını Paris vilâyetine naklet-mek, personelin alınması, meslekî formasyon ve eğitim metodlarını değiştirmek, Sol'un teklif etmiş olduğu tedbirlerdendir.

Anlayış meselesi..

11.
Seçime bağlı bir monarşi

TELEVİZYONDA ÜNLÜ BİR politikacının yaptığı şu uyarma: **«Kuruluşların hiçbir önemi yoktur.»** Devlet'i vatandaşlara bağlayan bu anlaşma küçümsemesi beni korkutuyor. Metinlere bağlı oluşumdan değil. Çinli'ler geçen yüzyılın sonuna kadar iş antlaşmalarını yazılı olarak vermekten kaçınmışlardır: verilen söz yeterli idi. Batı onlara başka türlü davranmalarını öğretti. Bu sayede, namusluluğun sağlanmış olduğu düşüncesi güven verici birşey değildir. Fakat vatandaş Devlet önünde, ikisi arasındaki ilişkilerin, sürekli bir anlaşmanın var olmaması için, şatafatlı bir şekilde belirlenemiyeceği kadar zayıftır.

Bu anlaşma, her uygar toplumda, halk ya da temsilcilerin oyladığı yasanın, aşağı veya yüksek, yani anayasal yasanın konusudur. Yurttaşları, her-

kesçe kabul edilmiş bir kural olmaksızın istemeyecekleri bir şekilde değişen Devlet mizaçlarına terketmek, doğal olarak anlaşmaya dayanır bir rejim olan demokrasiyi inkâr etmektir. Bazan metinlerin yalan söylediklerini bilmiyor değilim. Stalin'in Anayasası bir liberalizm örneği idi. Bir diktatörün, aldatışa ihtiyaç duyması La Rochefoucauld'ya hak verdiriyor: **«Riya, kötülüğün fazilete gösterdiği saygıdır.»**

Demokrasi bu düzmecelerden sorumlu değildir. Stalin sadece, maskesiz olduğu takdirde, görünüşüne kimse tahammül etmez diye şüphe duyduğu için asla zulmün itirafta bulunmadığını göstermiştir. Ben mutlu toplumların sırrını bilmiyorum. Daha niceleri gibi arıyor ve adım adım ilerliyorum. Fakat bireylerin haklarını kulanmaları ve Devlet'in genel bir onaylayışa sahip bir iktidarı elinde bulundurması isteniyorsa, ne yapılması gerektiğini biliyorum. Yasasız bir rejim, keyfî davranışın çekiciliğine karşı koyamaz.

1958 Anayasası'nın İmparatorluk devri (deyim tam oturuyor) nde yaşıyoruz. Bu anayasa, % 80 çoğunlukla kendisini kabul eden Fransızlara General de Gaulle tarafından teklif edilmiştir. Şimdi bu, herkesin yasasıdır veya yasası olmalıydı. En azından, genel seçimlerin değiştiremiyeceği kadar. Oysa o, çok noksandır, onu gözetmekle görevli olan kişi, yani Cumhurbaşkanı demek istiyorum, tarafından doğru olmayan bir şekilde uygulanmaktadır. Bu, tarihsel ve kişisel karakterdeki nedenlerle

açıklanır. Tarihsel plânda, General de Gaulle'ün, IV'üncü Cumhuriyet'e karşı isyan etmiş ordunun bagajları içinde iktidara geldiğini hatırlamak gerekir. Bay Coty, bu aynı Cumhuriyet'in son hükûmetinin başkanlığına onu çağırdığı zaman, askerî hükûmet darbesini meşrulaştırması için, kendisine verilen bu şansı derhal yakaladı ve bu amaçla, kendinin, adı etrafında Millet Meclisi çoğunluğunu bir araya toplayabileceğine hükmettiği tükenme halindeki rejimin temsil olanağına en çok sahip adamlarının yardımına başvurdu. Fakat demokratik geleneklere bağlı cumhuriyetçiler olan Bay Paul Reynaud, Antoine Pinay, Vincent Auriol, Guy Mollet, Pierre Pflimlin gibileri, yenisi iktidarlar arasındaki ayrım ile dengeye saygı göstermedikçe, ya da bunun güvencesini vermedikçe, bir rejimden diğerine geçmeğe razı olamazlardı. Yani, 1958 Anayasası, herkese kendi payını verdi. Parti liderlerine prensipleri, General de Gaulle'e de realiteyi. Bu karışım, hukuken palramenter, fiilen Gaule'cü, yani kurucusu olan kimsenin kişilik ve amaçlarına bağlı, onun ilhamını oluşturmuş, rehberi olmuş ve daha sonra **«selefi ve halefi olmadığı»**nı söyleyecek olan kişinin V'inci Cumhuriyeti'ni meydana getirdi .

Burada 1958 Anayasası tutumlarının sağlamlıklarını ve bunların kamu hukukumuz içine soktuğu yenilikleri tartışmıyacağım. Okuyucularımdan herbiri bu konudaki fikrimi biliyormuş gibi hareket edeceğim. Bunu, bir daha dönmeyecek kadar yeterince anlattım. Yalnız milletvekili olarak General

de Gaulle'e ün verilmesine karşı oy kullandıktan sonra, vatandaş olarak Anayasa'ya karşı da oy kullandığımı hatırlatırım. Üzerinde durduğum nedenlerin, daha çok bu hükûmet darbesiyle birlikte siyasal belge ve şartlara, birkaç anlama çekilebilen, kabul edilmemeleri olanaklı, bazan çağdışı, fakat tamamlanabilir bir metne dayandığını da ilâve edeyim.

Aradan on dört yıl geçti. Bu, benim de katıldığım varsayım, yani Sol'un zaferinde, yönetiminin ilk ayları süresince, Fransızların yüz seksen üç yılda göreceği onbeşinci Anayasa'nın oluşturulması için uzmanlaşmış bir Meclis'i toplantıya çağırmakla yerinde birşey yapar. Bir uzlaşmadan doğan 1958 Anayasası, Cumhurbaşkanı'nın genel seçimle seçilmesini kararlaştıran 1962 revizyonu nedeniyle dengesini kaybetmiştir. Keza, V'inci Cumhuriyet'in iki başkanının sebep olduğu yıpranma ile de şeklini değiştirmiştir. O artık, yukarıda hatırlattığım gibi, General de Gaulle'ün 31 Ocak 1964'te kurduğu ve bugün bizi yöneten yeni iktidar teorisinin boş çerçevesinden başka birşey değildir. Bu konudaki konferansın asıl pasajını buraya alıyorum: **«Devlet'in bölünmez otoritesi, kendisini seçmiş olan halk tarafından Başkan'a verilmiştir ve bundan başka bir şekilde verilebilecek, ya da muhafaza edilebilecek, ne bakanlıkla ilgili, ne sivil, ne askerî, ne de hukukî başka hiçbir otorite yoktur.»**

General de Gaulle bu sözlerle kesin adımını atmıştır. Beş yıl süren sabırlı bir yürüyüş, parlamen-

ter Cumhuriyet'in seçimsel bir monarşiye dönüşmesiyle son buluyordu. Öyle bir monarşi ki, 18 Haziran 40 ve şefinin **«belirli bir sonuca götürüşü»** ile, ilâhi hukukunu kendisi icat etmiş oluyordu. Daha başındanberi V'inci Cumhuriyet'in, tamamiyle mutlak iktidarın ele geçirilmesine yönelik bir istek tarafından ilham edildiği gözönüne alınırsa, bu deyim normaldir. Başkanın haklarını aşırılık derecesinde artırmasına ve Parlamento haklarının aynı derecede kısılmasına yaramış olan Anayasa maddelerini kısaca inceleyerek bunu göstereceğim. Sol'un buna karşı tekliflerini de açıklıyacağım.

12.

Metin ve içindekiler

ŞU KİTAPI BURAYA KADAR açık tutmuş olan okuyucunun uyarılması gerekir. Anayasal açıdan Sol'un ortak programını tam ve ciddî bir şekilde ortaya atmak, çoğu zaman kuru ve şaşırtıcı hukukî sorunları ele almayı zorunlu kılar. Yalnız bilenlerce anlaşılmayı seven uzmanların dilinden kaçınmağa çalışacak, fakat onların, bizimki gibi, vatandaş kaderinin, haklarının ve özgürlüklerinin yazılı hukuka bağlı bulunduğu bir ülkede metnin, elden geldiği kadar açık bir tahlilini de yapmak için, onların fikir ve sözcük bilimini kulanacağım. Yani Sol'un değiştireceği, tamamlıyacağı ve iyice uygulanmasını isteyeceği Anayasa maddeleri şunlardır:

İlk olarak, okunduğunda gülünecek haldeki 5'-inci madde: «Devlet Başkanı Anayasa'ya saygı gösterilmesine nezaret eder. İsrar yararsızdır. Keza,

bu sözcüğe verilen anlam nekadar güçlü olursa olsun, Parti lideri olarak kalmış, bütün siyasal savaşların içine girmiş ve **«spoil system»** (1) i uygulayan, yani Devlet'in sahibi imiş gibi görevleri, yerleri, kazanç ve arpalıkları kendi ajanlarına ayıran bir başkanın yapacağı göreve **«tarafsızlık»** demek güç bir şeydir. Sol bu maddeyi esprisiyle birlikte ve harfi harfine uygulayacaktır.

6'ncı maddede söylendiği gibi, yedi yıl için seçilecek yerde, Cumhurbaşkanı'nın seçim süresi beş yıla indirilecektir. Devlet Başkanı'na tanınan yetkilerin çapı ve onun, kamu işlerinin gidişatı üzerinde oynadığı rol, Fransız Cumhurbaşkanı'na, faaliyet göstermek için Amerika Başkanı'ndan daha fazla zaman bırakılışını açıklığa kavuşturur.

8'inci madde Başkan'a, Başbakan'ı atamak ve «onun tarafından hükûmetin istifasını sunma fonksiyonlarına son vermek,» hakkını tanır. Fakat Millet Meclisi'nin güvenini koruyor ve kendisi de yerinde kalmayı istiyorsa, Başbakan'ı değiştirme hakkını ona tanımaz. Bu güçlüğü hissetmiş olan General de Gaulle, parlamenter rejimin bu kalıntısını hiçe saymıştır. 1962'de Başbakan Michel Debré sağlam bir çoğunluğa sahipti. General de Gaulle onu azletti. Aynı yıl azınlıkta kalan Bay Georges Pom-

(1) Amerikalıların Webster sözlüğü bunu «spoils system» şeklinde alıyor. A.B.D.'de yeni, yönetim taraftarlarına yer açmak için siyasal artıkların uzaklaştırılması işlemidir. Jackson devrinde «Zafer dağıtıcılarındır» (spoils'lerindir) formülü kabul edilmişti. (Yağma Sistemi).

pidou'yu ise General de Gaulle alakoydu. Başkanlık sırası kendisine geldiğinde Georges Pompidou da aynı ters davranışta bulundu. 14 Haziran 1972'de 95'e karşı 380 oyluk bir çoğunlukla Jacques Chaban-Belmas'ın güvenoyu alması, Devlet Başkanı'nın, ondan sonraki 10 Temmuz'da hem kendisini azletmekten, hem de kendisini isteğine karşı gelmek zorunda bıraktığı için cezalandırmaktan ve Başkan'ın ikisini de gülünç durumda bırakma pahasına, Meclis (ve hükümet) üzerindeki üstünlüğünü kaba bir şekilde göstermekten alakoymadı. Rejimin büyük çatlağı burada açılıyor.

Parlamento çoğunluğu ile birlikte Başkanlık çoğunluğu işlediği zaman ne olacak? Tahmini mümkün. Eğer Bay Pompidou bu meşruluk dışı uygulamada inat ederse, bundan doğacak olan anlaşmazlık rejim krizi halini almak üzere bozulacaktır. 8'inci madde bunun sorumluluğunu, peşin olarak Başkan'ın taşıyacağını söyler.

11'inci maddeye göre; «Cumhurbaşkanı, iki meclisin birleşik ve Resmî Gazete'de yayınlanmış teklifinin, kamu iktidarları organizasyonu ile ilgili her türlü kanun teklifini referanduma götürebilir.» Oysa, General de Gaulle'ün, 1972'de Başkan'ın genel seçimle seçilmesi konusunda referandum yapılmasına karar vermiş ve 1969'da bölgesel reformla ilgili başka bir referandum yapılmasını beklemiş olacağını aklından bile geçirmez. Bay Pompidou'nun da 1971'de basın toplantısı yoluyla Büyük Britanya ve diğer üç ülkenin Ortak Pazar'a girmeleri ko-

nusunda (bilimsel bir danışmadan başka) referandumu öne sürmeden önce kendi bakanlarından şüphe etmiş olacağını da düşünen olmamıştır. Şu halde 11'inci maddenin hiçbirşeye yaramadığı düşünme eğilimi de var sayılır. Fakat o kadar da değil! Elysée'nin bu ayakçısı herşeye ve tercihan da bayağı işlere yarar. Örneğin, tek başına Anayasa'daki özel bir faslın konusunu teşkil eden (ki bu da onun önemini gösterir) bir 89'uncu madde vardır. Bu, XIX.'uncu fasıldır. Söz konusu siyasal rejim ne olursa olsun, ciddî ve gösterişli bir iş olan revizyonla ilgilidir.

Her dürüst insan için, Anayasa ile ilgili her türden revizyon, zorunlu olarak bu 89'uncu maddeden geçer. 11'inci madde Başkan ile hükûmeti serbest bırakırken 89'uncu maddenin, revizyondan önce Meclis ve Senato'ya başvurulmasını ve biribirinin aynı terimlerle bir oylama yapmalarını gerektirmesinin nedeni bilinen birşeydir. Keza solun, ileride Parlamento'ya karşı Başkanlık politikasının plebisiti için referandumdan yararlanmasını önlemeyi neden istediği de çok iyi anlaşılacaktır.

Daha önce 16'ncı maddeyi, bir diktatörlük maddesi olarak nitelemiştim. Hata etmişim. Önce bu, tek madde değildir. Sonra General de Gaulle, harekete geçmek için buna ihtiyaç duyacak kadar şekilci değildi. 16'ncı madde «Cumhuriyet Kuruluşları, Millet'in bağımsızlığı, topraklarının bütünlüğü, ya da milletlerarası taahhütlerinin uygulanışı ağır ve kesin bir şekilde tehdit edildiği ve kamu iktidarlarının düzenle çalışması aksadığı zaman, Cumhur-

başkanı şartların gerektirdiği tedbirleri Başbakan, Meclis Başkanları ve Anayasa Konseyi Başkanı ile istişareden sonra alır» der. Ortada apriori olarak şaşırtıcı hiçbirşey yok. General de Gaule, IV'üncü Cumhuriyet'i yıkmış olmak için, tehlikede olan bir rejimin süratli tepkilere ihtiyacı olduğunu herkesten çok biliyordu. Bununla beraber, Anayasa'nın en işlemeyen bu en son başvurulacak tutumunun, Cezayir'deki askerî Generaller Darbesi'ne karşı kullanılışından ve krizin dört gün devamından sonra, tam yetkilerin beş ay muhafaza edilmiş olduğunu görmek ilginç birşeydir. 16'ncı madde öyle rahat ki, 1972'de birçok de Gaule'cü şahsiyet, genel seçimleri muhalefet kazanacakmış gibi görünürken, Cumhuriyet müesseseleri genel seçimler tarafından tehdit ediliyormuş gibi, 16'ncı maddenin yürürlüğe sokulmasını istemiştir! Ortak program, bu maddenin kesin ve açık bir şekilde kaldırılmasını öngörmektedir.

20'nci madde «Milletin politikasını hükûmetin tâyin ve sevkettiğini» ve «yönetim ile silâhlı kuvvetlerin kendi elinde bulunduğunu» kaydeder. 21'inci madde «Başbakanın, hükümet işleyişi ve millî savunmadan sorumlu olduğunu» belirler. Rejimin sapması öylesine alışılmış bir hal aldı ki, hükûmet ile Başbakan'a verilmiş anayasal iktidarların, Cumhurbaşkanı tarafından müsadere edilmesine hayret etmek, benim yaptığım gibi inatçılığa, ya da yasalar esprisinin manyakça bir türü olan hukukîliğe benzer. Bu arada, sözünü ettiğim iki madde, öyle-

sine alaya alınmıştır ki, bunların Anayasa'da bulunduğunu unutmak bile affedilir birşey halini almıştır (yasa koyucunun kendisi de kanunla alay ediyor; 14 ocak 1964'de çıkan bir kararname stratejik hava kuvvetini, yani başka bir deyimle atom bombasını elinde tutma hakkını veriyor). Fakat bu maddeler en azından kâğıt üzerinde vardır ve bu kâğıt ulusun yasasını teşkil ettiği için Elysée'de oturanlar gibi ben de onu buruşturup atamam. Gerçekte o sıralarda Başbakan bulunan Bay Chaban-Delmas'ın 1959'da tasarladığı ve uygulanması, General de Gaulle'ün dış ve askerî politika ile Cezayir politikasına enerjik bir şekilde el koyması şeklinde başlayan «tahsisli sektör» teorisi şimdi herşeyi işgal etmiştir. Bay Pompidou hükümete aldırış etmeksizin kamu işlerine el attı.

Seçtiği bakanlıklara kendi favorilerini kabul ettirmekte ve kontrolü altına almak istediği yönetim görevlerine, kendisine itaat edecek kişileri atamaktadır. Kendisine ayrılmayan sektörleri saymak, aksini denemekten daha hızlı bir iş olur. Sol, Cumhurbaşkanı'na düşen görevleri nazara alarak, fakat Başbakan'ın görevlerini de geri vererek 20 ve 21'inci maddeleri uygulayacaktır.

23'üncü madde, hükûmet üyesi fonksiyonlarının, bir parlamento görevinin yerine getirilmesiyle bağdaşmadığına hükmeder. General de Gaulle bu tedbire çok önem verirdi: Bu, yürütme kuvvetine, yasama kuvveti otoritesini kısıtlama gibi ek bir olanak sağlar. Tecrübe göstermiştir ki, bir bakan, ken-

di seçim bölgesinin gerçek miletvekili olarak kalıyordu. Paris'de Bay Frey, Royan'da Lipkowski, Belfort'da Bailly gibi yerel seçimlere, bakanlık görevinden istifa etmeden katılan, kendini seçtiren, sonra tekrar milletvekili görevini bırakarak yerlerini alanı Meclis'de oturmağa gönderen hükûmet üyeleri görülmüştür. Chaban-Delmas hükûmetinin kuruluşunu, birden görevsiz kalan Bay Couve de Murville'in eski bakanlarına, birkaç ay önce seçilmiş bulundukları ve kendi malları imiş gibi kabul ettikleri Parlamento'daki yerlerini alsınlar diye, bir yedekler istifası şelâlesinin izlediği görülmüştür. Bay Bailly Ticaret Bakanlığı'ndan istifa etmeksizin birbiri ardına milletvekili, sonra da senatör olmayı başarmıştır. İki yedeği, iki Meclis'de onun yerini almışlardır. Kısacası, 23'üncü madde bir ikiyüzlülüğü organize etmekte ve ahlâksızlığı sağlamlaştırmaktadır.

29'uncu madde gereğince, Parlamento «Başbakan'ın veya Millet Meclisini oluşturan çoğunluğun bir gündemle olağanüstü oturum» için toplanır. Başbakan bu pervasızlığı birkaç defa işlemiştir. Fakat 1960 Martında çoğunluk, istenen tarzlarla, tarımsal sorunların tartışılması için olağanüstü bir toplantı yapılmasını isteyince, General de Gaulle bunu reddetmiştir. Bu oturum yapılmadı. Yani, Parlamento'nun hakkı söz konusu olunca 29'uncu madde yürümez hale geldi.

34'üncü madde, yasama kuvveti (Parlamento) ile kuramsal kuvvet (hükûmet)in alanları arasında-

ki ayrılış çizgisini belirler. Eski çekişme: Özel kişiler arasındaki sınır kavgaları mahkemeleri doldurmaktadır. Devlet, bu türdeki sorunlardan kurtulamıyor. Fransızlar, savaştan sonra bir aşırılıktan diğerine gitmişlerdir. 1946 Anayasâsı: «Millet Meclisi tek başına oylama yapar. Bu hakkı devredemez.» diye yayınlanmıştı. 1958 Anayasası'nın 34'üncü maddesi, aksine olarak Paramento'nun haklarını sınırlı bir şekilde sıralar... ve gerisini hükûmete verir. Sistem, her iki halde de çarpıktır.

13'üncü maddeye rağmen IV'üncü Cumhuriyet, çeşitli kanun niteliğinde kararnameler, **«kadro-kanunlar»** (1) çıkarmak suretiyle yaşamış, buna karşılık 34'üncü maddenin uygulanışı, çoğunluk dahil, V'inci Cumhuriyet parlamanterleri tarafından onaylanmıştır. Bunun içindir ki program, sorunun sınırları içinde yasama kuvvetinin yetkisini yaymak ister.

38'inci madde hükûmete «programının uygulanması için sınırlı bir süre içinde, normal olarak yasa alanındaki tedbirleri emirnamelerle alma iznini Parlamento'dan istemek» olanağını sağlıyor. Madde çekici birşey! Hükûmet bunun sayesinde Parlamento'yu dağıtabilir. «Programın uygulanmasındaki» formülün silik tarafı, gerçekten her türlü değişik heveslere olanak veriyor. Fazladan olarak, 38'inci

(1) «Kadro-kanun»un Fransızcası «Loi-cadre» olup «genel hükümleri uygulama metinleri için bir çerçeve vazifesi görmesi gereken kanun» anlamındadır.

madde Başkan'ı değil, «hükümet»i hedef almaktadır. Fakat buna güvenmemek gerekir. General de Gaulle 4 Şubat 1960 yasası ile, söz konusu yetkileri kendi üzerine devrettirmiştir. Zaten, aklına estiği gibi davranmak için, bu yasayı beklemiş de değildi. Cezayir referandumundan önceki bir emirname ile, bağımsızlığa çok tutkun, yani can sıkıcı olan Paris Birinci Yargıtay Başkanını —hem de Paris'in— emekliye çıkarmıştı.

Kamu maliyesini, demagojiye karşı her zaman korumak zorunlu olmuştur. IV'üncü Cumhuriyet, miletvekillerinin yeni masraflarını artırma eğilimini düzene sokmuştu. V'inci Cumhuriyet'e gelince, 40'ıncı bir maddeyi kabul etmek için kendini hiç de zorlamamıştı; bu maddeye göre «Parlamento mensupları tarafından formüllendirilen teklif ve düzeltmeler, kabul edildikleri zaman gerek kamu kaynaklarında bir azalma, gerekse bir kamu yükmlülüğünün doğması halinde, kabule şayan değillerdir. «Oysa ortak programın istediği gibi, gelirlerin oranıyla karşılanacak harcama miktarları kabul edilebilirdi. Ama, Anayasa ilkelerini oluşturan bir 1959 yasası, her türden parlamento girişimini fiilen yasaklamıştır. Böyle kılı kırk yarıcı uygulamanın apaçık olan iki hali bu saçmalığı ortaya koymaktadır: 1960'da Bay Pleven, yasa dışı çocukların derecelerini sıraya koymak için değiştirmek istediği zaman, Maliye Bakanı bu çocukların daha az vergi ödeyeceği ve böylece kamu gelirlerinde bir azalmaya yol açacağı vesilesiyle karşısına 40'ıncı maddeyi çıkardı.

Keza, Matmazel Dienesch hükûmeti, milletlerarası Beyaz Kadın Ticareti anlaşmasını onaylamağa davet ettiğinde, bu onaylama işi polis servislerinin kurulmasını gerektirdiği için hükûmet 40'ıncı maddeye başvurdu ve Matmazel Dienesch'in isteği reddedildi.

Milletvekilleri ve senatörlerin de hükûmet gibi tartışılan yasaları değiştirme hakları olduğu malûmdur. 44'üncü madde bunu daha ilk fıkrasında hatırlatır. Fakat üçüncü bir fıkra şu açıklamayı yapar: «Eğer hükûmet isterse, sadece hükûmet tarafından teklif edilen değişiklikleri muhafaza etmek suretiyle Meclis'in bir tek oylaması sayesinde söz konusu metnin tümü ya da bir kısmı hakkında fikrini söyler.» Bu, **«bloke edilmiş oylama»** tarzıdır. Bir teklifin tartışılıp oya konmaması için hükûmetin hoşuna gitmemesi yeterlidir. Bu, 40'ıncı maddenin dolambaçlılığından daha güvenli bir şekilde Parlamento girişimini yıkmağa yeter. İstatistikler, V'inci Cumhuriyet'in dört yasama devresi içinde, milletvekillerinin teklif ettiği yasalardan kabul edilenlerin sayısının, hükûmet isteğiyle kabul edilen yasalar yanında çok küçük olduğunu göstermektedir. Şu halde, bütün bu yasalar, bloke edilmiş oylamaya uyduğu için, yasamanın gerçek başı olan Cumhurbaşkanı'nın sadece Parlamento'yu dar bir yasama alanı içine sokmakla kalmayıp onun, hükûmetin davranışlarını ciddî bir şekilde kontrol etmesini de engellediği görülüyor. Bu aşırılığı tamir için ortak program yeni bir usul teklif etmektedir.

«Bloke edilmiş oylama» şu metinlerle sınırlı kalacaktır: maliye kanun tasarıları, Plan, program projeleri, milletlerarası anlaşmalar, kamu özgürlükleriyle ilgili kanun tasarıları. İki Meclis önünde, ilk okuma sırasında maddelerin, değişikliklerin oylanması ve nihaî oylama serbest olacaktır. Eğer kabul edilen hükümler elverişli olmazsa Hükûmet, ikinci bir metin isteyebilecektir. Bunun için 48 saatlik bir süresi olacak ve bu süre zarfında kabul ve reddettiğini bildirecektir. Bu süre geçince, arada anlaşma olmadığı takdirde, bloke edilmiş oylama geçerli olacaktır.

48'inci madde «Meclislerin ve hükûmetin tesbit edeceği düzen içinde, hükûmetçe getirilen kanun tasarılarıyle onun kabul ettiği kanun tekliflerinin öncelikle gündeme alınmasını» emrederek 40 ve 44'üncü maddelerin teşkil ettiği ağız kapamayı tamamlar. Artık milletvekileriyle senatörlerin kendi metinlerini inceleyecek zamanları yoktur! Temsilî sistemden vazgeçmek ve üstü sıvalı Parlamento'nun, artık adını haketmediğini itiraf etmek daha dürüst bir davranış olur. Bunun için Sol, milletvekileri tarafından tesbit edilecek gündeme hafta içinde birkaç oturumun ayrılmasını istemektedir.

49'uncu maddeye gelince, bunun yakıcı bir aktüalitesi vardır. Birinci fıkrası, «Bakanlar Kurulu'nun tartışmasından sonra Millet Meclisi önünde hükûmetin, kendi programı, ya da geçici olarak genel bir politik deklârasyonun sorumluluğunu Başbakan'ın üzerine aldığını» söyler. Fakat General de

Gaulle ile Bay Pompidou 1965'ten itibaren bir Başbakan'ın, Cumhurbaşkanı tarafından atanışından sonra, bir güven oyu üzerinde israr etmek zorunda olmadığına hükmetmişlerdir. Daha önce, 8 Ocak 1959'da atanan Bay Michel Debré Anayasa'yı uygulamış ve 14 Ocak'ta programını sunmuştu. Bay Pompidou da 14 Nisan 1962'de atanmış ve aynı kuralı uygulamıştı. Fakat, 1965 Başkanlık seçimlerinden sonra ne Bay Pompidou, ne 1968'de Bay Couve de Murville, ne 1969'da Chaban-Delmas, ne 1972'de Bay Messmer bir oylamaya başvurmağa tenezzül etmemişlerdir. André Boulloche şöyle yazıyor:

«Rejimin, başkanlık karakterindeki kaba ve meşruluk dışı bir sivriliğiyle karşı karşıya bulunuyoruz; Bay Pompidou'dan daima parlamento'nun rolünü, referandumdan unvanını redde kadar daha fazla azaltarak, 1962'de Cumhurbaşkanı seçimi için yapılan referandumun yarattığı anlam belirsizliklerini eskici mağazalarına bırakılmış kuvvetlerin kabul ettireceği sınırlamalardan hiçbirini kabul etmeksizin, bütün avantajları yüklenerek bu belirsizliklerden yararlanmak istediğini göstermektedir.

Ben bu sözcüklerden sadece «rejimin Başkanlık karakterini» alacağım, çünkü Bay Pompidou'nun davranışı, rolünün bir başkanlık anlayışından değil, yalnız ve basit bir şekilde kişisel iktidarın uygulamasından çıkmaktadır ki bu, tamamiyle başka bir şeyidr. André Boulloche ile birlikte, bu yeni anayasal aşırılıkta açık bir tehdit sezmekteyim: Eğer sol 1973'te zaferi kazanır, fakat bir sansür

önergesinin kabulüne yetecek kadar kesin bir çoğunluğu elde edemezse, Bay Pompidou, Meclis önünde sorumluluğu yüklenmekten bağışık bir Başbakan atamakla sağ bir hükûmeti kurabilecektir. Bu, uzun bir zaman sürmez. Buna rağmen, yeni çoğunluğun kamu nazarında güçsüz bir hale getirilmesine yeter. Şüphesiz, bu, gerçeklerin silip süpüreceği hafif bir hesaptır ama, Devlet Başkanı'nın ortaksız olarak hükûmet etmek isteğini açığa vurur.

Hatırlansın diye ve tüm üyeleri Devletçe atanan (Yunanistan'daki gibi) yargı kuvvetinin en yüksek organı, Yüksek Yargı Konseyi ile ilgili 65'inci maddede reform yapılmadan yukarıda sözünü ettiğim hükûmet-adalet ilişkilerine dönmeksizin, Anayasa Konseyi'ni hedef tutan 56 ve 63'üncü maddelerin kaldırılacağına değiniyorum. Yeni bir madde, adalet bağımsızlığını garanti eden Yüksek Mahkeme'yi meydana getirecektir.

Yine Sol, konusu mahallî idareleri tesbit edip örgütlemek olan XI'inci Faslın (72'den 76'ya kadar olan maddeler) tam olarak elden geçirilmesi işine girişecektir: Temelde demokrasi, bölgeleşme, ademi merkeziyetçilik iktidarı yerine oturtarak niteliğini değiştireceklerdir. XII'nci faslı teşkil eden 77'den 87'ye kadarki maddelerin kaldırılmasına gelince, bu iş kendiliğinden olur. Burada, on yıl sonra, merhum topluluğun kalıntısını yayınlamak söz konusudur.

Geçelim!

13.
İki aracı

İKTİDARLAR ARASINDA adalet ve dengeyi sağlamak için sol, Val'éry Giscard d'Estaing Bağımsızları'nın tekrar ele aldığı iki orijinal girişimi ortaya atmıştır. Fikirlerimizden birinin, ortak Fransız politik alanına her girişinde, ben bundan zevk duyarım.

İlk girişim bir Yüksek Mahkeme'nin kurulmasını gerektiriyor. Gerçekte, Anayasa Konseyi görevinde başarısızlığa uğramıştır, çünkü üyelerinin atanma tarzı onu, Cumhurbaşkanı'nın kesin buyruklarıyle karşılaşmağa mahkûm etmiş haldedir. General de Gaulle bu Konsey'den öyle yanlış kararlar çıkartmıştır ki, çekingen ve gecikmiş tepkilere rağmen, bu tipteki bir kuruluşun hiç olmasına yol açan manevî otoritesini kaybetmiştir. Bu durum, Sol'u, kendisinden yapması beklenen fonksiyonun

sürekli olmasını her zamankinden çok zorunlu saymasına rağmen, onun lâğvedilmesini öngörmüştür. Bunun için 1966'da Sol Federasyon'a Baro Başkanı Thorp tarafından verilen şemanın telkin ettiği bir Yüksek Mahkeme tasarısını yapmıştır. Bu tasarıya göre Yüksek Mahkeme, anayasal kurallara, seçimle ilgili işlerin düzenliliğine (ulusal plânda) ve kamu özgürlüklerinin korunmasına uyulmasını gözleyecektir. Hükûmet ya da Parlamento'nun.. İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi'nin 7 ve 11'inci maddelerinde ve Anayasa'nın giriş bölümündeki özgürlük garantilerini ihlâl ettiğine kanaat getirecek her kimse, adlî ve idarî mahkemelerde **«anayasasızlık istisnası»** adı verilen davayı açabilecek ve yüksek mahkeme bunu ele alacaktır.

Bunu, seçilişleri dokuz yıl sürecek ve yenilenemiyecek dokuz üye meydana getirecektir: Bunların üçü Millet Meclisi'ndeki grupların oranına göre (ikisi çoğunluk, biri azınlık için), üçü bunun benzeri şartlarla Senato'dan seçilecek, biri Cumhurbaşkanı tarafından, ikisi de Yüksek Mahkeme yargıçlarınca atanacaktır. Nihayet Yüksek Mahkeme, yargıçların bağımsızlığını garanti edecek ve düzenin muhafazasiyle memur ve askerlerin düzenli kontrolüne katılacaktır.

Sol, ikinci bir girişimle Parlamento'yu, örneği İsveç'te 1809'dan beri **«ombudsman»** adıyle var olan bir **«parlamanter özgürlük temsilcisi»**ni de atamaya davet etmektedir. Bugün İsveç bu **«ombudsman»**a, karşılıklı yetkileri hoşa giden uzlaşma ile bölüşül-

müş üç örnek halinde sahip bulunmaktadır. Kuruluş çok yakından ve önce İskandinav ülkelerine geçmiştir. 1918'de Finlandiya, 1954'te Danimarka, 1972'de Norveç, bu ülkelerin kendi karakteristiklerine uygun şekilde değişikliklerle bunu kabul etmiş bulunmaktadır. Yeni Zelanda, Büyük Britanya gibi anglo-sakson ülkeleri de İsveç örneğinden esinlenmişlerdir. Federal Almanya 1957'de ordu için bir **ombudsman** edinmiştir. Hollanda ile Belçika da bir Millet savcısı ihdas etme olanağını incelemektedirler. Bu fikir moda halini almıştır.

Yurdumuzda bu kuruluşun taraftarı olma durumunda bulunmanın iki nedeni vardır: Bir yanda vatandaş haklarına saygıyı garanti altına almak için geçen yüzyılda düşünülmüş biçimleri ılımlı hale sokan bürokratik tomurcuklanma; diğer tarafta, şimdiki rejimin bir reaksiyonunu âcil hale sokan otoriter ve polislikle ilgili eğilimleri.

1970 sonlarında, Bağımsız Cumhuriyetçiler Grubu İnsan Haklarını Savunma Yüksek Komiserliği'nin kurulması amacıyle bir kanun teklifi sunmuştu. 3 Ekim 1972'de, Başbakan Millet Meclisi'ne, hükûmetin çok ünlü bir kişiyi «aracı» rolü ile atamak niyetinde olduğunu bildirdi.

Hükûmet, bu gecikmiş teklifle, yürüyüş halindeki bir trene binmeyi denemişti. Fakat **«ombudsman»**ı, Parlamento'nun değil de, hükümetin bir temsilcisi yapmak, görevi açıkça yasama kuvvetinin, idarenin ve polisin davranışlarını kontrol edip her türlü aşırılıklara karşı seçilmiş olanları, kamu oyu-

nu ve yargı kuvvetini uyarmak olduğuna göre, bu kuruluşun bütün önemini elinden almaktır. Bağımsız Cumhuriyetçiler'in tasarısı daha ilginç ve anlaşıldığına göre daha içtenliklidir. Bu arada, bir Yüksek Komiserlik, bir yeni idare fikri, bürokratik karakteriyle şok etkisi yapmakta ve vatandaşa garantilerin en fazlasını verme eğiliminde olan çeşitli yargılama kurullarının bir arada bulunduğu Fransız realitesiyle çatışmaktadır.

Sosyalistlerin telkin ettiği «**Özgürlük için Parlamento temsilcisi**» daha yararlı olabilir. Ortak program, bu temsilcinin **atanma** ve yetkisini ayrıntılarıyle belirlememiştir. André Chandernagor'un olağanüstü bir incelemesi, üyeleri, miletvekileri ve senatörlerden eşitilğe dayalı karma bir Komisyon'un üç yıl için seçilebileceğini düşünme yoluna götürüyor. Bunun yetkisi, kişilerin güvenliğine (sorgu, gözaltında bulundurma, tutuklama, koruyucu nitelikteki tutuklama, idarî bakımdan enterne etme, akıl hastalarının yerleştirilmesi, cezaevleri rejimi), maddî kişiliğe saygı (kabalık, işkence v.b.); gidip gelme özgürlüğüne saygı (yabancının korunması), bilinç özgürlüğü (özellikle dinsel özgürlük), çalışma özgürlüğü ve özel hayatın korunması için uygulanacaktır. İstemeden de görev alabilir. Fakat hareketini kendi kitleleri altında boğacak kötü temellere dayandırılmış suçlandırma çağından kaçınılmak isteniyorsa, Büyük Britanya'da olduğu gibi, bunun arıtılma işini, makul olduğuna hükmedecek parlamenterlerin intikal ettirecekleri temsilcilere vermelidir.

Temsilci, eşit sayıdaki üyelerden oluşan Komisyon'a yıllık raporunu verdikten sonra, sonuç olarak, yetkilerinin sınırı içinde lâik tüze (din dışı mahkeme) yerindeki Parlamento'ya sunmuş olacaktır.

Görevinin başarısı, hem liberal bir ruh haleti, hem de bir kontrol isteğiyle harekete geçen bir çoğunluğu gerektirir. Bu olmadan, Fransız «ombudsman»ı basit bir seçim oyuncağından başka birşey olmayacaktır.

Bu da sosyalistlerin Fransızlara, önce çoğunluğu değiştirmelerini öğütlemekle kaçınmaya çalıştığı bir tehlikedir.

14.
Devlet ve vatandaş

BİR VATANDAŞ, sorumlu olmadığı sürece özgür değildir. Bundan da Devlet ile merkezî yönetimin yararlandıkları, sözde mutlak iktidarı ellerinden alacak olan bölgesel reformun önemi ortaya çıkıyor. Devlet bazan değişim yapar. Kendi yerel temsilcilerine görevlerinden bir kısmını devreder ve ademi merkeziyetçiliğin yapılmış olduğunu söyler.

Hukukçular bunun kötü bir kurnazlık olduğunu bilirler. Yirmi bir süper-vali, tek içişleri bakanı yerine yirmibir adet küçük Napoléon... bu, hiçbir şeyi düzeltmez. Fakat halk, kendinin daha iyi dinlenmiş olduğuna inanabilir. Gerçekte yerel idareler, idarenin karşısında yerel bir karar ve kontrol iktidarı var olduğu, ancak kendi seçtikleri (genel danışmanlar, belediye başkanları, belediye danışmanları) tarafından yönetildiği zaman ademi merkezcilik var demektir. Sol, bölgeyi kurmayı ve

il ile bucağa gerçek bir otonomi sağlamayı vaat etmekle bu ihtiyacâ cevap vermiş oluyor.

Benim için Jacobin (1), yani Devlet kuruluşlarına taraftar, bölge iktidarına da düşman diyorlar. Katmerli bir hata. Önce, bugünkü Fransa'nın boğucu strüktürlerini biçimlendiren Jacobin'ler değil, Napoléon Bonaparte olduğu için. Sona da kararların, insanların yaşayıp çalıştıkları her düzeye girmesi için en üstün dereceye çıkarılmış bir ademî merkeziyetçiliği istediğim için. Mahallî idarelerin birleşmesiyle ilgili yasaya karşı mücadele ettiğim iddiası ters bir düşüncedir. Bunu telkin edenlerin fikrini etkileyen neden bilinmektedir: 50 milyon nüfuslu bir ülke için 38.000 mahallî idare, fazla yayılma ve etkisizlik demektir. Büyük yatırımlar ve teknik icraat için kabul edilebilir, ama o takdirde komünlerarası sendiklizmi tercih ederim. Aksine, bir kulübenin, bir mahallenin, bir H.L.M. (2) blokunun, bir spor merkezinin meydana getirdiği yaşayan hücreleri geliştirip canlandırmak ve ortaklaşa nakliyat hakkı sahipleri, büyük bloklarda oturanlar, sendikalar, tüccar birlikleri, gençlik kuruluşlarına dahil

(1) Jacobin: Eskiden Fransa'da Saint-Dominique mezhebinden olan rahip ve rahibelere bu isim verilirdi, çünkü Saint-Jacques sokağındaki bir manastırda oturuyorlardı. Fransız İhtilâli sırasında bu manastırda toplanan bir kısım cumhuriyetçilere, bu nedenle Jacobin adı verildi. Ateşli demokrasi taraftarı idiler.

(2) Fransızca: H.L.M.: Habitations à Loyer Modéré (Uygun kiralık Meskenler) sözcüklerinden yapılmış kısaltma.

bulunanlar, v.b.'nın sorumluluklarını artırmak gerekirken, bunları ne için yok etmeli? Château-Chinon (Nièvе) belediye başkanı olarak, çok farklar gösteren küçük topluluğumdaki halk uğraşılarının, sâkinlerle belediye meclisi arasındaki açıklıkların artması oranında daha iyi anlaşıldığını görüyorum. Kişiliklerini kaybedebilen, bunu isteme zorunda kalan komünler azdır.

Şüphesiz bu görüşler şehir kollektivitelerinden çok köy kolektivitelerine uygulanır. Fakat hangisi söz konusu olursa olsun, yönetimle ilgili apriori kontrolün ortadan kalkması ve Devlet ile bunların arasındaki kaynakların yeni bir bölüşümü üzerine kaçınılmaz olan otonomi olacaktır.

İl için de aynı düşünce şekli geçerlidir. Reformcuların programı bu alanda ne istiyor, bilmiyorum. Öyle anlaşılıyor ki, bu programın öğütlediği bölgesel iktidar ilin sınırlarına kadar gider. Oysa ben, ona inanıyorum ki, burada birçok yollar bir araya geliyorsa, bölge merkezi kısa zamanda Paris kadar acımasız şekilde ortaya çıkacaktır. Taşrada en az 200-250.000 nüfuslu bir topluluk, başına bir Genel Meclis getirilmiş ve kendi yasaması olan otonom bir il bünyesinin varlığını haklı gösteretek kadar geniş alanlara yayılan, oldukça karışık bir kimlik demektir. Şimdiki halde Genel Meclis Başkanı, kendi sekreterini atayamaz! Etrafını çeviren büroyu olduğu kadar, bir tür sömürge çağı yaşantısının sürdürücüsü olan devri geçmiş bir kişi denebilecek valinin, il ile ilgili kuvvetlerini benzerleriyle görevlendirmemek için hiç bir neden yoktur.

Politik demokrasinin başta gelen sözü ademi merkeziyettir; yani, iktidarın vatandaşlarda olmasıdır, bölgeleşmek değil.

Fakat bölge, Devlet'i bütün durumlarda felce uğratıcı iktidarından, bazı durumlarda da inkârı boş olacak coğrafî ve tarihî nedenler yüzünden daha az zorunlu değildir (Breton dilinin öldürülmesi benim onuruma dokunuyor. Bu dili, kültürel bir gerçek olarak kabul etmek, onu politik bir olay olarak kabul etmeğe yol açar. Bu, her halde bir halkın ruhunu boğmaktan daha iyidir). Bir sosyalist, Devlet'in içinde gördüğü bu reformda, yönetici sınıfın araç ve ajanını da görmeği içtenlikle ister. Sosyalist olsun, ya da olmasın, bir demokrat, bürokratik mekanizmayı bozmayı, vasıtasız seçimle ve nisbî usulle seçilmiş olup kendi içlerinden seçecekleri yasama kuvvetine sahip, bölgesel meclisleri harekete geçirmek istemekten başka birşeyi arzulayamaz. Bu meclislerin yanında, ekonomik ve sosyal bir danışma Meclisi, gözönündeki bölgenin tüketicileriyle sosyo-profesyonel kategorilerin sesini duyacaktır. O zaman süper-vali silinmiş olur.

Ben sistemin ruhundan çekiniyorum ve eğer yirmi bir yerine on ilâ on iki büyük bölgeyi gözönüne almağa razı olursam, ekonomik canlılıktan yana zengin oldukları zaman daha dar bölgelerin oluşumunu da kabul ederim. Yirmi iki yıl önce İtalya'da, Sicilya, Sardenya, Trention ve Val d'Aosta tecrübelerinden sonra olduğu gibi, buna benzer bir

kanaviçe üzerinde Fransa'da bölgeler kurulması yoluna gidilmemiş olduğuna hayret etmekteyim.

Fransız Devleti, malî kaynakların yüzde seksenine sahiptir ki bu, bizim Avrupa komşularımızın uygulamasını uzaktan aşar ve yıldan yıla illerle komünler konusundaki sorumluluklarından yana kendi kendini düzeltir. Maliye Bakanı yeni vergiler almaksızın bütçesinde denge kuracağını iddia ettiği zaman, gerçeği gizlemiş demektir. Doğrudan doğruya yükümlülüklerin transfer sonucu olan mahallî vergilerin âni artışı bunu gösterir. Fakat iyi bilgi sahibi olmayan vergi yükümlüleri bu artışın komün ve il idaresinden geldiğini sanırlar, seçtikleri kişileri suçlarlar ve sorumluluğu hükûmete yüklemeği düşünmezler. Yani kurnazlıklar sayesinde kamu yönetimi şaşırtılmış olur. Bunun aksi yönünü almak gerekir. Devlet gelirlerinin dörtte birinin mahallî kollektivitelere transfer edilmesi, bunlara kendi ekonomik ve kültürel gelişimlerini finanse etme yönünü verme ve ekipmanlarını plânlama olanağını sağlayacaktır.

Hangi gelirler? Ferağ ve intikal harcı, otomobil plâkası, gelire dayanan verginin bir kısmı, yakıt vergisi, arazi vergisi (daha çok ihdas edilecek).

Yönetici sınıf, hizmete çağrılan kadroları seri halinde imal etmektedir. E.N.A. (1) 'nın iki eski öğrencisi arasında bir telefon, bir belediye başkanının

(1) E.N.A.: Fransızca: Ecole Nationale d'Administration (Ulusal Yönetim Okulu) sözlerinin başharflerinden yapılmış kısaltma.

valiye yazacağı on mektuptan daha güvenceli bir şekilde dosyaların incelenmesini hızlandırır. Politik iktidar, ekonomik iktidar ile teknokratik iktidarın kutsal ittifakı karşısında silinir. Bölgesel reform, vatandaşlara varlıklarını kabul ettirme ve kendi sözlerini söylemek için yeni bir yol kazandırır.

Özgürlük, fethedilen birşeydir: Bu şansı kaçırmıyalım!

15.
Demokratik değişim

III'ÜNCÜ VE IV'ÜNCÜ CUMHİRİYETLER, içlerinde milletvekilleriyle senatörlerin (III'üncü devrinde), yalnız miletvekillerinin (IV'üncüsünde) fiilen sınırsız olan bir yasama kuvvetine sahip olup, en küçük bir çekinme olmaksızın hükûmetleri yapıyor ve bozuyorlardı. Parlamento sistemini sorun haline sokup 1958 krizini onun üzerine saldırtan olağanüstü kararsızlık buradandır. III'üncü Cumhuriyet altmış üç yıl zarfında doksan üç bakanlık krizine yol açmıştır. Ulusal temsilin ayrıcalıklarını kaldırmaksızın, icra kuvvetinin zaafını düzeltmek amacıyle birçok formül ortaya atılmıştır. Bunlardan, sahibi Paul Reynaud olan bir tanesi, bakanlık krizinin başgöstermesi halinde Millet Meclisi'nin otomatik olarak dağılmasını öngörüyordu.

Uygulama (icra) ile yasama arasındaki her türlü anlaşmazlığın çıkması halinde, halkın hakemliği-

ne sunulması zorunlu olduğundan Paul Reynaud, hiç de haksız olmadan, böyle bir ihtimalin nadiren ortaya çıkacağını düşünüyordu. Çünkü normal seçim devreleri bitmeden hükûmeti devirmekte tereddüt edeceklerdi. Bununla beraber, otomatik çözümdeki uygunsuzluklar ve özellikle mileltvekillerine, çoğu zaman önemsiz sayıdaki milletvekiline verilen, her an yeni seçimleri isteme olanağı, o kadar ağır göründü ki, reform kâğıt üzerinde kaldı. Pierre Mendès-France'ın **«La République Moderne»** (1) (Çağdaş Cumhuriyet) adlı kitabında açıklanan başka bir plân dikkati daha çok çekiyor. Bu tasarıya göre, yasama başında Hükûmet programını Meclis onaylarken, bu güvenoyunun beş yıl için güvenilir değeri vardır. Eğer bu **«yasama antlaşması»**na rağmen bir kriz çıkarsa, dağılma otomatik olmadan hükûmet tarafından kararlaştırılabilir.

Bu kararlar ortaya atıldıktan sonra durum değişmiştir. Paul Reynaud ile Pierre Mendès-France, Meclis sisteminin kusurlarını düzeltmeyi istiyorlardı. 1958 Anayasası ve hattâ fazladan olarak onu General de Gaulle'ün uygulaması, tartışma konusunun yerini değiştirmiştir. Dün icra kuvvetini korumak söz konusu idi, bugün yasama kuvvetini rahatlatmak söz konusudur. Bu arada Sol **«yasama antlaşması»**na bağlanmıştır. Buna dayanarak, eğer bir Başbakan çoğunluğun hoşuna gitmemeğe baş-

(1) P. Mendès-France: «La République Moderne», Gaillimard.

:ar, ya da kişisel bir nedenle istifa ederse (küçük kriz), onun yerini derhal Devlet Başkanı'nın alması için hiçbir engel yoktur. Ne dağılma, ne de seçim olmaz. Eğer Başbakan çoğunluk tarafından devrilirse (büyük kriz), Devlet Başkanı'nın yeni bir çoğunlukla yeni bir hükûmet kurması için hiçbir engel olmaz. Yine ne dağılma, ne de seçim yoktur. Fakat bu yeni hükûmet de, eğer Meclis'e sunulduğu sırada devrilirse, eğer yürütme ile yasama arasında hiçbir yasama antlaşması olanağı yoksa, Sol bu takdirde Cumhurbaşkanı'nın, lâğvetme ve genel seçim hakemliğine başvurması gereğini düşünür. Bundan daha akla yatkın ne olabilir? Bu tutum, otoritesinin böylelikle sarsıldığını ve IV'üncü Cumhuriyet'in tekrarlanışını görmüş gibi olan Bay Pompidou'nun, imalı olan şeyleri dahi okumasını bildiği kabul edildiğine ve yasama antlaşmasının bu şekildeki yorumu fantezi olduğuna göre, U.D.R. yöneticilerinin Sol'u öldürmek istediklerine ve hattâ çok kızgın olduklarına inanmak gerekir. Her tarafsız okuyucu, teklif ettiği formülün (iki gevşemenin bozulması), hem Devlet Başkanının yükümlülüklerine, hem de demokratik yasaya saygı gösterdiğini görür.

İki defa denendikten sonra, Millet Meclisi'ndeki tüm çoğunluğu görülünce Bay Pompidou'nun başka hangi çözüm yolunu sunacağı gerçekten her insanın kendi kendine soracağı birşeydir. Acaba bir Parlamento'ya, onun reddedeceği bir Başbakanı kabul ettirme yoluna mı gidecektir? Ortak program

bir açıklığı açıklamakla sınırlanmıştır. Bazıları, bundan kendilerini sorumlu görmeyeceğini düşüneceklerdir. Fakat hükûmet ile Parlamento arasındaki antlaşma mefhumunun, sayesinde bir çoğunluğun bir politikaya angaje olduğu hükûmet ile Parlamento arasındaki antlaşma mefhumunun, bu antlaşmaya gösterişli bir değer vermesinden başka ben, iki ihtiyatı gözeten zamanın bir ihtiyattan daha değerli olduğuna inanıyorum.

Ortak programa gelmeden önce, yasama antlaşmasının kapsamı konusundaki ciddî bir bilimsel tartışma, sosyalistlerle komünistleri karşı karşıya getirmiştir. Komünistler antlaşmanın dağılma yolu ile her çeşit bozulmasını onaylamak istiyorlardı. Sosyalistler ise bunu istemiyordu. İlk sözünü ettiklerimiz, geleceğin Meclis'i içinde, muhtemel bir birleşmeler yıkılışını önlemeyi düşünüyorlardı. İkincileri, dağılıştaki otomatizmin kararsızlığa dönüşü ve bir partiyi (antlaşmadan çekilecek olanını) yasama süresi ve yeni seçimlerin üzerinde yapılacağı alanın hâkimi haline sokmasından korkmaktaydı. **«Demokratik değişim»**in uygulama yolundaki isteklerini açıklarken, iyi niyetlerinin ispatı gözlerinden belliydi.

Gerçekten **«Demokratik değişim»** (politik dilimize yeni girmiştir), genel seçimle uzaklaştırılan bir çoğunluğun gitmeği kabul ettiğini ve devrilen bir hükûmetin yerini, kendisini yenenlere bıraktığını kabul eder. Komünistlerle temelden bir tartışmaya girişen sosyalistler, antlaşmalarının daha ba-

şındanberi, seçmenlerin kararı karşısında ne olursa olsun, baş eğecek olan Sol tarafından takınılacağı anlaşılır ve kamuya açık bir angajmana bağlı olacağını bildirmişlerdir. Genel seçime saygı.. Bu, aynı zamanda tüm düşünce akımlarının, tüm siyasal kuruluşların faaliyetlerini serbestçe göstermeleri anlamına gelir: Yani, demokratik değişim zorunlu olarak partilerin çokluğuna, rollerinin kabul edilişine ve haklarının garantisine zorunlu bir şekilde bağlıdır. Şüphesiz, geleneksel politik oyunun değişik bir türü olmayan sosyalizm değişmez bir yol yaratacaktır.

Üretim ilişkileriyle sosyal gruplar arasındaki ilişkiler bir defa değişti mi, artık eski feodal toplumu kurmayı düşünen XVIII'inci Louis'den sonra, kapitalist topluma dönmek kolayca düşünülemezdi. Daha ılımlı bir plânda kalmak için 1945'den bu yana ülkeyi yönetmiş olan kapitalist çoğunluk, birçok yollardan eylem alanlarını azaltmağa çalışmış olsa bile, millîleştirmeleri serbest bırakmamıştır. Kısacası Fransızlar sosyalistlere oy vermekle başka şeyi değiştireceklerini ve bunun bir bakanlık kombinezonundan çok fazla birşey olacağını bilmelidirler. Fakat sosyalistler inançlarını yasalaştırmayı red ve onu kendi yurttaşlarının değerlendirişine sunmayı kabul ederler. Bunu yapmakla da kesin bir riske girmiş olurlar.

Bugünün toplumunda genel seçim korkunç baskılar altına sokulmuştur. Okul kitabından televiz-

yon yayınına, medenî kanundan kültürel çevreye kadar herşey, kendilerini egemen sınıfın kabul ettirdiği değerler sisteminin kapsıyacağı tarzda zekâlara yön verir ve duygusallıkları etkiler. Sol, bu cehennemî çemberden çıkmak için, yorulma bilmez bir tarzda analizlerini geliştirmek, kendi çözüm yollarını teklif etmek ve siyasal partilerin başta gelen görevinin pedagojik nietlikte olduğunu anlamaktır. Zor ve yavaş ilerleyecek bir görev: Kitlelerin, çıkarlarının bilincine varması bir gün içinde olmayacaktır. Buna rağmen Sol'un, halk iradesine saygı olsun diye iktidarı kaybetmesi, bunu halka karşı muhafaza etmesine tercih edilebilir. İnsanların mutluluğunu zorla yapmak, kimsenin hakkı değildir. Sosyalistler, ne olursa olsun o, özgürlük adına özgürlüklerin yok olması mantığına girmiyeceklerdir.

Komünist Partisi bu anlayışta saf almıştır. O şüphesiz, Sol'un birleşmesinin buna maloluşunu kabul etmişti. Fakat sağın iddia ettiği gibi «demokratik değişim»i dudaklarının ucuyla kabul etmiş olduğuna inanmak, onun iç gelişimi ve düşünce kapasitesiyle ucuz bir alışveriş yapmaktır. Sosyalistlerde böbreklerle yürekleri araştıracak çare yoktur. Fakat kamu oyundan, ortak programdan alınmış şu dört bölüm üzerinde düşünmesini isterler: **«Ülke içinde muhalefetin yeni bir çoğunlukla bağlanma hakkı, birleşme ve seçme, haberleşme araçlarının eşitliği, Millet Meclisi seçimlerinde nisbî temsilin uygulanması ve Yüksek Mahkeme'nin var oluş özgürlüklerinde meşru bir garantiyi bulacaktır.»**

Partilerle Devlet mekanizması arasnıa hiçbir karışıklık girmeyecektir.

Vasıtasız ve gizli genel seçimlerin organize edilmesi halka, seçilenlerin faaliyeti ile hükûmet yönetimi konusunda yargısını belirtme olanağını verir. Çoğunluk partiler de, azınlık partileri gibi genel seçimle verilen karara saygı göstereceklerdir.

«Eğer ülkenin güveni, çoğunluk partilerinden esirgenseydi, bunlar muhalefette tekrar mücadeleye girişmek için iktidardan vazgeçerlerdi.»

İşin çekici yanı, ortak programın yayınlanmasından itibaren, Komünist Partisi'nin «değişim kuralı»nı asla imza etmeyeceğine inanan çoğunluğun, işin içindeki uygunsuz tarafları keşfetmeğe başlamasıdır. Bay Pompidou, Eylûl 1972'deki basın toplantısında, kazansa bile solun yöneticilerini iktidarın başına davet etmiyeceğini ima etmiştir. Bay Messmer ve Bay Peyrefitte değişim **«olanağı»** bulunmadığını söylemiş ve tekrarlamışlardır. Bu sözler üzerine doğan endişe karşısında, bunun **«olanaklı»** olmadığını... çünkü sol bir zaferin gerçekleşemiyeceğini anlatmakla da gerilemişlerdir. Fakat kimse sözcüklerin anlamını küçümsememiştir. İktidardaki insanlar, bundan vazgeçmeğe yatkın değillerdir.

Daha önce açıkladım: bizi Prag darbesiyle tehdit ediyor ve Atina darbesini düşünmemize engel olmuyorlar.

16.
Kişisel bir iktidar

BAY GEORGES POMPİDOU, Sol'u kuruluşları yıkmak isteğiyle suçlamaktadır. Çoğunluk yöneticileri de aynı nakaratı okuyorlar. Şüphesiz Fransızları değişiklikten yana oy vermekten caydıracak bir güvensizlik havası yaratmayı düşünmemektedirler. Fakat, ortaya attıkları deliller biribirine karışıyor. Bazan ortak programı, sanki Cumhurbaşkanı'nın iktidarını doğru sınırlar içinde muhafaza etme olayı, kendisinin alçalması anlamına geliyormuş gibi, IV'üncü Cumhuriyet'e dönmeyi hazırlamakla suçluyorlar. Bazan, ateşten korkan kundakçı gibi diktatörlükten yakınıyorlar. Burada olayları açıklıkla görmeğe çalışalım.

Batı demokrasileri iki tipteki kuruluşun karşılığıdır. Biri parlamento, diğeri başkanlık kuruluşu. Parlamenter kuruluşlar, yürütme kuvvetinin yasama kuvvetinden çıktığını, başka terimlerle, milletvekil-

leriyle donatılmış hükûmetin, onlara karşı sorumlu olduğunu kabul ederler. Buna karşılık, hükûmet Parlamento'yu dağıtabilir ve anlaşmazlığı genel seçimlerle ulus çözümler. Cumhurbaşkanı ya da kıral olan Devlet başkanına gelince, moral ve psikolojik plânda önemli bir rol oynuyorsa, politik plânda, hükûmetin arkasında silinir. Büyük Britanya, Almanya, İtalya, İsveç ve Belçika'da böyledir. Bizim III'üncü ve IV'üncü Cumhuriyetimiz de bu sistemi uygulamıştır.

İlk örneğini Birleşik Devletlerin verdiği başkanlık kuruluşları, yürütme iktidarının bütününü Devlet başkanına verir. Başkan halk tarafından seçilir ve yalnız kendisine karşı sorumlu olan bakanları atar. Fakat Parlamento'yu lâğvetme yetkisi yoktur. Profesör Jacques Robert'in yazdığı gibi «**lağvedemediği** —yasamanın hâkimi— Meclislerle beraber yaşamak zorunda olup, onlarla birlikte zorunlu olarak bir oluşum yapmak» zorundadır. Bay Nixon'un Yüksek Mahkeme'ye teklif ettiği iki yargıcın atanmasını Amerikan Senatosu'nun ne kadar şiddetle reddettiği ve demokrat çoğunluğun cumhuriyetçi başkana karşı sert baskısını uygulamakta tereddüt etmediği hatırlardedır. Her iki sistemin avantajlarıyle kusurları, hepsi de rejimin, ister parlamenter, ister başkanlıkla ilgili olsun, bu şartlarda demokratik rejim ilarak kaldığı noktasını kabulde anlaşan birçok doktrinler kitab tarafından incelenmiş ve kıyaslamaları yapılmıştır.

Fakat Fransa'da politik uygulama, benimsedi-

ği prensiplerden o kadar uzaklaşmış ve Anayasa o derece fazla eğilimler arasında öylesine kenara itilmiştir ki, kuruluşları tarif etmek olanaksızdır. 1789, 1793 ve 1848 cumhuriyetçileri, bir zaman vasıtasız seçimle seçilmiş bir tek Meclis'in, halkın hizmetini üstlenmeğe lâyık olduğunu düşünmüşlerdir. 1875 cumhuriyetçileri vasıtalı bir seçimle seçilmiş bir Meclis'in, yahut iki dereceli (Senato) olanın bu ayrıcalığı paylaşacağını kabul etmişlerdir. Yarım yüzyıldan beri Parlamento, kuvvetlerinden birçoğunu kaybetmiştir: Kanun niteliğinde kararnameler, kadro-kanunlar ve kararnamelerle yönetim alanı genişlemiş ve hükûmet, daha önce kendisi için yasaklanmış kararları verme yetkisini almıştır.

Bugün, iyi niyetli kişiler, bu evrime rağmen Parlamento mekanizmasının hâlâ çok yavaş, hemen hemen ânî bir hal alan haberleşme ile ulaştırmanın modern yaşantı gereksinmelerini yansıtamıyacak kadar ağır olduğunu düşünmektedirler ve Devlet Başkanı'nın daha geniş bir sicil kütüğüne sahip olacağı bir mekanizmayı tercih ederler. Fakat, bir ya da iki Meclis'e, geniş veya kısıtlı bir yasama alanına, parlamenter ya da başkanlık rejimine taraftar olarak bir noktada anlaşmaktadırlar: Halkın egemenliği, ne bir tek kişiye, ne de bir tek iktidara değil, kendisi değil, kendisi de, bağımsızlığını sağlamakla uygulayabileceği ulusal temsilin tümüne devredebilir. V'inci Cumhuriyet bu anlayıştan çok uzak bulunmaktadır.

Bir gazeteci (1) Ağustos 1972'de, Pierre Messmer'in başbakanlık görevine atandığının ertesi günü şunları yazıyordu:

«İktidar Elysée'dedir. Bir avuç yorumcu, Fransa Başkanlık rejimiyle yönetildiği halde, hâlâ rollerin Devlet Başkanı ile Hükûmet Başkanı arasında bölüşülüşünü tartışmaktadır. Bu Paris kavgaları, hukuk profesörlerini ve bir tutam uzmandan başkasını ilgilendirmez.»

Bu gazeteci, sorunun çözümlenmiş olduğunu görmekte haklı idi: İktidar düpedüz Elysée'deydi. Fakat Fransa'yı Başkanlık seçimi ile yönetiliyor sanmakla hata ediyordu. V'inci Cumhuriyet ne Başkanlık rejimi (anlaşılması olanağını verdiği kadarınca), ne de parlamenter rejimdir (Anayasa'nın dediği gibi). Birçok Lâtin Amerika, Afrika, Güney-Doğu Asya ve Akdeniz kıyısındaki Avrupa ülkeleri yararına olup anlamlı bir isim, kişisel iktidar ismini taşıyan üçüncü bir sistemle akrabadır. Ülkede 1962'den beri Cumhurbaşkanı genel seçimle seçildiği için değil, Devlet Başkanı aşırı derecede Anayasa'yı temsil ettiği için. Yalnız parlamenter bir rejim içinde, Devlet Başkanı ile Başbakan'ın ayrıcalıklarını üzerine almakla kalmaz, aynı zamanda, davranışlarında Birleşik Devletler başkanından daha serbest olup Parlamento yerine yasa koyar. Benim inanışıma göre, bütün düzeylerde nisbî temsille ılımlı hale sokulmuş bir başkanlık rejimi (tam ter-

(1) Pierre Ysmal, «Sud-Ouest», 9 Ağustos 1972

cihli olarak) demokrasiyi, şimdiki sistemden çok daha iyi bir şekilde uygular. Fakat tecrübe bana öğretti ki kuruluşlar, onları işletenlere göre iyi veya kötüdür. Şu halde kesip atmadan önce, gelecek yasamanın yönelimini bekliyeceğim.

Anayasa değiştirmek gerekli midir? Çoğunluğu? Başkanı? Yoksa hepsini birden mi? Bu eğilim üzerinde direnmek haksız birşey olmaz. Fakat Başkan için vâde konmuştur: Sol, kendi arzulamadığı bir aksama olmadıkça, 1976'yı bekleyecektir. Çoğunluk için en erkeni daha iyi olacaktır ve 1973 bu görünüşle kendini gösteriyor.

Anayasa'ya gelince, Sol onun yoklamasını istememekte ve amacını ikişisel iktidarın kuruluşunu kolaylaştırıcı maddelerin gözden geçirilmesiyle sınırlamaktadır. Bu ılımlılık, hükmetme tutumunun belirleneceği ekonomik ve sosyal sorunlarla vakit geçirmeğe kendini bırakmama endişesi içinde açıklanabilir. Demokrasinin iyi işlemesinin bağlı olduğu şartlarla sınırlı bir Anayasa revizyonu ona, yararsız sarsıntılara yol açmaksızın politikasını sürdürme amacıyle ihtiyaç duyacağı vasıtayı verecektir. Bu teoriye göre rejim daha üç yıl, bir sağ çoğunluğu tarafından seçilmiş bir Başkan ve Sol'un hâkim olduğu bir Parlamento arasında sallanmağa devam edecektir. Fakat, temel tartışmayı başlatmadan önce, beklemek ve düşünmek akla yatkın görülmüştür. 1958 öncesinin rejimi, ileri bir sanayi toplumunun muhtaç olduğu süre, kararlılık ve çabukluğun zorunluluklarına uymamıştı. Sosyalistler

bütün kuvvetleri uygulayan ve bunları, sadece bakanları devirip Devlet işlerini kısırlaştırmak için kullanan bu egemen ve karıştırıcı Meclis'i diriltmeyecektir. Anarşi içine düşmüş bir demokrasi olan IV'üncü Cumhuriyet geçmişin malıdır, geleceğin değil. Orada kalmalı ve tarihçinin vereceği yargıya uymalıdır.

Fakat anarşiye dönüşmüş olan V'inci Cumhuriyet yalnız hareket edebilen bir icra kuvvetiyle kontrol yapabilen bir yasama kuvvetine değil, aynı zamanda, içinden ileri doğru itmelerin çıkacağı ve içine ,inceleme için kararların gireceği ulusal yaşantının çok sayıdaki hücreleri düzeyinde ademi merkeziyetçiliğe dönüşen gelecek yüzyıl Devleti'ne yararlı nitelikleri birleştirecek kadar, 1870'den önceki rejimlere, Louis-Philippe ve Kıral-Başkan (1) rejimlerine çok benzemektedir.

(1) Kıral-Başkan, aslında Prince-Président şeklinde geçer ki, Fransa tarihinde Louis-Napoléon Bonaparte'a verilen isimdir; aynı şahıs daha sonra II. Napoléon (1808-1873) adını alacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVUNUCULARI İLE SAVAŞLAR

17.
Özgürlük bir fetihtir

SEÇİMLERİ SOL KAZANIRSA, özgürlük ne olacak? Geçen Eylûl ayında bana «**Actuel 2**» yayınında soru soran dört gazetecinin ağzında bundan başka bir soru yoktu. Ben onların samimî olduklarını hissetmekteydim. Fakat, ortak programın öngördüğü garantilere rağmen, şüphesiz bunda aramamış oldukları karşılığı bulamamışlardı. Sosyalistler için iyi niyetin yararını kabule hazırdılar. Fakat komünistlerle olan anlaşmayı özgürlüklerimizin ölüm habercisi olarak gösteriyorlardı. Belki de, savunmalarının içine beni iterek tartışmanın zevkini çıkarmak amacıyle bu vesileyi kullanıyorlardı. Ben de bu arada, özgürlük sözcüğünü, bizler için aynı anlamı taşımadığı konusunda, onların beni sıkıştırması ve uyarması oranında, tartışmanın boş bir hal aldığını anlıyordum. İstemeden ve belki de bil-

meden, polemiğin ötesinde, sağın kamu özgürlükleri konusunda sahip bulunduğu fikri yansıtıyorlardı.

Sağ altın çağını, tamamlanması aynı zamanda menşelere de ulaşan insanlığın, bitmiş bir dünyada noksansız bir örnek olanefsanevî bir geçmişin içine sokar. O, her şeyin bir defada, değişiklik serapları tarafından şaşırtılmış olup, bu efsanevî mirasa, örneğin büyük Emrin, gaip Cennet'in muhafazası emrinin dağıtmayan insana verilmiş olduğunu düşünür. Sol, aksine olarak geleceğe inanır ve ideal siteyi gelecekte kurar. Her tarafta, yahut da hemen hemen her tarafta, köle olsa bile, insanın özgür olmadığını bilir. Bir sosyalist için özgürlük doğal şekilde mevcut değildir. Her gün kendi kendini icat eder.

1789'da politik demokrasinin iktidarı almasına **«İhtilâl»** adı verildi. Bu, gerçektetekti, birey haklarının tanınmasıydı: Konuşmak, yazmak, gitmek gelmek.. Fakat yönetici sınıf bu haklara, yapabileceğinin her defasında zorla el koymuştur. Camille Dsemoulins için ifade özgürlüğü, Paris bulvarlarında küçük bir yaprağı önlü arkalı, bağıra bağıra satma olanağı idi. Bugün bu, televizyonda konuşma hakkı olacaktır. Yahut, yayıncılığın kuyruklu çatal ağızlarından geçmeksizin bir gazeteyi bastırmak.. Fakat toplumumuzun iktidar temeli, sermayenin mülkiyetine sahip bulunan burjuvazi, borsanın iplerini elinde tutmakta ve kitle kültürünün yayılma tekniğine sahip bulunmaktadır. Camille Desmoulins gelecek devrimi bekleyecektir. Bundan böyle susmak, ya da alçak sesle konuşmak zorunda kalacaktır.

Mübadele özgürlüğü, nazarî olarak, herkese engelsiz ticaret yapma olanağını verir. İsteyen istediğini satar. Fakat, kapitalizmin gelişmesi oranında, üretim ile dağıtım bir kaç elde toplanır. Büyük alanlı ve bir çok şubeli mağazalar fonlarının sahibi olan tüccarlarla, yerinde rekabeti ticaret serbestliği adına yapmakta ve ticaret serbestliği adına onları boğarlar. Öldürmekle ilgili olanı da dahil, özgürlük kutsaldır. Kurbanlar orada ateşten başka bir şey görmez. Uzun zaman yaşamalarını ve rahat olmalarını sağlıyan prensibe bağlı küçük tüccarlar, kapitalist sistemin iç evrimine, yüz yıldan fazla bir zaman önce sosyalist nazariyecilerin görmüş oldukları evrime dikkat etmişler ve kendilerini korumaktan uzak olup yıkılışlarını hazırlayıcı hareketleri gizleyen biçimsel bir özgürlüğü istemişlerdir. Kendilerine, zaten kaybetmiş oldukları bir özgürlükle bir mülkiyeti ellerinden alacağını söyledikleri bir Sol'a karşı oy verir dururlar. Binlerce ve binlerce küçük müteşebbis keyifli keyifli hayal görmekte ve Tanrı'dan sonra işlerinin, fabrika ya da atelyelerinin sahibi olduklarını inanır, oysa artık kendileri, bunların başkası hesabına yöneticileri, ya da doğrusu müteşebbis vekilinden başka birşey değildirler,

Bu olayı açıklamak için insan, kendinin psikanalist olmasını ister Sosyalistler yüzyılın basından bu yana, ancak birkaç yıl için hükûmet etmişlerdir. Birbirine eşit biçimde kapitalizme sadık ajanlar olan sağ ile merkez, yaşantısını sürdürmek için kendi varlığını yemeğe mahkûm bir toplumu, zamanın ge-

ri kalan kısmı süresince, önlenemez bir tarzda yönetmişlerdir. Fakat muhafazakâr partiler, genel olarak ezme görevini taşıdıklarının, güvenlikleri ile oylarını muhafaza ederler.

Orta sınıfların geniş bir kısmını banka ile kimya, silâhlanma, ilâç sanayii, nükleer sanayii ve hesap makinası sanayii gibi, hiç bir zaman ulaşmamış oldukları, ya da çoktandır kovuldukları bütün bu alanların millileştirilmesini kendi haklarına saldırı gözü ile görmeğe iten bu inatçı serbest teşebbüs hayalidir. Bir gün Marsilya'da taleplerini arzeden Cidunati'nin bir delegasyonuna şu karşılığı verdim:

«Görüyorsunuz ki, yıkılmanız için bize ihtiyacınız yok.» Hayal ne kadar uzun zaman sürerse, orta sınıflar o kadar emin surette ortadan kalkacaktır. Onları öğüten mekanizma, bunu kullananların ne iyi, ne de kötü niyetine bağlıdır. Her ekonomik sistemin, yıldızların uzaydaki hareketi kadar keskin, onun kadar katı olan kendi yasaları vardır. Kapitalist sistemin yasası, vahşi orman yasasıdır ve orman en güçlü olana aittir, eğer en güçlü daha zayıfı yemekten ibaret olan zorunluluğun dışına çıkarsa, zayıf ve yenen kendisi olacaktır. Bir muhafazakâr, yaşam dersinin böyle olduğunu hükmedecektir. Bir sosyalist, bir insan görevinin (neredeyse onun asaletini de kaybedecektir) aksine olarak «işlerin gidişini» reddetmek, özgürlüğüne varan yolları aramaya gitmek, içinde gelişeceği dünyayı icat etmek ve toplumu örgütlemek olduğunu düşünecektir.

XIX. yüzyılda proleterler için, herşeye rağ-

men ne ücret, ne güvenlik, ne mesken hakkı, ne eğitim, ne de çocuklarla kadınları ilgilendiren çalışma süresi içindeki diğer sınırların var olmadığı, 1791'de ilân edilen çalışma özgürlüğü ne idi? Hem de kavgalardan sonra! 1841'de sekiz yaşından küçük çocukların sınaî kuruluşlara kabul edilmemeleri, bazan makinaların kaptığı beş yaşındaki çocukların bir kaç kuruş karşılığında, günde 14-15 saat çalışmalarının durdurulması ve sekiz ilâ on iki yaşındaki çocukların çalışmasını günde 12 saate indirmek için çetin fikir kampanyaları gerekmişti.

Kendilerini liberal ilân eden bazıları o devirde, bu kalkınma için zararlı tedbir karşısındaki endişelerini belirtmişlerdi (!)

Kadının çalışmasıyla ilgili ilk yasaya gelince, bu 1874'de tarihinde çıkmıştır. Eşyanın kiralanışı ile ilgili çok uzun Medenî Kanun'da sadece üç maddenin bulunduğu (1779, 1780, 1781) ve 1781 ni başlangıç maddesini yazanların şöyle dedikleri doğrudur: **«Patron teminat miktarları için onaylamada bulunur »** (1) Sosyal demokrasiye karşı sevgisinden şüphe edilmeyen Dupin, Paris Meclisi önünde, Fransa'daki on ilde çalışan 10.000 işçiden 8.900'ünün muayene meclisleri tarafından, raşitizmden ötürü açığa çıkarıldığını anlatıyordu. Sözü edilmeyen Fransa'nın, mutsuzluklarına bağlanmış bir yüzyıla yakın zaman boyunca özgürlükler

(1) Claude Orléac: «İş Anlaşması», P.U.F., éd.

ülkesinde yaşama haklarından yoksul kalmış, milyonlarca erkeği ve kadını ile hiddetler Fransası'nın görünmesi için 1840 da Villermé tarafından Moral ve Politik Bilimler Akademisi'ne sunulan **«Yapımevlerinde çalışan işçilerin moral ve fizikŝel tablosu»**na ait raporu bir daha okumak yeter.

1848'de proletarya biraz gecikme ile, genel seçim kapısından vatandaşlar çevresi içine giriyordu. Oy pusulası demokratik bir toplumun garanticisi (1) değil midir? Sosyalistler de diğer Cumhuriyetçiler kadar bunu kabul edip açıklamaktadır ve bu kazancı, vergi veren burjuvaziden zorla almak için savaşanların sonuncusu olmuştur. Fakat onlar aynı zamanda, bütün çabaları yaşamlarını sonuna kadar sürdürmek, yeniden oluşmak ve bu amaçla toplumumuz gidişatının bağlı bulunduğu komuta lövyesini muhafaza etmek hevesini güden yönetici bir sınıf tarafından kültürel çevreleriyle ekonomik bünyeleri egemenlik altına sokulur sokulmaz, bunun sınırlarını da bilmektedirler. Tarihin garip bir cilvesi olarak ilk politik devrim, bireysel özgürlüklerin, insan ve vatandaş haklarının tanınmasını sağlarken, aynı zamanda birinci Sanayi Devrimi de tek başına herkes için tanınan, tek başına herkes için bütün rahatlıkları kullanma iktidarını bir azınlığa veriyordu.

Genel seçim, ne Saint-Antoine dış mahallele-

(1) Bizde «garanti edici» anlamında kullanılan «garantör» sözcüğü yanlıştır. Fransızcadan alınan bu sözcüğün aslı dişide «garante», erkekte «granat» dır.

rindeki barikatlarda, daha dört aylıkken ölen II. Cumhuriyet'in yıkılışını ve ulusal direnişe inanmaktan suçlu olup ümit besleme cinayetini işlemiş otuz bin komün'cünün katledilişini önlemedi. Fakat sınaî kalkınma temposu, kendisiyle birlikte demir fabrikası dokumazılık mesleği ve maden ocağı etrafında işçilerin toplanmasını da sürükleyerek hızlanmıştı. Proletarya kendi sayısının, sefaleti ve gücünün bilincine varmıştı. Birinci Enternasyonel doğmaktaydı. Sosyalist teori hareket halindeki kitlelere kendi tarih görüşünü getirmişti. İşçi Enternasyonali'nin etrafında ve sendikalarda sosyalistler toplanmaktaydı. 89 dersine sadık kalmış orta sınıfların bir bölümü ortak kavgaya katılmaya hazırlanıyordu. Halkın derinliklerinden çıkmış yeni bir kuvvet, artık yönetici sınıfının karşısına dikilmekteydi.

Sosyalistler Jaurès ve Blum ile, büyük prensiplere değerlerini, özgürlüğe anlamını ve ezilmişlere haklarını iade ediyorlardı. Bütün alanlarda ve «meşruları da dahil olmak üzere bütün vasıtalarla» girişilen mücadelenin, Jules Guesde'in söylenmekten zevk duyduğu üzere, bireysel haklar alanını büyütmek ve kollektif haklarınkini açmaktan başka bir amacı yoktu. Fakat açıkça belliydi ki, toprak mülkiyetiyle üretim araçları imtiyazlarını esnetici sınıf elinde tuttuğundan, bunları, ancak bir ekonomik bünyeler değişikliği bunları ona bıraktıracaktı. Bu değişiklik devrimci nitelikteki bir eylemden başka bir şeyin sonucu olamazdı.

Kuşatılan kapitalizm iktidar bakımından gerilemişti. Sosyalistlerle kitlelerin baskısı olmadan para babalarından grev hakkının, uzlaşma ve hakemlik usulünün, sendikaları tanımanın, asgarî ücretin, çalışma saatlerini sınırlamanın, hafta tatilinin, sosyal sigortaların, bir Léon Blum hükümeti bir kaç hafta içinde, Halk Cephesi milletvekillerinden haftada 40 saat çalışmayı elde etmesinden önce, toplu sözleşmelerin, ücretli izinlerin, savaş fabrikalarını millîleştirmenin, öğrenim süresini uzatmanın, buğday ofisinin, tarımsal âletlere karşı sigortanın, ulusal işsizlik fonunun, şehir ve kırlardaki yaşlı işçi emekliliklerinin, Fransa Bankası statüsünü gözden geçirmenin sökülüp alınacağına kim inanır?

Bireyi kurtarmak için örgütlemek: Ben, sosyalizmde başka görev bilmiyorum. Buna rağmen, sadece «**örgütlemek**» fiilini yazma hareketi, böyle bir girişimi şüpheli hale sokmaya yeter. Büyük sermayenin, kendisinin yüz elli yıldanberi yaptığını, topluma hakkı olarak reddetmesinde gösterdiği üstün zekâya hayran olmaktan başka birşey yapılamaz. Çünkü kapitalizm toplumu örgütler ama, yararlarına el koymak için. Devlet'i yönetir ,ekonomiyi kontrol eder, kârları toplar. Onun bir tek hederi vardır: Satılık işleri ve tatmin edecek ihtiyaçları olan yüz milyonlarca insanı kendi baskısı altında tutmak. Onları kurtarmak isteyen sosyalizmonun tek düşmanıdır. Bu mücadelede kaçamak yoktur.

25 Ağustos 1972'de **«kendi şehrinde ticaret ve sanayi serbestliğinin kaldırılmasiyle, ortak yapım programcılarından birinin imkânları ne olursa olsun, kendini ancak siyasal bir diktatörlükle kabul ettirebilecek olan ekonomik bir diktatörlük yaratılmış olur»** diye bağıran Bay Marcellin'dir. **«Les Informations»** gazetesinde, Jean-Jacques Servan-Schreiber'in, partisinin ekonomi ve maliye komisyonu başkanı Bay Jean-Claude Colli şu açıklamayı yapar: **«Mülkiyet sosyalizmi, komuta etmenin bir Devlet sosyalizmi şeklidir.»**

Bu karşılaşma hayret uyandıramaz, çünkü iktidarı ele geçirmek için ekip rekabetlerinin sebep olduğu geçici bir anlaşmazlığa rağmen, ikisi de liberal adını verdikleri, fakat gerçekte monopol safhasına ulaşmış kapitalizm olan aynı sistem çerçevesi içinde hükûmet etmek isteyenlerle hükûmet edenleri, gerçekte hiçbirşey biribirinden ayırmaz.

«Artık insanın insanı satın alamıyacağı bir skandalın karşısında imişsiniz gibi hayrete düşüyor ve heyecanlanıyorsunuz.» Jaurès'in sağa karşı 14 Haziran 1906'da yaptığı bu uyarma, cevabımı bana dikte ettirmektedir.

18.
Örnekler Savaşı

BAY POMPİDOU bize karşı **«örnekler»** savaşını açıyor ve bizi sıkıştırmak için **«İsveç örneği»**ni, ortak program'ın karşısına çıkarıyor.

Gerçekte, dünyada birçok sosyalizm türü vardır. Tüm üretim, araştırma ve mübadele araçlarının kollektifleştirilişi ve güçlü bir şekilde hiyerarşiye bağlanıp merkezileştirilmiş ve partinin varlığıyla karakterize olan Sovyet tipi sosyalizm. Ağırlığını gelirlerin dağıtımı üzerine koyan İskandinav sosyalizmi. Bir Eyaletler çerçevesi içinde, kuruluşlar ya da kuruluş grupları düzeyinde, kendi kendini yönetme işini uygulayan Yugoslav sosyalizmi. Çin'in en tamamlanmış, Şili'nin en çok tartışılan örneğini teşkil ettiği kalkınma yolundaki ülkelerin sosyalizmi. Hasımlarımızın taktiği bizi, **«kâh Sovyet örneği»**ne **«massettirme»**, kâh Üçüncü Dünya sosyalist ülkelerinin karşılaştığı güçlükleri (sosya-

list olmayan ülkelerinkilere benzeyen güçlükler!) vesile ederek bir Fransız denemesinin meş'um şekilde sefalet ve zulüm doğuracağını öne sürmektedir.

Bay Pompidou'dan, kendisinin tavsiye ettiği ve İsveçlilerin yaptığı gibi tıbbı, eczacılığı ve drugstore'ları (1) millileştirmeye, yahut onlar gibi ücretler yelpazesini birden dörde kadar kısıtlamaya ve gelirleri, Fransa'da 30.000 frank kazananın bütün sosyal giderlerle malî ödemelerinden sonra 19.000 frankı muhafaza ederken, 60.000 kazananın 31.000'i muhafaza etmesine hazır olup olmadığını sorma münasebetsizliğini göstermeyeceğim. Fransa için, gelecekte İsveç'teki kadar önemli ekonomik olanaklara sahip belediyeler temenni ederim; böylece bu belediyeler, üzerinde inşaat yapılacak alanları ve birçok sektörlerde egemen durumları olan S.K.F. İsveç Şirketi düzeyinde tüketici kooperatiflerini sosyalleştirebilir.

Salvador Allende'(2)nin yurdunu Amerikan trörstlerinden ve Şili tekellerinden kurtarmak için olduğu kadar hristiyan-demokrat selefinin, sulanan 80 hektar üzerindeki toprakların kamulaştırılmasıyla ilgili olarak çıkardığı yasayı uygulamak için sahip olduğu vasıflara karşı saygım olmasına rağmen, asla örnek olarak Şili'yi göstermedim. Bu ülke ile bizimki arasında akla yatkın hiçbir kıyas-

(1) Amerika'da ilâç dahil herşey satan dükkân.

(2) Kitap Allende'nin öldüğü Eylül 1973'den önce yazıldı.

lama yapılamaz. Yoksa Şili, kuruluşundan sonra 18 brumaire (1), 2 (2) Aralık ve 13 Mayıs (2)a katlanmış olan bizlere demokrasi dersleri verebilirdi.

Sovyet örneğine gelince, politik demokrasiyi partilerin çokluğu ve onların iktidarda değişimini kuran ve ekonomiyi sadece kredi egemenliğiyle dokuz dev sanayi firmasının millîleştirilmesi şeklinde ele alan ortak bir programın içine sokmak için fazlasiyle kötü olmak gerekiyordu. Bay Abrassimov ile yemek yedikten sonra onun **«kırmızı başlıklı»** nın bir saat büyük annesi rolünü oynadığını duyunca kendimi gülümsemekten alakoyamadım. Öyle ki, geçen Aralık'ta Pazar günü, sabahleyin Lille'de Michel Debré, kendi düşüncesiyle benim hazırladığım komünist rejime karşı hırslı sert bir konuşma yaparken, öğleden sonra Paris'de bir ilkbahar günü Prag'a giren Varşova Paktı kuvvetlerinin eski komutanı, Sovyet Savunma Bakanı olan meslekdaşı Mareşal Gretchko'ya nazik bir kompliman oyunu oynuyordu.

Fransız sosyalistleri ballarını, bulunduğu yerden alırlar. İskandinav örneğine, bu yaşanmış demokrasi misaline hayrandırlar. Fakat onun, büyük özel tekellere kuvvetli bir şekilde giriştiğini gör-

---

(1) Napolyon III'ün kral olma tarihi.

yir'in Fransa'ya karşı ayaklandığı gündür. 22/22 Ekim - 20/21 Kasım arasındaki zaman karşılığı.

(2) Fransız Devrim takviminde 13 Mayıs 1958 Cezayir'in Fransa'ya karşı ayaklandığı gündür. 22/23 Ekim, 20/21 Kasım arasındaki zaman karşılığı..

da Rus merkeziyetçiliğini ve onun politik sistemini mekten endişe duyarlar. Bir uzlaşma olanağı dışınreddederler. Yugoslav denemesinden ötürü, büyülenmiş haldedirler, fakat onun çok büyük risklerini ölçerler. Özel teşebbüse bağlı olmadan üretim ve dağıtımda kamu gücünün varlığını sağladığı için Alman **«konzerns»**leri biçimindeki karma ekonomi toplumlarının gelişmesinin gelecekle ilgili bir formül olduğunu düşünürler. Ortak program politik plânda olduğu gibi ekonomik plânda da üstün bir ekonominin çizgilerini gösterir. O, bir «Fransız örneki» yollarının bir sentezini gerçekleştirmektedir.

Endişesini anladığım Bay Pompidou'ya, tam olarak karşılık vermek istemiyorum. Fakat Fransızların bu örneği, onunkine tercih edeceklerine inanmaktayım. İşlerin içinde politika, politikanın içinde işler, milletvekili ve ticaret adamı oluşan bu izdivacı, benden daha fazla kişiyi hasta bırakmıştır. Bununla beraber, bu gözle görülür, haykırıcı nitelikteki skandal, en ağır skandal değildir. Alaycı **«Expansion»** un yazarlarından Hervé Jannic'in, iş âleminin etkinlikleri konusundaki -belki de istemeden patlayıcı- makalelerini okumak gerekir. Eylûl 1971 de yayınlanmış olan bu makalelerden bir tanesi, eksiksiz olarak bir daha basılmayı hakediyor: Bu, şüphecilerde, varsa son bir şüpheyi ortadan kaldıracaktır. Jannic «İdare Meclisleri'nde nekadar ve niçin kazanılır?» diyor. Bunun karşılığı bize, şirketlerdeki 10.000 idarecinin (Fransa'da çoğu yalnız hukuken var olan 84.000 şirket sayıl-

mıştır) herbirinin ve ait oldukları meclis başına dört ayrı tipte ücret aldıklarını göstermektedir.

Birincisi hazır bulunma harcı (hakkı huzur) dan oluşmuştur. Alışılmış genel kurul markaları ile tespit edilen bu payların tutarı meşru tavana sahip değildir. İki katını alan başkan kadar raslantılı olarak, idareci genel müdür yardımcısı dışında yöneticiler bunu bölüşürler ve kâr olmaması halinde de bu bölüşülebilir. Bu tutar Ugine-Kuhlmann'da bir yıl için 240.000 frank olabilir. C.G.E. de 800,000 F.'ı bulur, bu da C.G.E.'de her yıl yararlanan kişi başına 65.000 F. demektir. İkinci öneme sevimli ve terkedilmiş (herkes için değil) bir tür üstün-pay olan kısımlar adını alır. Ugine-Kuhlmann'da 2.00.000 F., C.G.E.'de 1.500.000 F.'lık bölümler dağıtılır. Yani bir C.G.E. yöneticisi yılda 190.000 F. alır, bu da ayda 16.000 F.'lık pay ve huzur markası (huzur sözcüğünün sadece sembolik bir anlamı vardır, çünkü yönetim kurullarından çoğu yılda üç defa, ancak birkaç saat için toplanırlar). Üçüncü bir ödeme de başkanların, yönetim genel müdürlerinin ve temsilci yönetmenlerin kesesine markalar, **«özel»** paylar, iş rakkamları, kârlar, ya da sabit aylığa dayanan iştirakler şeklinde girer. Ayni şekilde, her yönetici istisnaî bir ödeme, ya da yapılan bir hizmet için bir prim alabilir. Maliye Bakanlığı bu türdeki ödemeler için istatistikler yayınlamıştır.

Markalarla paylar da hesaba dahil olmak şartiyle bu ödemeler, 1967'de özel sektörün aksiyon-

lariyle 4,48 milyar frankı buluyordu ki, bizzat bu şirketler tarafından dağıtılan net kârlarla yararların dörtte biridir! Dördüncü kategori üzerinde fazla durulacak değildir: O, daha çok rakkama dökülemeyen her türden oluşur: Bir büro, telefon, sekreter, araba, şoför, masraf kayıtları, iş lojmanları v.b. Bizzat sistem patronlarının kabul ettiği bu imtiyazlar tasviri, şirket sermayesi sahiplerinin de aldığı kendi aksiyonlarının payları ve manajer-yöneticilerin yüksek ücretler aldıkları hesaba katılmazsa tamam olmaz. Tamamlayıcı ayrıntı: Bu yöneticilerden bazıları on meclisde yer alır, (rekor on üç yerdir) ve aynı zamanda meşru olarak yedi şirketin P.D.G.(1)si olabilirler (iki ana şirket ve beş şube). Güzel bir örnek!

Hepsi bu kadar değil. Vergi karşısındaki eşitsizlik, başka herhangi bir kıyaslamadan daha iyi, belirli bir anda sosyal sınıflar arasındaki kuvvetler ilişkisini ifade eder ve çok şüphesiz kimin hâkim olduğunu kimin sömürüldüğünü gösterir. Ülkemizde vergilerin, % 67 sinin vasıtasız, adsız ve tüketicilerden peşin surette alınmış olması hali, durumu kendiliğinden tanıtlıyacak niteliktedir; fakir de zenginin beslenmek, giyinmek ve ısınmak için ilkel maddeler karşılığı muhtaç olduğu oranda vergi öder. Her yıl, bütçenin tasdikinden önce hükûmet, malî eşitlikle övünür. Bu gevezelik hiç değişmiş de-

(1) Fr. Prérisent-Directeur Général (Genel Başkan - Müdür) sözcüklerinin kısaltmasıdır.

ğildir ve vasıtalı vergilerle kimlikleri bilinen, bu nedenle de kaynakları tanınabilen yükümlülerle doğrudan doğruya kişilik kazanmıştır. Gelir yasası, gelirleri sosyal kategoriler arasında bir bölüşme yasasıdır, buna politik sorun gözüyle bakılmalıdır. Fakat kamu işleri alanında özel grupların çıkarlarını temsil eden bir hükûmetten, onlara hizmetten başka ne beklenebilir? XIX ncu yüzyıl boyunca Fransız vergilerinin geçirdiği evrim, malî yükümlülüğün, yönetici sınıf yararına yer değiştirmesi konusunda iyi bir örnek teşkil eder. Devrim tarafından kaldırılmış olan vasıtalı vergiler yavaş yavaş tekrar ihdas edilmiştir.

Daha 1860'da gelirlerin üçte ikisini sağlıyorlardı. Adolphe Thiers 1870'de bozgunun malî şartlarını düzenlemek için makul değer vergileriyle ilgili bir verginin yanında, tüketime birkaç ulusal vergi koydu: Mumlar, yağ, hindiba, v.b. üzerine. Yüzyıl sonunun sosyal kavgaları iki vergi tipi üzerindeki çekişmeleri canlandırdı. Sol partiler, Sosyalist Parti, sonra Radikal Parti programlarına gelir vergisini koydular. Sağ partiler şiddetle direndi. Fakat artık Hazine büyük, çağdaş bir Devlet'in harcamalarını karşılıyabilecek gelirleri bulamıyordu. Sağ, 1917'de, tam savaşın içinde boyun eğdi ve gelir vergisi için oy verdi.

Gelirlerin önemine nisbeten inandığıma göre, haklı bir vergi ve demokratik reform olan bu yeni vergileme usulü kısa zamanda hedefinden saptırıl-

dı, önemlice bir hile ile bozuldu ve yüksek gelirlerin yararına olarak çeşitli bağışıklıklarla şekli değiştirildi. Kamu iktidarı el değiştirmiş değildi. Kendisi için zorunlulukların emrettiği tâvizlere rağmen, politika değiştirmek, yani sosyal gruplar arasındaki ekinomik ilişkileri derinliğine tâdile uğratmak söz konusu değildi. Bu, kendisini kısıtlamak için ihdas edilen bir vergi dolambacı sayesinde zorla değiştirilen bu vergileme haksızlığının hikâyesi anlatılmaya değer. Fakat kitabımızın hacmi buna elvermiyor.

«Bilinen eşit gelire, eşit vergi» özdeyişi, Valéry Gircard d'Estaing tarafından bir slogan halinde tekrarlanmıştır. Ücretlilerle ücretsizlerin kendi olanaklarına göre vergiye bağlandığı, ya da bağlanacağı anlamına gelir. Oysa zamanın geçmesi oranında, olan şey bunun aksidir. Ücretsizlerin yükü azalıyor, ücretlilerinki ise artıyor. Buna hayret edilmektedir. Ama Ekonomi ve Maliye Bakanı, ücretliler ayrı tutulduğu için, bunun normal olduğu karşılığını verir. Gerçekten, resmî baremleri okumakla kalınırsa, ücretlilerin vergi hesaplamasından önce % 20 bir indirimden yararlanmasına karşılık ücertsizlerin ödemesi gereken borç, gelirlerinin bütünü üzerine dayandığı görülür. Fazladan olarak, serbest meslek mensuplarına tanınmayan % 3 oranında bir vergi indiriminden de yararlanırlar. Görünüşte mantığa uygun olarak, Valéry Giscard d'Estaing makyajı tamamlamış ve sonunda ücretsizlerin vergisini azaltma işi uygulanmış bulunmaktadır. Bu

mahareti sonuçlandırmak için, bakanın yaratıcı tekniği bir bisiklet yarışçısı için söylendiği üzere derinliğe gitmiştir. Para söz konusu olduğunda, aldanmayalım, hayal iktidardadır. Tamamlayıcı nitelikteki verginin hemen bütünü kaldırılmadan önce, kademe kademe % 22'den % 6'ya kadar indirilmiştir. Beş milyon ücretli aile, bu terfileri, satın alma güçlerinde bir yükseliş anlamına gelmeksizin vergi yükümlüsü haline dönüşmüştür. Burada, hilenin ücretlilerde olanaksız, ücretsizlerde de olanaklı (fiilen) olduğu bilinmez gibi davranılmıştır.

Prensipte çok ağır olan şirketlerin vergisi (Devlet Hazinesi bütün şirketlerin kârının % 50 sini alacaktı), gelir vergisinin ancak beşte üçünü teşkil eder ve Devlet bütçesinin yalnız % 8 ini sağlar. Şirketlerin üçte biri bilânçolarını zarar etmiş olarak gösterir: Kâr olmayınca, vergi de yoktur; Kamu iktidarları tarafından tertiplenen bir tür hile şu durumlara yardım eder: Genel masrafların serbest değerlendirilişi, sermayede değer artışından bağışıklık, Ulusal İstatistik Enstitüsü'ne göre, PD.' lerde hemen hemen topyekûn olan aşırı ödüller ki, bu da o alanda % 120 oranında indirim olanağı demektir. Vergi Konseyi'nin yeni bir raporu, bu mekanizmanın bölümlerine ışık tutmuştur. Şüphesiz (tümü de Maliye Bakanlığı tarafından atanmış, yazarlarının ortak programa katılışını yansıtmayan bu raporu okumak, vergi karşısındaki eşitsizliğin, bizzat başarı araçlarından olduğu kapitalist rejimden ayrılamıyacağını anlamak için yeterlidir.

Vergi Konseyi önce, bizim bildiğimiz şeye bakar: Vergi yükümlüsü nekadar zengin, sosyal ve malî yüzeyi nekadar büyük olursa, yasama yöntemimiz de onun malî yükünü hafifletmeye ve gelirlerini gizlemesine olanak sağlamak için o kadar çok çalışır. Bu, merdivenin üst basamağındaki ücretliler için olduğu kadar, ücretsizler için de değer taşır. Böylece şirket yöneticileri, başlıca ya da biricik aksiyonerleri oldukları şirketlerin kârlarını, çoğu zaman kendi aralarında bölüşürler. Bir anda, tek olmayan bu ücretin % 20 oranında düşürülmesi hakkına sahiptirler.

Keza, onların meslekî masrafları da vergiden muaftır: Bu şekilde, kazançlarını iki misline çıkardıkları da olur. Vergi Konseyi 388.000 franklık ücret ödemesine karşılık, 327.000 franklık masraf bildiren bu yöneticilerden birini zikreder. Meslekî masraflar, ek indirmelere hak kazandırır. Yılda 25.000 frank kazanan bir gazeteci, bu sıfatla gelirlerinden 7.500 frank düşürebilir. 100.000 kazanan ise dört misli fazlasını harcamış olduğu apaçık birşey olmadığı halde 30.000 lik indirim yapabilir. Ücretsizlere gelince, Konsey bunların, kazançlarının ortalama olarak % 20 sini gizlediğini farzeder. Hile, ve özellikle meşru hile sayesinde. Sistemin ahlâkını tam olarak yansıtan bu meşru hile, benim tekrarlamakta titiz davrandığım kurala uyar ve aranağmeyi öylesine tekrarlar: O, gelirler kadar önemlidir. Sınaî ve ticarî kuruluşların kârlarının sadece % 44 ü vergiye bağlanabilir ve en az 500.000 frank

da götürü hesap kabul edilir. Burada, gerektiği gibi, ülkeden olmadıkça, içinden çıkılamayan bir karışık ormana girilir! Götürü pazarlık vergi müfettişiyle tartışılır.

Güçlü ya da sefil oluşunuza göre, özellikle geldikleri takdirde (ki bu seyrek olan birşey değildir) idarenin rakkamlarını kabul etmeme yeteneğine sahip uzman ve öğütleri elde edersiniz. Küçük zanaatkârlarla tüccarlar çabucak silâhı ellerinden bırakacaklardır. Sanayici ve büyük tüccarlar işin içinden sıyrılma şansına sahip olur. Vergi Konseyi, vergi dairesinin, belirli bir hile rakkamından itibaren, hilecilere karşı yumuşaklık gösterirler. Bu hile ispatlandığı zaman, bakan ilgi ile pazarlığı yapılan bir **«düzeltme»** emrini genellikle tercih eder. Bu **«düzeltmeler»** çoklukla müşterinin yahut da aracılık yapan politikacının kafasında değerlendirilir. En sonunda iş, dosyayı, eski bir bakan, Anayasa Konseyi üyesi, milletvekili, parti taraftarı yüksek rütbeli memur olan bir avukata verilir. Adresleri Bottin'(1)de bulunur bunların. Elysée'ye kabul edilirler (ya da edilirlerdi). Birçok ihtisaslaşmış, sokak üstünde iş kotaran yazıhaneler vardır, orada hem mali düzeltme, hem uzlaşma aracılığına giden yüzdeler bulunur ve bunlardan kararı koparacak kadar güçlü partilere pay çıkar. Kısacası **«düzeltme»**, bazı çevreler için iyi bir iş kaynağıdır.

1972'de kendisinden söz edilmiş **«malî varlık»**

(1) Sebastien BOTTIN eski bir Fransız yöneticisi olup, adını bir ticaret ve sanayi yıllığına vermiştir.

tan ve de o can çekişenlerin duası olan Pinay geliri üzerinde israr etmiyeceğim. Sol sermayede değer fazlasına vergi konmasiyle beraber (ki bu, Birleşik Devletler, Almanya, Büyük Britanya'da da vardır) bunların kaldırılmasını, şirket vergilerinin artırılmasını, TVA (1) tutarlarının düzenlenmesini ve veraset hakları üzerinde reform yapılmasını teklif etmektedir. Gerçekten veraset hakları sosyal dağılışın bir esas unsurudur. Bu konuda mesken gibi aile malları için ve çalışma ile tasarruftan doğma mütevazi an-baba mirası için veraset haklarını korumak uygundur; bunlar için mirasçı ve pay başına en az 2000.000 Frank takdir edilecek ve karşılığında mirasçıların vergilendirilmesini bireylendirmeye mahsus varlık kimliklerine göre hakların yürürlüğü artırılacaktır. Böylece, yalnız vasiyetle bağışın tutarı, aile mallarından uzaklaşma, varisin daha önce var olan serveti değil, aynı zamanda bağışların toplamı ve onun yararlanmış olduğu miras da nazara alınmış olacaktır. Aksine, veraset hakları için bir tavan tanınacak, yahut da küçük evlâtların yararlarına sınırlandırılıp karı-koca arasındaki verasetle ilgili vergi kaldırılacaktır.

Kollektif hafızada, vergi soygun imgeleriyle bir arada bulunmaktadır. Vergi uygulamasiyle, onun yanındaki eşitsizlikler kafilesi, vatandaşlarımızın bu fikrini güçlendirmektedir. Buna rağmen vergisini,

(1) Taxe à la Valeur Ajoutée (İlâveli Değer Vergisi) sözlerinin kısaltılmışı.

kendi kamu sandıkları üstencilerinin kendi ilkel fonksiyonlarına, adaletsizlikleri indirgeyenler fonksiyonunu ekleyeceği gün gelecektir. Bu, acele gereklerine tabi oluşun değerlendiremediği, ortak programın ortak bir tasviri idi. Uygulamaları vardır. Avrupa Topluluğu ülkeleri bunları denemektedir. Bu, **«negatif vergi»**dir. Vergi adaleti olmaksızın bunun «Fransız örneği» olmaz.

19.

Richelieu Sosyalist

GENERAL DE GAULE kendisine: **«Generalim, millileştirmeler prensibine karşı tutumunuz nedir?»** diye soran gazetecilere acı acı şu karşılığı verirdi:

«...Kömürün, elektiriğin, kredininkiler, benim başkanlık etmiş olduğum hükûmetler tarafından yapılmıştır. Fakat görüyorum ki bunlar hemen tamamiyle yolundan çıkmış ve feodaller ellerine geçirdikleri için kötü kulanılmıştır...» (1)

Jacques Chaban-Delmas, bu öğretiyi aklında tutmamıştır. Ona göre, ortak programda Fransız ekonomisi tehlikede idi. Jean-Jacques Servas-Schreiber'e göre: **«Fransız ekonomisinin boğazlanmasına doğru gidilmektedir.»** Jean-François Revel'e göre, **«tüm ekonominin millileştirilmesine doğru mu**

(1) Basın toplantısı, 12 Kasım 1947.

gidiliyor? Yani, bu ekonominin bürokratlaştırılmış, merkezîleştirilmiş ve otoriter Devlet yönetimine mi doğru gidilmektedir?»

Bununla beraber son kamu sondajları, millîleştirilmiş kuruluşlar imajının, bu şüpheci yargıcıların anlattığından daha iyi olduğunu göstermektedir. Fransızların % 26'sına karşı, % 42'si özel kuruluşlardan çok genel çıkarlara taraftar oldukları fikrindedir; % 27'ye karşı % 32'si çalışma şartlarının özel kuruluşlardakilerden iyi olduğuna inanmaktadır. Bunların daha etkili olup olmadığı sorusunu kesip atmakta müteredditdavranıyorlar: Bir sondajda % 33'e karşı % 33, başka birinde ise % 29'e karşı % 35 (özel kuruluşlar lehine)dir. Kısacası, Fransızların çoğunluğu, kendi ekonomik etkenlikleri konusunu kendi kendilerine sorarken, rahatça bankanın, sigortaların ve büyük üretim araçlarının, başta aeronotik, elektrik ve elektronik sanayii olmak şartiyle, millîleştirilmesine taraftardırlar. Hatta otomobil yapımı ile inşaat kuruluşlarını da öncelikle millîleştirilecek sektörler arasına sokuyorlar ki, bu da ortak programdan daha ileri giden birşeydir.

Bu fikir, millîleştirilmiş şirketlerin kapasitesi kadar özel sermayenin sınaî gelişmesini de harekete geçirme konusunda, önüne sürülme hakkına sahip olunan hedefini sorma itirazına cevap vermekten kurtarmaz. Bu konuda şimdiki sistemin yağmasını anlatacak ve millîleştirmelerin ekonomik fonksiyonlarını, aksamadan yerine getirebil-

meleri için sosyalistlerin uygulayacağı metodları belirteceğim.

Fakat, paralı Devletlerin korkunç zehirleme kampanyalarına Fransızların karşı koyuşlarını ve Sol'un meramını anlatması halinde, kötü anlaşılmaktan şüpheleri olmadığını görmek hayli ilginçtir.

Fransızlar ama, hepsi değil. Yazın, dostum S....'lerin beni kabul ettikleri Cèvennes köyünde Bn. Martin ile karşılaştım. Bn. Martin onbir ineği, beş keçişi, iki domuzu ve bir köpeği olan bir çiftçi kadındır. Bahçesinin sebzesiyle beslenir ve komşularına süt ile peynir temin eder. Hernekadar sık sık politikadan söz etmezse de, fikirlerinden Sol'a oy verdiği izlenimini verir. Yani, ılımlı bir solcu! Büyükleri sevmez ama, doğal olarak büyüklerle küçüklerin bulunduğu bir düzeni sever. **«Midi Libre»** gazetesini okur ve televizyonu yoktur. Fakat cahil olduğu sanılmasın. Dağının ötesinde olup bitenler onu ilgilendirir ve aklı başındadır. Sol'un ortak programı konusunda kesin bir fikri vardır: Çekingen bir fikir. Neden olduğunu sordum ona. Tereddüt etmeden şöyle dedi:

«Millîleştirmeler yüzünden. İnsan memur oldu mu artık çalışmaz.»

Kendisine köyünde bilinçli, çalışkan, işbaşında, örneğin posta ya da okulda görevliler bulunduğunu hatırlattım. O bunların sayısını artırdı, posta müvezziinin belediye başyardımcısı olmasının hiçbir anlam taşımadığını bana hatırlatarak

bunların meziyetlerini övdü. Bu yargının daha öncekiyle zıt düştüğüne değindim. Sözümü kesti:

«Aynı şey değil.», «yönetim görevlileri, kabul, ama herkesin memur olması, buna hayır!»

Bu sözlerin kapsamı, çok değişik muhataplarla olan günlük konuşmalarım, uzun zamandanberi bilmemiş olsaydım, bunu bana öğretirdi. Devlet'in kendilerinden vergiler aldığı (Devlet bu işi her zaman yapmaktadır), bir orduyu elinde bulundurduğu (bu işi Charles VII denberi yapar), postayı dağıttığı (XI nci Louis'denberi), çocukları okuttuğu (Jules Ferry'denberi) vatandaşlarımdan çoğu için bilinen şeylerdir. Kömürü çıkartması, elektrik üretmesi, trenlerin hareket saatlerini düzenlemesi daha az açıklıkla görülür. Fakat bankacı, sigortacı, ya da otomobil yapımcısı olması tamamiyle endişe vericidir. Bayan Martin'e göre, Devlet kendisini ilgilendiren başka birşeyle ilgilenmemelidir ve böyle düşünen yalnız o değildir. Şu halde benim niyetim burada, bir çok şeyin, Devlet'i olmasa bile, Fransız halkı adını taşıyan erkek ve kadınları ilgilendirdiğini anlatmaktır.

İlerleme doğal seleksiyondan geçtiği, objektif olarak en güçlünün en iyi olduğundan ötürü, insan topluluklarının yasası «laissez faire laissez passer» olduğu nazara alınırsa, beni daha ileriye doğru izlemek yararsızdır. Fakat, sadece para ile ifade edilmeyen -hayat çerçevesi, sağlık, kültür- ve bunlara imtiyazlı bir azınlığın kaprisine karşılık verilmeden bütün insanların temel ihtiyaçlarının var-

lığına inanıyorlarsa; işçileri tekrarlanıcı mekanik ile yakalarını bırakmayan işlerden kurtarıp onları yaratıcı bir role hazırlamak isteniyorsa, başarı ölçütleriyle toplama işinden başlıyarak insanın insanı sömürmesini bertaraf etmek isteniyorsa, her türlü kontrolün dışında pek aşırı iktidarların toplandığı, şimdiki karar merkezlerinin bünyesi içinde değişiklik yapmaksızın bunu başarmanın olanaksızlığı çabucak görülecektir. Başka deyimlerle, başlıca amaçları kazanç ve para olan mutlak malî verimlilik ötesinde kuvvet iradesiyle toplumumuzun ve gelişiminin egemenliği sayesinde değişen özel çıkar gruplarına bu paranın sınırsız randımanı terkedilebilir mi?

Kamu düzeni, maliye, adalet, savunma gibi ananevî surette kendisine verilmiş olanlar dışındaki alanlarada kollektivite müdahalesinin iyi niyetli olduğunu incelemeden önce, hangi durumda olursa olsun okuyucularımı onun meşruluğuna inandırmak isterim. Önce itirazı ele alıyorum: Açık kapıları yıkıyorsunuz. Tüm bir devrin yurduna susamışlarından birkaçı dışında bu müdahaleyi herkes kabul eder. Roosevelt'in Amerika Birleşik Devletleri'nde **New-Deal'i** ortaya koyuşundan beri, ekonomik alanda şu ya da bu şekilde söyleyecek sözü, hatta uygulayacak otoritesi olmayan modern ve sınaî ülke yoktur. Her şey bunun içindedir. Güdümcülüğe karşı açtığı kurdurmuşcasına kampanyaları kimsenin unutmadığı büyük sermayenin kendisi bile yeni duruma intibak etmiştir. Yatırımlarında serbest seçme

hakkını kaybetmekten ve her türlü plânlamaya karşı adım adım mücadeleden sonra, makanizmayı kontrole devam ettiği ve siyasal iktidarı kullandığı sürece, korkacağı herhangi birşey olmadığını ve aksine, maharetle kullanılacak plânın, kamu fonlarının kullanılışını özel çıkarlar uyarınca yönetmek için değerli bir araç olacağını anlamıştır. Şimdi biricik sorunu, siyasal iktidarın el değiştirmesidir.

Şüphesiz, Devlet Fiyatları kontrol etmek ya da değiştirmek, kredileri kısmak, yardımlarını pazarlık konusu etmek iddiasında bulundukça, dişlerinin gıcırdatmaktadır. Fakat başbaşa kalındığı için herşey düzelir. Yerinde ilan politik ve idarî personelin efendilerine karşı, az istekli de olsa, başkalbırma olanakları yoktur. Saflıkla Devlet'e sahip olduklarını sananlara gelince, gözlerini açmalarının zamanıdır, malları elinden alınmıştır.

«Le Club Jean-Moulin» 1968'de **«Devlet'i millileştirmek için.»** (1) adlı bir broşür yayınladı. Güzel bir fikir. Olağanüstü bir program. Fakat bu metin okununca, yazarların, tekno-strüktürün izdüşümünden başka bir şey olmayan ekonomik sistemi değil, **«bütün iktidarlara sahip, bütün sorumlulukları üstüne alan ve sonunda vatandaşları intibak ettiren bir memurlar sınıfı»**nı ortaya atmakla yetindiği andan itibaren tahlilin kısa kesildiği anlaşılır. Evet, Devlet'i ulusa iade etmek gereklidir. Tekel safhasına ulaşan kapitalist merkeziyetçilikle Devlet, artık

(1) Le Seuil, éd.

Devlet'in içinde değildir. Üzerine düşen görevleri ve sadece bunları, kendisine vermeden önce onu oraya döndürmek için, kim olursa olsun, kamuya hizmet anlayışını muhafaza eden herkes, deyimin tam anlamiyle bir Devrim'in gerektiğini bilir.

Ekonomik güçlerin kavşak noktalarına yerleşmiş bütün feodaliteleri kalelerinden çıkarmak, millîleştirişlerin ilk meziyeti olacaktır. Richelieu bugün yaşasaydı, sosyalist olurdu.

General Eisenhower'in sekreteri olan müdürü, **«General Motors için iyi olan şey, Birleşik Devletler için de iyidir»** diyordu. Kapitalizmin düdükçüleri, koro halinde Dassault için iyi olan, Pechiney için iyi olan, Rhône-Poulenc için iyi olan, Fransa için de iyidir, demeye başladı. Fransızlar acaba bu konuda ne düşünür?

Ortak program, şu açıklık gerçeğini iyice anlamaları için onların cevabını durmadan istemektedir: Mülk neredeyse, iktidar da oradadır. Tekeller, bankalar, dev firmalar bizim yeni efendilerimizdir. Elli milyon Fransız üzerinde birkaç on kişinin yararlandığı bu mülkiyeti ellerinden alın, iktidarı da ellerinden almış olursunuz! Bu, onların Devlet üzerinde uyguladıkları çeşitli baskı ve uyutmalardan doğan, kurlarını, nitelik ve nicelikleriyle değerlerini kendilerinin ayarladığı, büyük haberleşme araçlarını satın almakla bilinçler üzerinde kurdukları reklâm oyunlarıyla refleksler üzerinde yaptıkları iktidardır.

Son savaştan sonra, General de Gaulle geniş

ekonomi sektörlerini millileştirerek ülkenin geniş çapta kalkınmasını amaç edinmişti. Bugün Sol' un amacı, Ortak Pazar çerçevesi içinde, sosyalist toplumun yoğun bir istek yarışının tam ortasına gireceği olanakları kendisi için hazırlamaktır. 1945 millîleştirmeleri, kalkınma için zorunlu olan temel sektörleri etkiliyordu. Ortak programınkiler, en baştaki sektörlerde (kimya, aeronotik, elektrik ve elektronik yapımları) hem korkunç bir kuvvetler toplanışını, hem de kalkınma ile yenileşmenin en güçlü potansiyelini temsil eden malî ve sınaî kuruluşları öncelikle hedef tutmaktadır. Bu kuruluşlar, kendilerine has olup monopolleşme eğilimini güden bir mantığa uyarlar ve kendilerini bir Devlet çerçevesi içine düşürecek sorumluluklardan kaçınırlar. Güçlerinin gerçekliği sayesinde, daima kuralları etkilemeyi ve oyunun kurallarını karıştırmayı başarırlar. Oysa ekonominin ve hatta toplumun, tam olarak lokomotifleri olduklarından faaliyetlerini, ülkemizde yapıların değişmesine ve yirmi yıldanberi Fransa'da ağırlaşan sosyal ve bölgesel dengesizliklerin düzeltilmesine intibak ettirmek uygun olur. (1)

Millîleştirmeler sosyalizm değildir.

Hoş olmayan bir karışıklığı bertaraf etmek için bu konuya bir daha döneceğim. Fakat bunlar (millîleştirmeler), sırf sosyalistler tarafından değil,

(1) Bak.: J. -P. Chevènement: «Les Informations», 23-10-72.

aynı zamanda insanın insan tarafından sömürülüşünü örgütleyen, kendilerinin yaşadığı bir sistemin boyunduruğunu kırmak isteyen bütün özgür insanların da aradığı iktidar değişikliğinin kesin aracı olacaklardır.

20.
Rekabetin Ölümü

MİLLİLEŞTİRMELERİN MEŞRULUĞU, belirli bir sınaî, ya da malî sektörde bir kuruluş rakiplerini bertaraf etmek istediği zaman, yahut da talebin iki veya üç dev firma halinde kısıtlanışında ortaya çıkar. O takdirde, bu kuruluşların yararına olarak, rekabetin yaratıcı enerji, bulucu akıl, uygulayıcı iş ve yenileyici tekniklerin işleticisi olduğunu iddia eden liberal teoriyi bozucu gerçek gelir durumları doğar. Şimdiye kadar, merkezleşme ve birikimin ilerlemelerini etkilemeyen antitröst, antikartel adlı tedbirlerle bu evrimin etkilerini düzeltmeye çalışılmıştır. İster rahat, ister zorunlu olduğundan, burjuva Devletin ekonomik alandaki müdahalelerin sayısını artırmıştır. Sol'un ortak programına onun, kamu sektörünü genişletme nedeniyle «devletçilik»i suçlandırılırken, bir tekinin dışın-

da, var olan ulusal ve kamu kuruluşlarının sosyalist olmayan hükûmetlerce kurulmuş olduğunu bilmek yararlıdır.

Pierre Du Pont'un **«Etat Industriel»** (1)inde şunlar okunur:

«Bu devre (iki savaş arası) gelecekteki millîleştirmeler için kadro vazifesini görecek olan iki hukuk formülünün doğuşunu görmek gibi, başta gelen bir ilgiyi ortaya kor: Sınaî ve ticarî karakterde kamunun kuruluşu ve karma ekonomili toplum.» Böylece, 12 Haziran 1920'de, merkezî iktidarla mahallî otoriteleri birleştirerek deniz limanlarının işletilmesi için otonom olan kamu kuruluşlarının teşkil olanağını öngören bir yasa çıkarılmıştır. Bu yasa, 1924'de Le Havre ve Bordeaux limanlarında uygulanmıştır. Strasbourg limanı için de buna benzer bir rejim kurulmuş ve Devlet, savaş sonunda yedd-i emin'e verilmiş Yukarı Rhin potas madeni ocaklarının imtiyazını satın almıştır. Yine 1924'de, amonyak yapımı için Alman Azot Sanayii Ofisi'ni kurmuş ve Versay Antlaşması'nın, Almanya tarafından yapılmasını gerektirdiği tamiratı düzenlemeyi kolaylaştırmak amaciyle Rhin Seyrüsefain Kumpanyası ile Fransız Tuna Seyrüsefain Şirketini kurmuştur. 1933'de Léon Blum savaş imalâtını millileştirmiş ve Meslekdaşlararası Buğday Ofisi'ni kurmuştur.

1937'de bütçelerini, masraflı para yardımları

(1) L'Etat Industriel, Ed. Sirey 1961.

sayesinde dengeli hale sokabilmelerine rağmen bir kurdu. 1939 savaşının başında bir, Katı-yakıt Fiyatyan büyük özel şirketlerin beceriksizliği karşısında, Chautemps hükûmeti bunlarla, aksiyonların çoğuna sahip Devlet bir karma ekonomi şirketi kurdu. 1939 savaşının başında bir, katı-yakıt fiyatlarını Giderme Kumpanyası ortaya çıktı. Daha sonra İktidar Devleti ile Vichy'nin tahrikleri Kurtuluş Hükûmeti'ni, en önemli haber alma ve reklâm şirketi HAVAS'ın millîleştirilmesi ve bir radyodiffüziyon şirketini (SOFIRAD) (1) kurma yoluna götürmüştür.

1945'de Ulusal Direnme Konseyi Programı'na dayanarak General de Gaulle'ü kömürü, havagazını, elektriği, Renault otomobillerini, dört büyük mevduat bankasını, en önemli dört büyük sigorta kumpanyasını, hava ulaşımının çoğunu, birçok makina yapım kuruluşunu ve atom enerjisini millîleştirmeye götüren akım da başka nitelikte idi.

Bu, yeni bir toplum anlayışını, sosyalizmden çıkma bir anlayışı gösteriyordu: Bu anlayışa göre, ülke için zorunlu olan büyük üretim araçları özel çıkarların elinden alınıp ulusa verilmeliydi. Fakat büyük patronluk müessesesi çok çabuk işe el koydu. De Gaulle çekildi (1958'de burjuvazi ümitlerinin taşıyıcısı olarak geri döndüğü zaman başka bir

(1) Fransızca: Société de Financement de la Radiodiffusion sözlerinin ilk ikişer başharflerinden yapılmış bir kısaltma.

de Gaulle'dü). Sol kuruluşları bölündü. Artık millîleştirme olmadı. Son millîleştirmeler 1945'e aittir.

Aradan yirmi yedi yıl geçti. Sanayi dünyası, daha önceki derinliklerle kıyaslanamıyacak oranlarda gelişti. Uluslararası tröstler piyasayı istilâ etti. Batı Avrupa'da sınaî merkezîleşme çok büyük bir ileri adım attı. Bu olay, ulusal topluluk için, boyutları ölçülemiyecek bir hale gelen kuruluşların boyunu kontrol altına almanın zorunlu oluşu olayını izah eder.

Demiryollarından, ulusal tiyatrolardan metrodan, Air France ve tütünlerle kibritlerden (XV nci Louis devletleştirilmiş) sonra askerî uçakların, nükleer cihazların, hesap makinaları veya alüminyumun, Fransızların bir bakıma, hatta neden olmasın, bir mülkiyete sahip olma alanına girmesini dilemek aşırılık mıdır?

21.
Mallarının ve Güvenliğinin Sahibi Bir Ülke

HÜKÛMETİN GÖREVİ, ülkenin hayatı ya da güvenliği için zorunlu olan malların ve ürünlerin, bir veya birkaç adamın, bir veya birkaç grubun avucuna düşmesini engellemektir. General de Gaulle hükûmeti bu nedenle kömür ve elektriği millîleştirmiştir. Sol, aynı anlayış içinde yeraltı kaynaklarının tümünü, silâhlanmayı, uzay ve aeronotik sanayiini, nükleer endüstriyi ve elektrik ile kimya sanayilerinin büyük kısımlarını millîleştirecektir. Bu tutumlarının fonksiyonu olarak Sol hükûmet kurulur kurulmaz Dassault, Pechiney-Ugine-Kuhlmann, Saint-Gobairt Pont-à-Mousson, Compagnie Génèrale d'Electricité, ITT-France, Honeywell-Bull ve onun hesap makinaları kolu ilan Thomson-Brandt kuruluşlarını millîleştirecektir. Sol bu şirketlere el koymakta haklı mıdır, haksız mı? Silâhlanma örneği okuyucularımı aydınlatacaktır.

Silâhlanma sanayii, ekonomimiz içinde seçkin bir yer işgal eder. Bu da, 20 milyarlık bir iş hacmi olan Millî Savunma siparişlerinin yıldan yıla % 12 oranında bir artış göstermesindendir. Uzmanlaşmış Fransız sanayicileri, tabii bu iç pazarın genişlemesinden yararlanmaktadırlar. Fazladan olarak Fransa, her yıl dışarıya yedi sekiz milyarlık bir silâh satışı yaptığı için (ki bu onu Birleşik Devletler ve S.S.C.B.'den sonra, İngiltere ve Almanya'dan da önce üçüncü sıraya çıkarır) sayıları fazla olmayan aynı sanayicilerin şimdiki durumdan şikâyetleri yoktur. Bunlar gerçekte kimlerdir? Önce Sinias (Ulusal Şirket), Snecma (ulusal şirket), Thomson-C.S.F. (Özel şirket), Dassault (özel şirket). Sonra bir kısım başka özel şirketler: Uluslararası Haberleşme Kumpanyası, Matra, Schneider, Berliet v.b. Burada da, başka yerde olduğu gibi, şirketlerin, firmaların gruplaşması kaçınılmaz birşeydir. Fakat silâhlanmadaki özel durum büyük seriler halinde imalât yapma ve dolayısiyle ihracat için talep fiyatları üzerinden satış yapılırken sunucuları destekleyen hükûmetin baskısı altında bir firmanın merkezleşmesi hızlanır. Öyle ki, uçak sunucularından başkası kalmaz: Dassault (askerî uçaklar), ve Snias (sivil uçaklar); radar için yalnız bir tane Thomson-S.S.F; tepkileri için bir tane: Snecma. Dassault silâh çalışmaları bütün işleriyle ilgili rakkamın % 75'ini, özellikle Mirage sayesinde gerçekleştirir. Tekrarlamak gerek: Rekabeti öldürmek için millîleştirmeye gerek yoktur: Kapitalizm bu işi

kendi üzerine alır. Kamu iktidarlarının karışıklığıyla, savaş silâhları imâlinin, özel sanayiin kucağına nasıl yeniden düştüğünü bilmek çok öğretici birşeydir.

Gerçekten Lèon Blum ile Halk Cephesi, savaş sanayiinin büyük kısmını millîleştirmişti: Hafif ve ağır silâhlar, uçak sanayii, otomobil arabaları, cephane. Bunları türeten fabrikalar askerî fabrika halini almış, personeli de Devlet işçisi olmuştu. Silâh ticareti, ciddî surette düzene sokulmuş ve içinde hâlâ özel kuruluşların bulunduğu kısıtlı sektörde, hükûmet komiserleri sıkı bir imalât ve fiyat kontrolünü sağlar hale gelmişti. 20 Mayıs 1945 tarihli bir emirname **«Gnome et Rhône»** anonim motör şirketinin aksiyonlarını devlete devrederek bu düzenlemeyi tamamlamıştı.

Bütün bunlardan kalan nedir? En eskimiş malzemenin ordu tarafından yapımına devam ediliyor, fakat en geliştirilmiş, dolayısiyle en verimli ekipman özel sanayie bağlı bulunuyor. Eski malzeme için bile gereçler elektronik özel firmalardan alınmaktadır. Bu evrim devam ediyor. 1972'de siparişlerin % 50'si özel sektöre, % 30'u millîleştirilmiş sektöre, % 20'si de Devlet kuruluşlarına gidiyordu. Keza, bu yüzdeleri, ek değerler haline dönüştürmek, yani gerçekle tamamiyle başka bir orantı veren bu kaçamakları toptan satmak gerekir: Devlet kuruluşları için % 12, kamu yanlısı sektör için % 13, özel sektör için % 75! Fakat bu siparişler, daha birçokları gibi, hükûmet bakımından özel şir-

ketleri yaşatmak için finanse etmekten başka birşey değildir. Devlet tarafından üstelenmiş kalkınma-araştırmaları yuvarlak hesap, masraflarının % 20'sini -sivil araştırmaya ayrılan kredilerin mütevazi oluşuna oranla hatırı sayılır bir gayret- çeken Millî Savunma Bakanlığı'nın bütçesi sâyesinde özel imâlciler hiç masraf etmeksizin kamu fonlariyle ödenmiş bilimsel ve teknik araştırmalardan yararlanırlar. Üstelik Devlet, sanayicilere araştırma kredileri de ayırır ki bu da, her modern kuruluşta, en azından masrafın % 20'sini temsil eder. Dassault «**Mercure**» projesi için % 80 oranında Fransız finansmanının yardımını görmüştür.

Sayıştay 1972'ye ait yıllık raporunda, bir defa hükûmetin önem verdiği bir seri proje için yardımlarını yaptıktan sonra Dassault'nun araştırmaları bıraktığını açıklar. Nihayet onların hesabına, kendilerinin yararlandığı önemli miktardaki anlaşmaların pazarlığını yapan Silâhlanma ile ilgili bakanlık temsilciliği tarafından imalâtçılara yapılan ticarî yardım da eklenir.

Bu acayip gidişe bir örnek verelim: İsviçre Federal Meclisinin Amerikan Corsair, ya da Fransız Mirage tipi yeni bir savaş uçağı alma işini reddedişinden sonra, birçok İsviçreli milletvekili Bern hükûmetinin verdiği kararda Fransız hükûmetinin baskısından etkilenip etkilenmediğini öğrenmek istemişlerdir. Konfederasyon Başkanı Bay Nello Celio 4 Ekim 1972'de, daha önceki aylarda Bern ile Paris arasında teati edilen muhtıralar üzerine bazı

açıklamalar yaptı. «Federal Meclis dedi, Fransız hükûmetiyle Mirage yapımcısının öylesine geniş olan delillerindeki uyarlılığa hayret etmiştir.» Bu, İsviçre yöneticilerinin edepli bir şekilde alıklığını ifade etmektir. Ekim 1972'de komünist milletvekili Ballanger, Millet Meclisi tribününden Başbakan Messmer'e bildiğim kadariyle, kabul edilmiş olmayan şu noktalar üzerinde soru sormuş ve karşılık almamıştır:

«Yabancı ülkelere silâh satışıyla ilgili olup yapılan iş değerinin % 20'si oranında özel bir komisyon ihracatçılara verilmiştir. Resmî kayıtlarda -ismi belirtilmemiş- olarak geçen aracılar, her uçak ya da silâh satışı için dışarı para transferlerinden yararlanırlar. Dassault bu sıfatla, Gümrük Genel Müdürlüğü'nün izniyle, kullanılışları ve nereye gönderildikleri belirsiz olarak İsviçre'ye transfer edilen 2 milyar eski Frank'a sahiptir. Fransız hükûmeti tarafından şereflendirilip teşvik edilen silâh kaçakçılığı bol para getiriyor.

Böylece görülüyor ki, silâhların tip ve hacimlerini belirleyen ve siparişleriyle teslimatı kendisine bağlı bulunan hükûmet, bu davranış tarzının, teknik alanda, siparişlerin ulusal kuruluşlara daha avantajlı olduğu ispat edilmemiş olduğu halde, birkaç özel şirkete çok büyük çıkarlar sağlamaktadır. Bu meşruluk dışı çıkarlar bazan yasaktır. Basın, Pasifik'teki nükleer deneme merkezinin ekipmanı için 18.000 km. uzağa çimento nakliyle ilgili Lafarge işini ya da, aynı zamanda Europe I Radyodif-

füzyon Merkezi'nin büyük patronu olan Sylvain Flairat'ya, Dassault ile alışverişinde daha fazla ağırlık kazandırmak için Brèguet'nin P.D.G.'sine Jaguar uçağı siparişi işini açığa vurmuştur. Gerçekte, artık silâh konusunda ne rekabet, ne de piyasa yasaları yoktur. **«La Révue de la Défense Nationale»** (Millî Savunma Dergisi) de Michel Debré bunun can sıkıcı şekildeki itirafını yapmaktadır. «Gerçekten yana beslenme kaynaklarının seçimi» şeklindeki imalı başlık altında şunları yazar: «Birkaç yıl önce en şayanı arzu ve haklı, sanayiciler arasında en teşvik edici ve nihayet masrafları en kısıtlı gözüyle bakılan tam rekabet, gitgide anane-vî teknikliğin en küçük programlarında sınırlı bir uygulama çözümü olarak görünmektedir. Çağdaş silâhlanma programları için kendisini, az uygulanabilir ekonomik gerçeklerle karşılaşmaktadır.» Ve konuşmanın ne anlama geldiği anlaşılmadığından şu açıklamayı yapar.

«Bu, piyasanınkilerden daha az otomatik olan düzenleme mekanizmalarını kapsar...»

Mantığının sonuna kadar hangi sapma ile gitmez? Niçin kimsenin savaş sayesinde para kazanamadığı ve servet yapamadığı 1945'den önceki durumdan söz etmiyor? Silâh işini millîleştirmek, Fransızlara kendilerinden çalınmış olan bir malı iade etmektir. «Beş yılda 93,5 milyar frank: Renault'nun iş hacminin on misli, üçüncü askeri-yasa-program (1971-1976) da yazılı olan ekipman kredilerinin tutarı budur. Hervé Jannic: «Bölüşülecek

güzel pasta» diyor. Hem de, çok dar bir imtiyazlılar çevresinin bölüşeceği!

Mirage, Jaguar, denizaltıya karşı savaş uçağı, Brêguet-Atlantic ve Alphajet talim uçağı, şimdiki faaliyetlerine çeşitlendirmekte, sivil havacılığa yönelmekte ve piyasası umut verici görünen posta aracı Mercure'ü yapmaktadır. 12.000 ücretli işçi arasında çok sayıda yüksek kalifiye teknisiyen vardır. Marcel Dassault için, «Fransa'nın en zengin adamı» denir. Her ne olursa olsun, sahip olduğu grubun kazançları, 1971'de vergilerden, amortisman ve araç-gereç sağlamalarından sonra 60 milyon franka yakın olarak hesaplanmıştır.

Bu zenginlik onun, Fransa'da klâsik tipte uçaklarla atom bombası taşıyan araçların (aşağı yukarı) tek yapımcısı olmasından ileri geliyor. Fransızların kaderi ile hayatlarının söz konusu olduğu Fransızlar, kamu iktidarının vergilerinden biri gözü ile bakılan Vurma Gücü'nün, özel bir şahsın mallarından olduğunu bilmemektedir. Uçak ve araç yapımı, bir tek kuruluşta toplanmış olduğundan, Dassault'ya, genel çıkarların dikte ettirdiği askerî politika değişimlerine uzun zaman ve başarılı olarak karşı olarak karşı koyma olanağını vermektedir. O bunu reddetmiyor. 17 Kasım 1964'de Millet Meclisi'ne Dassault genel aoronotik şirketinin (Bréuet ile birleşmeden önceki adı bu idi) ilgası ve bir askerî uçak yapımı, otonom yönetiminin kurulması için bir kamu teklifini sundum. UDR çoğunluğu, buna

karşı kulaklarını tıkadı. Bu teklif asla ilgili Komisyon'un önüne tartışılmak üzere gelmedi.

Acaba vardığım sonuca hayret mi edilecek? Dassault büyük bir mühendistir. Fabrikalarından çıkan askerî uçaklar, dünyanın en iyileri arasında yer alır. Fakat, bundan sağladığı kazançlar, bir milletvekilliği sandalyasını satın almasını, bir haftalık dergiyi finanse etmesini, politik-ticarî bir müşteri topluluğunu elde etmesini, üyesi oolduğu ve uzun zamandan beri kendi memurlarından birinin başkanlığını yaptığı Millî Savunma Komisyonu üzerinde baskı yapmasını (bu Komisyon Devlet siparişlerinin yapıldığı firmalarla uçakların tiplerini seçer) ve çoğunluk partilerine paraca yardım etme olanağını kendisine sağlar. Vergi yükümlülerinin parası sayesinde.

Doğru değil mi?

22.
Kamu Parası

ORTAK PROGRAMI, kendilerine verilen siparişlerle yapılmış para yardımlarının, harcama ve gelirlerin hemen tümünü teşkil ettiği sanayi dallarının (demir sanayii, petrol, hava ve deniz ulaştırmacılığı, telekomünikasyonların finansmanı, otoyolu imtiyazları), gerek salt çoğunlukçu olabilen iştirakçilerinin ele geçirilmesi, gerekse kesin surette millîleştirmelerin konusu olabilecektir. Basın, özellikle Fos ve Lorraine'de, Mendel-Sidélor demir sanayiinin güçlüklerini geniş bir surette açıklamıştır. Fransa'da hesap makinasının durumu, dikkati daha az çekmiş olmak için, bana daha da anlamlı görünüyor.

Yakın bir zamana kadar makina, insan adalesinin yerini alıyordu. Şimdi hesap makinası onun

yerini alıyor. Bilgileri biriktirme, kıyaslama, sınıflandırma ve eski haline sokma kapasitesi, bu lar için kabiliyetli bir hale sokmaktadır. En güçlü hesap makinası, saniyede dört milyon işlem yapmaktadır bu, süper-uzman bir muhasebecinin zorlu bir elli yıllık çalışma sonunda yapabileceği hesaptır. Bu, günden güne araştırmayı, ekonomik hayatı, Devlet ile kuruluşların yönetimini değiştirmektedir. Bazı verileri hatırladığından onları seçmekte, sonra bunlar üzerinde bir değer yargı vermekte, üretim tarzını tamamiyle değiştirmektedir. Artık, bir araç-makina ve hatta bir makinalar serisini, araya insan girmeden yapabilir. Bu yeni sanayi devrimi tarafından açılan tüm belirtiler karşısında insan hayali duruyor. Fakat insan kendi kendine de soruyor: Acaba bu şaşılacak yeni maldan kim yararlanacak? Harold Wilson'un **«İngiliz İşçi Partisi Üyeleri Ne İstiyor?»** (1) adlı kitabında dediği gibi: **«Kontrolsüz olan hesap makinası bazıları için önemli kazançlar, bazıları için de, güçlü alıcılar bizzat otomasyon tarafından işsiz hale sokulacağı için, satın alınmayacak olan ilginç bir iş ve mal artışını getirecektir.»**

Bir ekonomi yasası, her üretim devresi zirvesinin, öncekinden daha yüksek bir işsizler rakkamına tekabül etmesini ister. Hesap makinasının ulusal yaşantımıza girmesi, birkaç yıl içinde milyonlarca yeni işin yaratılması anlamına gelir.

---

1) Payot, éd., 1965.

Bununla beraber, ekonomik ve sosyal bünye-hesap makinasını mümkün olan bütün uygulamalerimizden eşsiz bir yıkılışın haber verilmesine rağmen, Fransa hükûmeti, Sol'un israrla ortaya attığı şu diğer sorunla ilgilenmemektedir: Âleti kim hapsedecek? Bull hikâyesi bu bakımdan ibaret vericidir. Bir Norveçli mühendisin brövelerile İsviçreli bir grup tarafından Fransa'da kurulan ve bir Fransız ailesinin kontrol ettiği bu hesap makinaları şirketi, 1950 den bu yana çok hızlı bir gelişme kaydetmiştir. 10.000 ücretli şahsı çalıştırmakta ve belirli ölçülerde General Electric ile IBM gibi büyük Amerikan tröstlerine kafa tutmaktadır. Fakat kötü yönetildiği için, on yıl sonra zaaf belirtileri göstermiştir. Hükûmet tereddüt eder ve kumpanyayı sağlamlaştırmak için özel sermayeler ya da Vergi Sandığı'nın yardımını sağlamağa çalışır. Boşyere zaman kayıbı... Kimse yerinden kımıldamaz. Fransa'da kimse, çünkü Amerikalılar uygun fırsatı hissetmemektedir. 1963 Martı'nda, Maliye Bakanı Valéry Giscard d'Estaing, Bull'ün General Electric tarafından satın alınmasını kabul etmenin olanaksızlığını söyler. Fakat bir ay sonra General Electric Bull'den bir çoğunluk payını satın alır ve Giscard d'Estaing susar. Baskı sertleşir. Fransız yapımı bir elektronik makine, Amerikalı eşdeğeriyle rekabet etme tehlikesini gösterdi mi, General Electric Bull'ün imalâtını bloke eder. Fransız M 40'ı, Amerikan G. E. 400'ünün Avrupa piyasalarına girmesine olanak sağlamak için bu şekilde etkisiz hale sokulmuştur. Kriz cid-

dileşir. Personele kısım kısım yol verilir. C. G. T. (1) ile C.F.D.T. (2), Bull'ün millileştirilmesi için istekte bulunurlar. Fakat Pompidou hükümeti bunu reddeder. Bull'ü ulusal bir hesap makinesi şirketi şekline dönüştürmeğe istekli iken patronların karşısında geriler ve partiyi kaybeder. Az sonra **«Hesap-Plân»** üzerinde yolunu değiştirecektir.

22 Aralık 1966'da **«Hesap-Plân»** hesap makinesinin yapımını organize eden yasa onaylandığı zaman, dünyada 58 üretici firma vardı. Bunların sekizi Fransada bulunuyordu ve IBM-FRANCE Fransız üretiminin %70 ini karşılarken Fransız sermayeli kuruluşlar sadece %7 ile piyasaya giriyordu. Bu, Amerikan şirketlerinin boyunduruğundan kurtulmak için girişilmesi gereken çabayı gösterir. Fakat, Bull'un iflâsından sonra, genel çıkara uygun biricik çözüm yolu, iç pazarın darlığı ve bu üretimin öneminden ötürü ulusal sanayi kurulabilecekken hükümet Devlet'in finanse ettiği ve kamu siparişleriyle güvence altına alınan özel kuruluşlara hesap makinelerinin yapımını verdi. **«Hesap-Plân»**a göre; Devlet, 1966'dan 1970'e kadar bu kuruluşlara gerekli merkezleşmeleri kendi aralarında yapmaları, hesap makineleri türlerinde yararlı seksiyonları işgal ederek ekonomik dengelerini ve teknik bağımsızlıklarını gerçekleştirmeleri için altı

(1) Fr.: Confédération Générale du Travail (Genel İş Konfederasyonu) sözlerinden yapılmış kısaltma.

(2) Fr. Confédération Française Démocratique du Travail (Fransız Demokratik İş Konfederasyonu) in kısaltması.

yıllık bir süre ayırmaları şartiyle Devlet kendilerine 450 milyon Frank verecekti.

«Gerekli merkezleşmeler» öyle çabuk yürütüldü ki, birkaç ay zarfında tek bir kuruluşun yapılışı sonucuna vardı, bu da Milletlerarası Haberleşme Kumpanyası, ya da Thomson-Houston grubunun şubesi C. I. I. (1) idi. C.I.I.'nin sermayesinin büyük kısmı (%64) gerçekte FININFOR (Thomson'la ortak %52 ve C.G.E. %48 Holding) a aittir. Yıllık %30 oranında bir gelişme Fransa'da kurulmuş hesap makineleri alanından artan bir pay elde etmesi olanağını verir. Onun 1971'e ait malî sonuçları, 77 milyon franklık bir para akışı (2) oldu. Fakat bu, ancak Devlet'in pazarları sağlaması ve millîleştirilmiş şirketlerle mahallî ortaklıklara C.I.I.'yi kabul ederek kendisi gibi davranmayı telkin etmesi oranında olanaklıdır. C.I.I. bu şekilde Ulusal Meteorolojinin, Crédit Lyonnais'nin bölge acentelerinin, Régie Renault'nun, Lyon Sivil Yoksullar Yurdu'nun, Centre d'Etude et de Charbonnage (3)ın, gereç sağlayıcısı olmuştur ve birçok bölge merkezinin yönetimi ile EDF (4), v.b. yüksek herilimli ekipmanını

(1) Fr.: Compagnie Internationale pour l'Informatique'den yapılmış kısaltma.

(2) Burada İngilizce «cash-flow» deyimi kullanılmıştır. Elimizdeki İngilizce sözlüklerde tam karşılığı bulunamadı. Ancak kelime kelime birleştirerek bu deyimi yaptık.

(3) Fr.: Maden Kömürü İşletmeleri İnceleme ve Araştırma Merkezi.

(4) Fr.: Electrique de France (Fransa Elektriği) sözlerinin kısa şekli.

üzerine almıştır. Keza Devlet örgütü olan Haberleşme Delegasyonu yabancı ülkelerde bu şirket adına çalışır. 1972 sonbaharında imzalanan bir anlaşma, bunun Başkanı Michel Barré'ye Şili hükümetiyle, Şili'nin haberleşme ekipmanında C.I.I.'nin yardımını örgörmektedir. Sanayiimizin dünyaya yayılışı, kendi başına olağanüstü bir şeydir. Eğer toplum daha fazla yarar sağlasaydı, bundan daha hoşnut olunurdu. Böylece, hükümet nedenlerini açıkça doğrulamaksızın Thomson için 85 milyonluk yeni bir yardım, 1972 bütçesinde yer almıştır.

Buna rağmen ortak program, 6,6 milyonluk bir iş hacmini temsil etmesine, 90.000 kişilik personeli olmasına ve prospektüslerinden birinin dediği gibi «Fransa ile dünyada iki milyon metre karelik bir yeri kaplamasına» rağmen, grubun tümünü millîleştirmeyi istememektedir. Elektronik olan her çaptaki müteşebbise, yani rekabete açıktır. Ortak program bu rekabete dayanan sektöre saygı göstermekle, kendisi için çizdiği yola sadık kalmaktadır.

23.
Satılık Sağlık

SOSYAL SİGORTA'NIN **«eczacılık»** kısmına ayrılan masraf, ulusal plânda «hastalık yardımları» vergilerinin yaklaşık olarak %20'sini teşkil eder. Oysa, Sosyal Sigortaların masraf payları, farklı bir ücret olup işçiye aittir. Bu paralar sayesinde ilâç tröstleri imparatorluklarını genişletmekte, tıbbî araştırmayı ellerine geçirmekte ve ürünlerinin satışını zorla kabul ettirmektedirler.

Bu tröstlerin araştırmalarını egemen hale sokmak için üç unsur rekabet etmektedir.

Önce lâboratuvarların finanse edilmesi için, satılan ilâçların üzerinden tüm vergiler dışında kalan % 5'lik bir harçtan yararlanırlar. Bazıları yeni moleküller keşfetmeğe çalışır. Fakat çoğu, bilinen ve aktif ürünlerle değişik maddelerin karışımlarını sunmakla yetinirler. Bu da, iyileştirici olmaktan çok ticarî nedenlere dayanır. Uzmanlar, satılmak-

ta olan ilâçların %80'i ile %90'ının faydasız olduğu kanısındadır. Fransızlar yılda 30 milyarlık ilâç masrafını tasarruf edebilirler! O kadar çok ilâç satın alırlar ki, şartları genellikle çok hacimli olup sadece yarısını kullanır, geri kalanını çöp tenekesine atarlar. Profesör Brébant **«La Vie Médicale»** de **«Halen her Fransız** (bir yılda) **210 franklık, onun yanında Amerikalı 141 franklık, İsveçli ise 101 franklık ilâç kullandığı»** nı açıklamıştır.

Profesör Jean Bernarr 1972 Ekimi, Poitiers ilâç günlerini şu deyimlerle sonuca bağlamıştır: «Sorumlu olan hastadır, reçete yazan tabiptir, mallarını satmak isteyen ilâç firmasıdır, kontrol yapmakla görevli kamu iktidarlarıdır: Fakat sorumluluğun büyüğü araştırmacınındır. Molière'in şu cümlesini yalanlama işi ona düşer: (Tehlikeli olan şey hasta olmak değil, tedavi edilmektedir) (1)»

Fakat lâboratuvarlar «ilâçların klinik denemesi için zorunlu olan bilimsel metodolojik formasyona sahip» (2) bulunmayan o görevlileri işe alırken, ticaretle ilgili arzlarından önce, ürünleri bulup deneyen araştırıcı ve uzmana nasıl yuh çekilir?

Yeni moleküllerin aranması da kazanç yasası ile bozulmuştur: Ancak az sayıdaki şahısların tutulduğu ve sınırlı satış olanakları gösteren hastalıklar üzerinde çok az araştırmalar yapılmaktadır.

Nihayet yararlı ya da yararsız ilâçların izni,

---

(1) «Carrefour»da sözü edilmiştir, 25-10-1972.

(2) Prof. Mathé «Sağlık olanaklarımızın üstündedir» (La Santé est-elle au-dessus de nos moyens) Plon.

bizzat bu lâboratuvarların (ki tröstlerin malıdırlar) para verildiği ve meslekî plânda belirli bir mûtilik altında tutulan (idare meclislerinde yer alan cerrahlık ve tababetin büyük «patron»ları çoktur) tabiplerin uyguladığı klinik denemelerden sonra elde edilir. Tıp dünyasının büyük çoğunluğunun namusluluğuna rağmen kötü bir durum. Bu araştırmaların yapılmasını istediği biyolojik testlerin, analizlerin, röntgenlerin, v.b. Sosyal Sigorta tarafından ücretlerinin ödendiği de eklenince devre tamamlanmış olacaktır!

Araştırmaların hâkimi olan tröstler, satışların da hâkimidirler. Tıp dünyası, ancak lâboratuvarlar tarafından yeni ürünlerin piyasaya sürülmesinden ve öngörülen, ya da farzedilen etkilerinden haberdar edildikleri zaman bilgi sahibi olurlar. Bu, çok az bilimsel olan haber verme işi, tabipleri yoğun bir ticarî reklâmcılığa bağlı kılar: Haftada on kişiye kadar ilâç ziyaretçisiyle günde bir kiloya kadar broşür ve prospektüsü alabilirler. Keza, Prof. Mathé'ye göre «moda olan ilâcı yazma zorunluluğunu hissederler, çünkü bunu yapmazlarsa, tatmin olmayan hastanın başka bir meslekdaşa başvuracağını bilirler.» Hediyeler yıllarca önce yasak edilmiştir ama tıp gazete ve dergileriyle tıbbî filmler doğar ve yalnız lâboratuvarların desteği olarak vardırlar. Kongreler, konuşmalı yemekler, kokteyler ve her türlü meslekî gösteriler için de durum aynıdır. Bir anket, her yıl lâboratuvarların doktor başına reklâm için on bin frank harcadığını tesbit etmiştir.

Fazladan olarak bilimsel ilerlemelerin sürat ve genişliği karşısında tabipler, sürekli bir bilgi kazandırma, bir üniversite sonrası öğretim ve resmî kredilerle organizasyon zorunluluğunun hemen hemen hiç olduğunu duyduklarından ilâç sanayii bu ihtiyaçları karşılamak istediklerini açıklar ve sonunda örgütlenirler. Burada, kamu yararı olması gereken şeyle özel çıkarların birbirine karışması öyle bir noktaya varır ki; Eczacılar Odası Başkanı, son zamanlarda bir gösterişli protestoda bulunmuştur.

Bu reklâm fırtınası, tıp dünyasının bu şartlanışı, pahalıya malolmakta ve bu masraf satış fiyatlarına eklendiği için, tekrar başlamış olduğumuz noktaya dönmüş bulunmaktayız: Tröstlerin kazançlarını ücretliler ödemektedir.

Bundan sonra ,ilâç sanayiinin ortak programa yazılmış olmasına kim şaşar? Bu reform, dev kimya firmalarının ortak tasvibiyle kolaylaşmış olacaktır. Bir kamu ilâç sanayii kuruluşunun etrafında, ulusal bir araştırma Enstitüsünün, bir ulusal ilâç haberleşme ofisinin ve bu bağımlılıklardan kurtulmuş bir üniversite sonrası tıp öğretiminin derhal kurulması, herkesin yararına hareket eden yeni bir duruma uygun bir düzenin kurulmasına olanak sağlayacaktır.

İlâç sanayiinin millîleştirilmesinde, içinde 73 rakip firmanın bulunduğu bir sektörün söz konusu olduğu görülüyor. 1972 yazında Paris'te yapılan **«Uluslararası İlâççılık Günleri»**nde, kongreye ka-

tılanların önünde, Kamu Sağlığı Bakanı Bay Jean Foyer bu tezin sözcülüğünü etmiştir: «İlâç konusunda araştırmanın niteliği ve şartı, demiştir, millîleştirme yararına bir vesile olmaktan uzak bulunup aksi tezin yararına çalışılmaktadır. Gerçekte çok bilimsel disiplinlerin uygulandığı ve her türlü patolojik durumlara karşı koyması gereken..., yıllarca sürüp giden ve sentetik moleküller ya da çıkarılan ürünlere katı bir seçimi sokan bir araştırma söz konusudur. Eczacılıkla ilgili bir ilk seçmede üç bin molekülden yalnız bir teki ticarî ilâç olma sonucunu verir. Ekonomileri devletleştirilmiş ülkelerin ilâç alanında fiilen hiç bir yeniliği gerçekleştirmemiş olduğu pekalâ bilinmektedir». Tıpta, eczacılığın devletleştirilmiş olduğu İsveç'te yeni ilâç yok.. Bu açıklamanın hafifliği karşısında insan şaşırıyor. Uzun vâdeli araştırmalara gelince, yarar gözetmeyen nitelikteki ulusal bir servisin, kesin bir kazanç ihtiyacıyla mahmuzlanan ve daha yukarıda da değindiğim gibi, nadir hastalıkların tedavisini çok az ilgilendiren özel teşebbüslerden daha az sabırlı ve inatçı olacağını söylemenin gerçekten ciddî olup olmadığını insan kendi kendine sorar. Bir açıklama: «Milletlerarası Eczacılık Günleri» söz konusu tröstler tarafından finanse edilmişlerdir.

Bunun için, bu **«yönetilmiş»** savunmanın delilleri üzerinde durmaksızın Sol, iki belli başlı Fransız ilâç ürünleri sanayi grubu olan Rhône-Poulenc ile Russel-Uclaf'ı millîleştirmeğe ve piyasaya hâkim çok uluslu firmalarla rekabet edebilecek yardımcı bir sektörü kurmaya karar vermiştir.

Temel sosyal ihtiyaçları karşılayan ve geniş çapta kollektif bir finansmana bağlı bulunan kuruluşlar için de aynı şey yapılacaktır.

24.
Bondy Ormanı

MİLLİLEŞTİRMELER KONUSUNDA ortak programın durumuna hükmeden gerçeğin başka bir yüzü vardır. Özel çıkarlar, yarar sağlıyacaklarını umdukları sektörlere doğru yönelir. Bu, onların varoluş nedenidir ve başka türlü olmaları hayret uyandırırdı. Oysa, bir halkın, sırf piyasa yasalarının oyunu ile karşılaşma tehlikesini göstermeyen temel ihtiyaçları da vardır. Kapitalist sistem, maddî kaynaklarla insan güçlerinin çok büyük çapta çarçur edilmesine yol açar. Eğer büyük şirketler lüks meskenler yapımında kendi çıkarlarını görürlerse bunları da yaparlar. (1).

Ücretlerine uyan bir kiradan başkasını asla ödeyemeyecek ve soylu mahallelerindeki balkonlara

(1) Pierre Joxe: «Le Nouvel Observateur», 10 Temmuz 1972.

asılmış **«kiralıktır»** ya da **«satılıktır»** pankartları önünde aptal aptal duracak olan evi kötülere ya da evsizlere ne yazık! Bununla beraber, bu yağma türü en kötüsü değildir. Eğer tekeller, ücretler üzerinde baskı yapmak ve bunların yükselmesini engellemek amacıyle önemli sayıda yedek işsizlere (kibar dilinde bir menkul işsizlik) sahip olmayı yararlı bulurlarsa, kalitesiz işsizliği plânlaştırırlar. İşsizlere ne yazık! Şüphesiz patronlar, kendi yararlandıkları ekonomiko-politik sistemi bozan işsizliği teşvik etmezler. Sadece iş piyasasına hâkim olmak ısterler.

Marx, patronların kol gücünü içinden çekip aldığı ve attığı, tarım ile sanayi arasında «yüzen belirsiz ve durgun» bir **«halk-fazlası»**nı görüyordu: Bu patronlar için sosyal istekleri frenlemek ve kullanışı ihtiyaca göre ayarlamak bakımından rahat bir yoldu. Buna **«yedek sanayi ordusu»** adını vermişti. Bu **«yedek ordu»** bugün merhamete kalmış, beşerî bir angarya malzemesi olan göçmen işçilerden toplanmaktadır. Cezayirliler, İspanyollar, Türkler, Zenciler kullanılabilir, değiştirilebilir, belki bir meslekî vasfı olmayan, zor işçilere elverişli, politik ve sendikal bakımdan örgütlenmemiş, can sıkıcı bir yaşama tarzına bağlı, emeğini düşük bir fiyatla satmaya alışmış bir kitle teşkil etmektedir.

Hemen her zaman, yetiştirilmiş oldukları mesleklerle ilişkisi olmayan işleri yapmağa çağrılmış, sanayiin her işini görücü kadınlar bile (televizyondaki meşhur bir yayının dediği gibi) sefaletin stra-

teji uzmanlarına kendi taburlarını sağlarlar. Belirli bir patronlar sınıfının metodu, daha az istekleri olan, daha az korunan kalitesiz işçilerin bolluğu sayesinde kalifiye işçi kıtlığını denkleştirme amacını güder. Bu **«kalifiyesizlik»**, anlattığım ve hepsi de işi gevşek tutma eğilimini gösteren uygulamalara eklenir. Aynı şekilde, tarım çevrelerinden gelme önemli bir işçi potansiyelinin varolduğu, yarı köy küçük şehirlerde de, eski kuruluş patronlarının, bir ücret rekabetiyle karşılaşma korkusu içinde, her yeni dikme işine muhalif oldukları alışılmış bir şeydir. Bu malthuzianizm, sınaî ademi merkeziyetçiliği önler.

Bu, henüz en beter olan çarçur etme tarzıdır. Silâh yapıp satan tekeller Devletin, bütçesinin tam bir bölümünü silâh alımına ayırmasını da sağlarlar. İçinde savaşın hazırlandığı barış ile, dünyanın hemen her tarafında el altından işletilen savaşlar, en büyük çıkarların kaynağıdır. Aşırı askerî masraflar, hastahane yapımını frenler, öğretmen yetiştirilmesini, ya da şehirlerin oturulabilecek hale sokulmasını engeller. Yönetici sınıf, kendini özel kliniklerde tedavi ettirebilir, çocuklarını özel okullara gönderebilir, zenginlere mahsus oksijeni penceresinden teneffüs edebilir. Ötekilere ne olursa olsun...

Eğer demiryolları hâlâ büyük kumpanyalara ait olsaydı, kazançlı bir gidiş-geliş yokluğundan ötürü, bazı bölgeler tümüyle ulaşımdan yoksun kalır ve toprağın amenajmanı olanaksız hale gelirdi.

Ortak programın ortaya çıkışından sonra, Pierre Drouin «**Le Monde**» da şunları yazıyordu:

«Hangi kapitalist, unutulmuş kulübelerde kaybolacak cereyanı, ya da posta hizmetini finanse etmeyi kabul erer?»

Öne sürdüğü vesileyi tamamlayalım: Kaçınılmaz olan ekipmanı boş yere bekleyecek kaybolmuş kulübelerden başka bir şey olmayacaktır. SNCF (Fransız Ulusal Demiryolları Şirketi) yerel yararı olan bir hattı kaldırır kaldırmaz, yüzlerce köy, onlarla kanton merkezi mahvolacaktır. Marşandiz tarifelerinin kaldırılmasına, yani çıkış yeri neresi olursa olsun, bir kolinin kilometre başına fiyatını artık denkleştirmemeğe karar verdiğinde, Auvergne, Bretagne, Alpler ve daha nice ulaşılması zor uzak bölgelerin ekonomisi, kamu iktidarı tarafından alınan tedbirler, bu kararın etkisini kırmasaydı, ya da başarısızlığı geciktirmeseydi, Pierre Drouin ile birlikte, bir Sol hükümetçe ileri tekniklerin harekete getirdiği yeni ihtiyaçların karşılanmasına, piyasa tarafından yeterince güven altına alınması, aksi takdirde başarısızlığa uğrayan özel sektörün yerine, kamu iktidarını karar vermesi gerektiği sonucuna varırdım.

Buna rağmen birçok Fransız millileştirmelerin etkili olma plânında özel sektörün, sosyalistlerin öğütlediğinden üstün olduğu bir ekonomik düzensizliğin nedenini teşkil ettiğini düşünmeğe devam ederler. Oysa, INSEE'nin bir incelemesi, 1962 ile 1970 arasında, Fransa'daki tüm sanayi dallarının

ortalama olarak «kurulmuş makine kapasitesi»nin ancak %80'i oranında çalışmış olduğunu tesbit etmiştir. Bu da üretimin, daha kalifiye işçilerle tam çalışma halinde, ek makine ve fabrika olmaksızın %20 oranında çalıştırılmış olabileceği anlamına gelir. Tarım makinesi yapımının potansiyeli ile gübre üretimi 1970 ve 1971'de %70 oranında kullanılmıştır. Geçerli olan birçok tüketim ürünü, ambalaj ile reklâm sloganları dışında hiç bir farkları olmadan birbiriyle rekabet eder. Deterjanların savaşı, hemen her akşam televizyon seyircilerinin gözü önünde cereyan eder, fakat hepsi de aynı kompozisyona sahiptir. Aspirin kırk yedi ayrı marka ile satılır. Bu sosyal farklılığın maliyeti reklâm payı üzerinden, bazı ürünlerin satış fiyatında % 30 - 40 oranında bir artış yapar.

Kesin rantabilite açısından, ulusal kuruluşların sonucu, özel rakiplerinin rekabetine katlanır. AİR France ile UTA (özel şirket) birbirine benzer prodüktivite endekslerine sahiptirler. İhracatımızın zirvesinde bulunan Renault, Citroen'den daha az malî güçlüklerle karşılaşır ve Alman otimobil sanayiine yetişir. EDF, kendisinden önce kurulmuş kumpanyalardan daha iyidir. Ulusal bankalar, özel bankalara oranla hiç bir yönetim aksiliğiyle karşılaşmazlar. Buna rağmen hükümet, özel sektör karşısında kamu sektörüne güçlükler çıkarır: UTA'nın yararına olarak hava trafiğini bölüşür, Plan-Hesap, sivil elektronik plan, demir sanayii planı, Dassault-Bréguet'ye yardım... Ulusal kuruluşlardaki açık,

belirdiği zaman, onların ya bizzat faaliyet niteliğinden, ya acemice hükümet uygulamalarından, ya da kamu hizmetinin baskılarından ötürü ortaya çıkar. Örneğin Fransa Maden Kömürü İşletmelerinin rantabl değişiklikler yapması önlenmiştir. Maliye Bakanlığı EDF'nin program anlaşmasını çiğner, proje halindeki üç nükleer elektrik bölümünden birinin yapımını durdurur ve Fransız elektrik tüketimi, aile başına, Ortak Pazar ülkelerinin en zayıfı olmasına rağmen bunun reklâm faaliyetini frenler.

Hükümet, geniş çapta bir manevra ile büyük sermayeyi, uzaklaştırılmış olduğu ekonomik çevrelere yeniden sokmağa çalışır. Otomobil yollariyle telekomünikasyonlardan sonra EDF, bir defa daha darbe yemektedir: Kurulacak olan ileri teknolojinin elektrik araçlarının yapımı ve işletmesiyle ilgili anonim şirketlerin arasında özel sermayeler çoğunlukta olacaktır. Atom Enerjisi Komiserliği'nin varlığı tehdit edilmiştir. Önce, çeşitli faaliyetleri yedi ayrı gruba bölünecektir. Bu yedi grup da, kendi aralarında, her birine yönetim otonomisi tanınacak olan onsekiz harekât ünitesine ayrılacaktır. Eğer atomun sınaî uygulamalarını geliştirmek söz konusu ise, oraya kadar söylenecek hiç birşey yoktur. Fakat bu onsekiz ünitenin, Pechiney, Saint-Gobain, Rotschild v.b.'larının iştirakini kabul edecek olan şube şirketlerin kuruluşu ile ana merkezden yavaş yavaş ayrılacakları öğrenildikten sonra güdülen hedef kendini gösterir. Buradan da 30 Ekim 1972 tarihli «**Les Informations**» da Jean-Yves Faurier'nin

sorduğu **«Hâlâ bir CEA'ya ihtiyaç var mıdır?»** sorusu ortaya çıkıyor.

6 Kasım 1972 tarihli **«Le Point»**ın **«Tekelin Can-çekişmesi»** adlı bir makalesinde yıkılışını haber verdiği ORTF (Fransız Radyo Televizyon Teşkilâtı) nın durumuda da aynıdır. Televizyon (vidéo) başta gelen bir teknik olmadığı halde bir sanayi ve sanayi yeniliği alanı içine kaydedilir. ORTF mühendisleri teknik ekipman için zorunlu olan materyeli inceler, seçer ve programlaştırır. Fakat yapım işi I.T.T. ve Thomson olan elektronik ile ulaşım devlerine verilmiştir. Birden, ORTF ile bu şirketler arasındaki ilişkiler, o şekilde birbiri üzerine oturur ki, kendi kendine kimin hizmetinde olduğunu düşünür ve Ofis'in büyük tercihleri (3 ncü ve 4ncü zincirlerin tümü olan SECAM renk usulü ile ortaya konmuş) bundan etkilenir.

Hachette-ORTF («Fransız vidéogramları», anlaşmaları, Fransa televizyon piyasasına uzun zaman için büyük kazançları bağlar. Konuda uzmanlaşmış şirketin yararına olarak yün, şeker, hindiba, bakır reklâmı için «ortak kampanya», Prouvost, Lebandy veya Leroux'nun karma bir niteliği vardı. Fakat sayıları çok olmayıp programlarında taşıdıkları ağırlık azdı. Marka reklâmlariyle işler başka bir nitelik kazandı. Angajmanlarına rağmen Ofis yönetimi durmadan reklâma ayrılmış «mazgallar»ını artırıyor, Senatör Diligent'a göre bu artış 1971'de % 14 oranını buluyordu. Önemli paralar (uygun dinleme saatlerinde dakika başına 120.000 F. civarında) ödeyen ilâncılar, mesajlarının yayınlama şartları

üzerinde (hangi saatte? Neden önce? Neden sonra? Ne sırasında?) öyle iddialı görünür ki, yayınların süre ve nitelikleri, ticarî isteklere makul olandan fazla uyarlar. Sağ kanat hükümet ettikçe, haber verme işi, Cumhurbaşkanı tarafından bir propaganda aracı olarak kabul edilen bir Devlet monopolü aşırılıklarile, hatırı sayılır bir kazanç kaynağını yakalamak isteyen büyük sermayenin baskısı arasında raksedecektir. Fakat teknik ilerleme dörtnala gitmektedir. Yarın vidéo-kasetler, telli televizyon ve haberleşme uyduları, imgelerin aktarılması verilerini ve hatta esrarengiz aracılık kıralığını bile tepetakla yıkacaktır.

Görüntülü-dinleme araçlarının kullanılması için çoktan bir liberal statüyü teklif etmiş olan Sol, bunların yakını olan aşırı beslenişleri karşısında düşüncesini derinleştirmek zorundadır: Burada, tekniğin oluşturduğu alandayız.

25.
Bankacılar Cumhuriyeti

EKONOMİNİN KİLİT NOKTASINI teşkil eden sektörlerin millileştirilmesinden şikâyetçi nedenler, karşılarına çıkarılan görüşleri hemen yıkmazlar: Malları ellerinden alınan aksiyonerlere bağlı tazminatın ödenmesi, bürokratik yönetim eğilimi, Devlet himayesi, çok uluslu firmaların rekabeti. Bu nedenle sosyalistler, ötesinde biribirine eklenen bu risklerin hafif olan dış ticaret dengemizi tehdit edeceği basamağı aşmaktan kaçınmıştır. Komünistler yirmi beş sanayi grubunu, sosyalistler yedisini millileştirmek istiyordu. Dokuz grupta anlaşmaya varıldı.

Sosyalist Parti, kendi programında kollektif el koymanın hukukî biçimlerini değiştirme ve kooperatiflerin, yardımlaşma kurumlarının, belde rejimlerinin ve başlıca amaçları kişisel yarar değil de, sosyal bir gruba hizmet olan karma ekonomi şirketlerin gelişmesini teşvik edecek şekilde davranacağına de-

ğinmişti. Fakat Sol, önce bankacılık ve malî sektörlere hakim olmayı sağlamazsa başarısızlığa uğrıyacaktır.

Gaston Deferre bunun bilincinde olduğu için 15 Mayıs 1963'de bankaların millileştirilmesini hedef tutan bir kanun teklifini vermiş ve bu teklifi Cumhurbaşkanı adaylığı programına eklemişti. Bu reform benim 1965 ve ondan sonra 1966'nın FGDS programlarındaki isteklerin arasında yer almıştı. Bugün rakip kampta yer alan bazı çevreleri daha başından itibaren ilgilendiriyordu. «**Reformcu Taslak**» bununla ilgili bir sözcük bile söylemez. Sosyalist Parti ile Komünist Partisi'nin yakın tarihi boyunca uzanan bankaların, platformların, bilânçoların, akitlerin aksiyon plânlarının sürekli millileştirilme işi, kamu sektörü için her türden yeni gelişmenin temel taşıdır.

Neden basitti: Bir sosyalist için parasal yaratma iktidarı, milletin kendisinden başkasına ait olamaz. Bu iktidar elinde olmadıkça kanun kuvveti felce uğrar, kendisine hakim kuvvetlere bağlı olur ve ekonomiye yön vermekle artırmaktan ibaret rolünü yerine getiremez hale gelir. Bu işi, kapitalist düzenin ortasında bir kale halinde, bankayı dikmiş olan büyük özel çıkarlara bıraktığı zaman, kendi kendini yıkmış olur. «Ya kollektivite bankalara hakim olacaktır, ya da Bankalar Devlet'e.» L'Unité'nin bir makalesinde buna değinen Albertt Gaizer Fransa Bankası (1) nın eski müdürlerinden birinin «**Anı-**

(1) L'United, 14 Temmuz 1972.

lar»ından alınmış bir sahneyi zikreder; bu zat: «Bay **Rotschild,**» diye yazar, (1), (Edouard Rotschild 1927'de Banka'nın genel kurul üyelerinden biriydi) kartelciler (2) iktidara geldiği takdirde bunlara karşı, ılımlılara bir silâh vermiş olmak için sermaye ihracatiyle ilgili 1918 yasasını kaldırmak istediğini söylemişti. Çünkü bunlar, malî bir paniğin keyfine kapılmış olabilirlerdi.»

Güzel bir fıkra! Bu genel kurul üyesinin ses tonunu duydunuz! Sağ hükûmet ettikçe kendini hakim bilmektedir. Her ihtimale karşı, tedbir almış olmak için, sermaye kaçmalarının çıkabileceği vanaları kapatıyor. Devlet ile Fransızları batıracak ve aynı zamanda Sol hükûmet darbesini silip süpürecek olan hileli iflâsı uyandırıyor, eh bu da yeter! **«Bay de Rotschild bana 1918 yasasını kaldırmak istediğini söyledi...»** Genel kurul üyesi emir veriyor: Sağ ezecektir!

Şimdiki durum bu derece farklı mı? 1945'de General de Gaulle büyük mevduat bankalarını millileştirmişti. Keza, iş bankalarını da millileştirmeyi düşünmüştür. Fakat reform, öyle gözle görülür, öyle kesin görülür halde idi ki, orada durmayı tercih etti. Bu düşünce duraksamasının söz konusu olduğu her iş bankasına bir hükûmet komiseri gön-

(1) George Moreau: «Souvenirs d'un Gouverneur.»

(2) Burada kartel, bildiğimiz uluslararası şirketlerin birleşiminden çok aynı amaçla birleşmiş aynı işi gören «sendika kartelleri» söz konusu.

derdi. Bütün dosyalara girişmiş olan bu komiser önce büyük bir şahsiyet muamelesi gördü. Katıldığı yönetim kurullarında kendisine danışıldı, üstüne titrendi ,etrafı saygı ile çevrildi. Sonra, zaman geçip tehdit uzaklaşınca, yarım ağızla karşılanan ve güvenlik kazanmak için ısrar etmesi gereken bir davetli halini aldı. Kısa zamanda kendisine rahatça can sıkıcı bir kişi gözüyle bakıldı ve ona bir masanın kenarı ayrıldı. 1966 yasası iş bankalarını, kimsenin yokluğunu farketmeyeceği kadar hafiflettikleri bir boyunduruktan kurtardı. Bankacılık sektöründe hükûmet sektörlerinin geçişinden öyle bulanık bir anı kaldı ki, çalışma arkadaşlarımdan birisi hafızamı tazelemeseydi ben bile hatırlamayı ihmal ederdim.

Ne olursa olsun bankacılık mesleğinin gelişmesi, kuruluşların merkezileşmesi, mevduat bankalariyle iş bankaları arasındaki farkın artması, kredi ile yazılı para (bankalar tarafından ihdas edilen bir paradır) özel malî kuruluşlara, 1945'den önce millileştirilmiş bankalarınki kadar hiç sahip olmamış bulundukları çok daha fazla bir etki kazandırmıştır.

Gaston Deferre'in teklifinden sonra, kendilerini tehdit karşısında gören bankalar, birçok şirketler arasında hukuken manevî kişiliklerini dağıtmış ve bu şirketleri holdingler haline sokmuşlardır. Bunlar gözden kaçar ve kuşatılıp yakalanmaları güçtür. Daima gözü açık duran Barcel Dassault, sığınağa girip sınaî ve bankacılık kuruluşlarının tümüne usulünü yaymak için alarm çanının çalmasını

beklemedi. Parlamento'da imparatorluğunun millileştirilmesini istediğim zaman, doğrusu Dasault şirketinin değil, tam listelerini temin edemediğim, aralarında gözle görünür bir bağ bulunmayan bir sürü şirketiyle karşılaştım. Paris ve Holanda Bankası, Union Parisienne Bankacı ve Avrupa Birlik Bankası, coğrafî ve bölgesel şubeleri arasında **«mevduat»** merkezleri kurmuştur. Süveyş iki özel mevduat bankası (Crédit industriel et Commercial ve Crédit Commercial de France) nda önemli paylara sahiptir. Rotschild Bankası, mevduat bankası halini almıştır ve «para basma» hakkına sahiptir. Destek olarak Ocak 1966 da çıkarılan bir kanun, mevduat bankasıyla iş bankası arasındaki ananevî farkı hafifletmiş ve 10 Ock 1967 tarihli bir kararname bütün bankalara gişe açma hakkını vermiştir .

Kapitalist merkeziyetçiliğin egemen olayını teşkil eden banka her yere girmekte, herşeyi elde etmekte, yardım etmekle görevli olduklarını massedip parçalamaktadır. Kredi satmakla yetinmez, bir iktidarı da satın alır. Hazinenin geçici bir güçlüğü için bankacısının hayırhah yardımını istemeğe koşan müteşebbis, iki defadan birinde varlığının nedeni ve gururu olan bağımsızlığını kaybeder ve kendi evinde, o bayların memuru ve uygulayıcısı halini alır. Orada her şey geçer. Konyak ile ayakkabı, çamaşır ve ütü. İşi, ayını tamamlamazsa iyi bir iş olacaktır: Banka için. Fakat banka yalnız küçüklerle ilgilenir. Güçlülere, kendi eşiti olan meslek rakiplerine saldırır. Ah, o malî su basma yerindeki

plessiosaure (1) kavgaları. Merkezileşme hızlanır. Acaba kim ötekini yiyecektir?

Bir yıldan az zamanda La Paternelle adlı sigorta şirketini 1971 sonbaharı ile 1972 yazı içinde satın alan Süveyş, Hindiçini Bankası'nı kıtır kıtır yemiştir. Binikiyüz gişesiyle ve etrafında şu kümeyi toplayan (sıraladığım için özür dilerim ama bilgi vericidir) Fransa'nın dördüncü bankası Crédit Industriel et Commercial'in de büyük kısmını ele geçirdi. Dupont ve Scalbert bankaları, bölgesel Ain Bankası, Batı bölgesel Bankası, Crédit Fécampois, Crédit Industriel d'Alsace-Lorraine, Crédit Industriel de Normandie, Crédit Industriel de l'Ouest, La Société Lyonnaise, La Sociéte Nancienne, La Banque Transatlantique, La Banque du Maroc, La Banque de Tunisie, Union des Banques Régionales.

Suez (Süveyş)e verilen iştiraklere karşılık Banque de Paris et des Pays-Bas (Pari-bas Paris ve Hollanda Bankası) daha birçokları arasında eski Cezayir Bankası ve dokuzuncu mevduat bankası olan La Banque de l'Union Parisienne (Paris Birlik Bankası)in aktiflerini de almıştır. Paribas ile Worms ve Banque Parisienne et du Crédit du Nord'un da katılmasıyle Union Bancaire (Bankacılık Birliği)i, şimdiki halde 700 gişelik bir şebekesi olan Crédit Industriel et Commercial'e rekabet etmek üzere yeni bir grubu ortaya atmıştır. Paribas yak-

(1) Paleontolojide ikinci çağdan kalma kertenkeleye benzer bir yılan. Burada hayvanın büyük boylusu alınmakla, kavganın da büyüklüğü anlatılmak istenmiş.

laşık olarak ikiyüz elli Fransız ve yabancı olup birçoğu (Cie Française des Pétroles, Pechiney, Boussois-Souchon-Neuvecelle) milletlerarası çapta olan şirketin yönetim kurulunda yer alır.

Suez'in karşısında birinci banka olan Compagnie Bancaire'e gelince ana kumpanyadan başka aralarında Union Française des Banques (Fransız Bankalar Birliği), CETELEM, L'Union de Crédit pour le Bâtiment (İnşaat İçin Kredi Birliği), La Compagnie Française de l'Epargne et de Crédit (Fransız Tasarruf ve Kredi Kumpanyası), Locabail ve şubeleri, La Société d'Investissements Immobiliers de France (Fransa Gayrımenkul Yatırımlar Şirketi), Locabail-immobilier ve COFICA'nın da bulunduğu 50 şirketi kapsar.

Görülüyor ki çember sıkışmaktadır. Banka ile ilgili olarak kendi kendine kurduğu tuzak olmak üzere kapanması doğru olur. Fakat şimdilik, madem ki yedikçe iştihası açılıyor banka, kendi iştahını, zaten neşterlenmiş, kemirilmiş, tartışılmış olan S.N. C.F. gibi büyük ulusal kuruluşlarla saklamaktadır.

Banka borç verir, vekâleten bakar, yönetir, girişim yapar, inşa eder. Fakat Kurtuluş'dan bu yana, hiçbir yerde cüretli girişimlerin, yeni araştırmaların, geniş çapta amaçların menşeinde yoktur. Ne hesap makinası, ne atom, ne de temel araştırma için... Spekülâsyon yapmayı tercih eder. Arazi, lojmanlar, boş vakitler, sağlık, kirlilik üzerine. 70 yıllarının V. Cumhuriyeti'ni vasıflandırmak için akla gelen isimler üzerinde tereddüt edilmektedir. Polemikçiler

«**Baronlar Cumhuriyeti**», «**İşler Cumhuriyeti**», «**Gayrimenkul Cumhuriyeti**» diyeceklerdir. Ben «**Bankacılar Cumhuriyeti**»ni tercih edeceğim. Bankanın yüksek idarede, bakanlık kabinelerinde, bakanlar kurulunda adamları vardır. Yatırımların seçilmesinden esinlenir ve sahip olduğu istihbaratın gücü ile, kollektif ekipman vergi yükümlülerinin teşkil ettiği kitle tarafından ödendiği zaman aşırı kazançlarla satacağı şeyi düşük fiyatla elde etmekte aceleci davranır.

Paribas'ın P.D.G.'sine «**Expansion**» tarafından sorulduğunda, Mayıs 1972'de tadını çıkara çıkara «bunun içinde, insan ilişkilerinin, anılarını ve âdetlerin dozunu vermesi güç bir rol oynadığı; iki yönlü çalışan karmaşık etkili şebekeyi» anımsıyordu. Paribas, bülteninde «Paris bölgesinde tek ve gizli bir fişlemeye uygulanmış memur görevleri haritasına» sahip olmakla övünüyordu. Olanaklarını daha iyi kullanmak için uzmanlaşmış bir organizma kurdu: «rolü iç rekabetten doğan zararları kısıtlayacak toprakların ayarlanması» olan malî servisler ortaklığı. Bu haber unsurlarını «**Nouvel Observateur**» (31 Temmuz 1972) için birleştiren René Backmann'ın, vardığı şu sonucu alıyorum:

«Gaulle'cülük içinde Parlamento'nun biricik görevi, kendisinden ileride alınacak ekonomik iktidar ile kendi arasında sürekli bir çıkış yolu konuşmasının, bir aynı yöne dönüşler ve demokratik örtüyü vermekten ibaret iktidar biçimini ortaya çıkarmıştır: Bugün iktidar çevreleriyle işçevreleri arasında-

ki içiçe geçiş, artık öyle bir haldedir ki, birincilerinin nerede bittiği, ikincilerinin de nerede başladığı pek bilinmemektedir.»

Kısacası, madem ki banka hükûmet ediyor, kendisiyle ülkenin çıkarını gözeten hangi aklı başında Fransız, milletin bankaya hükmetmesini istemez?

Ortak program, nerdeyse otuz yıl kadar önceki Ulusal Direnme Konseyi ile General de Gaulle hükûmeti'nin programı yerine, banka sektörünün toplumа intikalini istemekle, düşmanı başından vurmak isteğindedir. 1945'in yarı başarısızlığından kaçınmak için, millileştirme, sigorta şirketlerine, kredili satış malî kuruluşları, kredili kira ve başlıca holdinglere şamil olacaktır.

Aktiflerden oluşan sınaî iştiraklere gelince, bunlara daha önce millileştirilmiş bankalar, mevduat ve Emanet Sandığı, Sınai Kalkınma Enstitüsü ve sigorta kumpanyaları tarafından, yeniden gruplandırılmış olacaklardır. F.G.D.S.'in 1966'da kullanılmasını öngördüğü bir ulusal yatırım bankası bu iştirakleri yönetecektir. Yeni bir tipte, bölgeleştirilmiş ve geniş bir otonomi sahibi olan bu banka, malî piyasaya serbestçe geçecek ve kendisine iştiraklerinin, plânın hedeflerine uygun şekilde artması olanağını sağlayacak bir yıllık bütçe gelirinden yararlanacaktır. Borsa alanları, kuruluşların yeniden alınışları, kamuya satın alabilme arzları ve uzun vadeli kamu borçlarının iştirak alımlarına dönüştürülmesi yolu ile gerçek bir **«malî millîleştirme»** ülkenin sanayi politikasını ilgilendiren pilot - kuruluşların rolünü

sağlıyacaktır. Sol hükûmet bu şartlar sayesinde, büyük üretim araçlarına, kollektif şekilde sahip oluş için muhtaç olduğu kozları kendi tarafına çekecektir.

26.
Yeni enternasyonal

SOL, DÜŞMAN BAKIMINDAN aldanmamaya dikkat etmelidir. Ulusların doğuşu kadar önemli olan tarihî bir olay gözlerimizin önünde cereyan ediyor: Dünya piyasasına çok uluslu firmaların çıkışı. Bu firmaların onüç tanesi, küremizin başta gelen elli ekonomik varlığı arasında yer alıyor. 1960'dan 1968'e kadar görülen eğilim genelleştirilirse, 1985'de üç çeyreği Amerikan egemenliği altında olan altmış şirket bütün kuvvet devrelerini kontrol edecektir. Bunlardan her birinin, bizimki gibi bir ülkenin brüt ulusal üretiminden üstün bir iş hacmi olacaktır. Birleştiler mi, Amerika Birleşik Devletleri'ni geçeceklerdir.

Kurgu-bilimin içine düşmeksizin, beş kıt'a üzerinde krediyi, araştırmayı, üretim ve alışverişleri kontrol eden bir holding, politikaların henüz taslağını bile kuramadıkları, daima bir devir gerideki bir

dünya hükûmetinin gerçek ve otoritesini elinde tutacağı düşünülebilir. Düzeltiyorum: Hayal kurmağa gerek yok. Bu bir kesinliktir. Hiç olmazsa, sanayi bakımından ülkelerden çoğunun uyguladığı ekonomik sistem kapitalizm olacağı sürece... Beni anlayın: Kapitalizme, insan etine susamış bir canavar gözüyle bakmıyorum. O sadece, dişinin arasında her zaman kendini tatmin edecek birşey bulunmadığından bir kendi kendini yeme açlığını gidermektedir. Fakat o noktaya varmadan önce, geri kalan her şeyi yemiş olacaktır.

Sistemin mantığı, her firmayı, kendisinin içinde geliştiği ekonomik çevreye hâkim olmaya mahkûm eder. Yatırımların yavaşlığı, belirli bir ürünü yapma kararıyle ticarete sunma arasındaki boşluklara bağlı risklerin önemi, sürekli bir yenilemenin araştırılması için yüksek olan miktar, hepsi, kuruluşları gitgide evrenselleşen bir büyüme stratejisini kabule iter. Aykırı bir düşünce tarzı ile, uluslararası pozitif hukukta varlıkları bulunmayan bu kuruluşların kayganlığı kendilerine, sadece dar bir piyasaya girmiş küçük rakiplerinin karşılaştığı çeşitli aksiliklerden kurtulmalarını ve kazanılacak paranın bulunduğu her yere girme olanağını sağlar. En ucuz masrafla üretim faktörleri kombinezonu, mallarla sermayelerin, hareketliliği karşılayan ülkenin müdahale gücünü ortadan kaldırır.

Çok uluslu firmalara, tükenmez finansman kaynakları, kredi kısıtlamalarının arasından geçme olanağını sağlar. Fonlarını, kâh spekülâtif bir amaçla

kâh muhtemel spekülâsyonlara karşı kendini korumak için rahatlıkla transfer yapar ve grubun kendi bünyesi içinde mahir bir fiyat politikasını dolaştırmak suretiyle bazı vergi yükümlülüklerinden sıyrılırlar. Kısacası, onların artık, bir tek siyasal partneri vardır. Bu kuruluşların işçilerine gelince, sendikalar konuşacak kimseyi bulamazlar... Genel müdürlük uzaktadır, mahallî müdürlük ise, sorumsuz bir bağlantıdan başka bir şey değildir. Artık, ananevî çıkar, fiyat, sermaye, gelişme ve gerekçe, merkeziyetçiliğin bu ulaşılmaz safhasına varan kapitalizm için hesapta yoktur. Çok uluslu firmalar malî piyasaya doğrudan doğruya giriş, aksiyoner baskı ile pasif oluşu, uyguladıkları hesap alıp vermeler, kendi kendini finanse etme mekanizmaları sayesinde artık klasik ekonomi çevresinin içinden çıkmışlardır.

Arzuladıkları hegemonyayı sağlamaya çalışırken ticarî faaliyetin rantabl sektörlerine Amerikan sızmasının aracı olma görevini yaparlar. Yükselmiş 150 kuruluş içinde başlarına Avrupalı yönetici getirilmiş 15 tane yoktur. Dünyada yatırıma ayrılmış 125 milyon doların % 60'ı A.B.D. menşelidir. Ekonomik eşitsizlik ilişkilerinin kuvvet ilişkisine dönüştüğü malûmdur.

Ücretli 400.000 işçi çalıştıran ve 1971'de 37 milyar frank (bizim Fransız TVA(1)'nın yaklaşık olarak üretiminin yarısı) tutarında iş yapan ITT, ya

(1) Fr.: Taxe à Valeur Ajoutée (ek değerli vergi) nin kısaltılmışı.

da International Telephone and Telegraph bu durumu belirler. ITT çok şeyle ilgilenir: Telefon, teleks şebekeleri, hava pompaları, elektrik ampulleri, diskli frenler, kozmetikler, elektro-menajerler, otelcilik, sellüloz ve yakın bir zamandan bu yana Harford'daki Altıncı Amerikan Grubunu ele geçirmek için sigortalar. Bu grup Clayton Act'a (Amerikan tröst aleyhtarı yasası) ters düşmekle suçlandırılınca birçok şubelerinden ayrılmak ve bir daha Adalet Bakanlığı'nın iznini almaksızın şirketlerini kendi içine sindirmemek zorunda kaldı. Bununla beraber kendisi için tesbit edilen tavanın yüksekliği yine de iyidir: 100 milyon dolar aktif, 25 milyon dolarlık iş hacmi ve Amerikan piyasasının % 15'i.

ITT, gücünü kabul ettirmesi söz konusu olduğunda, başvurulacak yollar konusunda inatçılık etmeyen haris bir firmadır. Hartford işiyle aynı zamanda iki skandal, onun metodlarını açığa vurmuştur: Mallarının millîleştirilmiş olduğu Şiil'deki çıkarlarını korumak için ve CIA (Birleşik Devletler Merkezi Casusluk Teşkilâtı) kanalıyla bu ülkede birçok sabotajı tahrik etti; şimdiki Amerika yöneticilerinin kararları üzerinde baskı yapmak için Bay Nixon'ın Cumhuriyet Partisi kayıt listelerine 400. 000 dolar yatırdı.

Fransa'da bunun şubesi olan ITT-FRANCE'ın gücünü televizyon alıcıları (Océanic, Sonolor) ve aydınlatma lâmbaları (Claude) ya da araba kiralamak (Avis) gibi işlerle yetinseydi, gücünü nötrolize etmesi düşünülmezdi, ama telefon ve telekomü-

nikasyon sanayii üzerindeki egemenliği, ülkesinin çıkarlarıyle ilgili bir hükûmeti, işlere başka türlü bakmağa zorlamaktadır. Zaten M. Chaban-Delmas onun Guinard pompaları şirketini satın alma isteğini durdurmuştur. Orada durmak zordur. Geçen yıl, ana firmanın Fransa'daki kuruluşları gelir ve kâr olarak 54 milyon frankı transfer etmişlerdir. Merkez müdürlüğüne getirilen iki Fransız (ikisi de başkan yardımcısı, biri bilimsel araştırmalar, diğeri Avrupa işleri görevlisi) Bay Henri Busignier ve Michel Bergerac Amerikan vatandaşlığını tercih etmişlerdir. Bu da, telekomünikasyon kontrolünün ulusal otorite elinden çıkması demektir. Öyle ki ITT, Birleşik Devletler'deki yayılışından ötürü rahatsız oldukça üstün-gücünü ihraç etmek zorunda kalıyor: Amerika'daki şubelerinden bazılarının satışı ona çok büyük paralar (bir milyar dolar) sağlar ve bu likiditelerin büyük kısmı Avrupa'da yeniden yatırıma ayrılacaktır. Hatta, Sovyet hükûmetinin kendisinden yardım istediği Rusya'ya da gidecektir.

ITT, IBM, General Motors, General Electric, Standard Oil ve daha niceleri dünyayı fethe kalkışmıştır. Sol için, sırf ananevi Devlet kadrosu içinde yerleşecek bir başarı stratejisi olamaz. Yeni tröstler enternasyonalinin karşısına, enternasyonal bir politik iktidar dikilmelidir. Önce Avrupa'nın kuruluşu neden düşünülmesin? İşçilerin kurtuluşu buna mal olacaktır.

27.
Kaynaklara dönüş

ORTAK PROGRAM, BİNLERCE dökümanı toplayan, ayıklayan, kullanan komisyonlar tarafından hazırlanmıştır. Bunların ardından gitmek beni, karışık olarak yabancı politika, sosyal politika, ekonomi, hukuk, öğretim, şehircilik, kısacası toplum halinde örgütlenmiş insanları ilgilendiren her şeyi ele almak zorunda bıraktı. Ve ne için? Okuyucularıma, Komünist Partisi için Editions Sociales'in, Sosyalist Parti için Flammarion'un benzeri terimlerle yayınladıkları metinlerde, pek fazlasını değil, hatta daha çoğunu bulabilecekleri şeyi bile getirmemek tehlikesiyle karşı karşıyaydım. Bunun için esas üzerinde değil (nasıl ayırt etmeli ki) de konuşmaların yakasını bırakmayan ve müşahedeleri özetleyen konu üzerinde durmağa karar verdim: Bu, özgürlüklerin akıbeti idi. Hasımlarımız, sol iktidara gelirse, der ve bu kuşku kamuoyunun geniş bir bö-

lümünce paylaşılır, belki ulusal kazancı daha iyi bölüştürmeyi, adaletsizlikleri azaltmayı, sosyal eşitsizlikleri düzeltmeyi başarır ama Fransa'yı, yeni bir «Prag Darbesi»ne uğramaktan ibaret olacak kaderinden kurtulamayacak ve herkesin öğrenmeye alıştığı şeytanları olan devletçilik ve güdümcülükten kurtulamayacaktır. Sosyalistlerle Sol Radikaller için komünizme karşı yapılan sızlanmalar olmaz. Fakat bazı çevrelerde kabul edilmesi kural haline gelen, sosyalistler komünistler tarafından büyülendiğine göre (tavşanla kobra) onlar tarafından öne sürülecek isteklere karşı hiçbir direnme göstermeyecektir ki, bu da aynı anlama gelir. Devletçiliğe gelince sosyalist ve komünistlerin hiçbirine hak verilmez ve köylülerin kilhozlara, tüccarların da fabirkaya gönderilmesine engel olmak için radikallerin öne sürdüğü karşı kuvvet, bizim eleştiricilere pek ağır görünmemektedir.

Bu suçlamalarda, şartlara göre kızdıran, ya da eğlendiren bir kara efsane temeli vardır. İkinci İmparatorluk devrinin resmî afişlerinde **«bölücü»**lerden bu tonda söz edilir ve gelecek, korku verici çizgilerle çizilirdi. Fakat, Stalin'ci uygulamalar tarafından yayılan güvensizlik duyguları da var ki, bunlar hayalî değildir.

Şunu kabul edelim: Fransa'da Sol, kaynaklara kendi kaynaklarına döndüğünü, **«ya özgürlük ya ölüm»** diye yemin edilen ve üzerine and içilen ihtilâllerin kızı olduğunu ispatlamağa mecburdur.

Bir metin, çoğu zaman içinde, yön değişimi ya

da kazara bir cümle keşfedildiğinden ötürü değer taşır. Dikkatli bir okuyucu şüphesiz, güç manevî veya politik tercihlerin karşısında yer alan ortak programın, daima insan varlığının onur ve sorumluluğu üzerine oynadığını görür: Ölüm cezasının kaldırılması, kadının kendi kişisel hayatına hâkim olması, isteğe bağlı kısırlık ve çocuk aldırmak, karşılıklı anlaşma yoluyla boşanma, onsekiz yaşında oy verme hakkı, v.b.

Savunma yapmıyorum. Günaha yalanı kattığını anlamak için toplumumuza olduğu gibi bakmak yeter. Politik demokrasi adına bir adam, bir klân, bir sınıf kendi iktidarlarını zorla kabul ettiriyor ve kendine liberal adını vermeğe cüret eden ekonomi, imtiyazlılar diktatörlüğünü meşrulaştırıyor. Bana, sözlerimde çiğ olmak istediğim söylenmesin. Ortak program Sol'un Fransız halkı ile yaptığı bir anlaşmadır: Yakında oy verecek ve gerekirse yargıç olacak otuz milyon şahit.

Bazı sosyalist kuramcılar, geleceğin toplumunu, içinde herkesin herkes için çalışacağız ve kendisinden herkesin kendi payını alacağı, kişisel çıkar ve kazanç fikrinin dışarı atılacağı çok büyük bir **phalanstère** (1) olarak düşünmüştür. Şurda burda, vahşi çıkarlar ormanından dönmek bilmez para yasasından kaçmanın emredici ihtiyacının büyüdüğü kapitalist ülkelerde, kendi kendine, bu ideale uy-

(1) Çalışanların, içinde bir topluluk halinde yaşadığı, Fourier sistemi içinde geniş bir üretim ortaklığı.

gun yaşama kurallarını sağladığı topluluklar oluştururlar Vurdum duymaz ya da düşman bir âleme yerleşmiş, etrafları zorlayıcı yapılarla kuşatılmış olan bu topluluklar, örnek değerleri, ekonomik plândan çok manevî plân üzerine oturan soyut denemeler halinde kalırlar. Sisteme, hiçbir yerde başlamış değillerdir.

Buna karşılık olarak, bu kitapta temas ettiğim konuların, yeni bir özgürlük ve mülkiyetler yasasının, ortaya atılan soruna biricik karşılığı teşkil ettiiğne inanmak, keza ağır bir haat işlemek olur.

Ortak program, uzun bir araştırmanın bir safhasından başka bir şey değildir. Yetersizlikler daha şimdiden kendini gösteriyor. Sosyalistler için plânlama, millileştirme, kendi kendini yönetme, biribirinden ayrılmaz terimlerdir. Tasarıları, vatandaşları ortak toplumdan, işçileri de ortak ekonomiden sorumlu hale sokmaktır. Fakat komünistler, içinde sınıflar işbirliğinin tuzaklı bir şeklini sezdikleri kendi kendini yönetmeden çekinirler ve «demokratik yönetimin sürekli gelişimi»ni tercih ederler. İki felsefeyi ,birey-toplum ilişkisini anlamanın iki tarzını karşı karşıya getiren tarihsel anlaşmazlığı şişirmek istemeyen ortak program, ekonomik demokrasiyi gelecek yasama devresi için tesbit ererek tartışmayı kaldırmıştır. Çalışma şartlarının tümünü, iş vermeyi, işten çıkarmayı, çalışma yerlerine ayırma, işçileri sınıflandırma, düzenleri tesbiti hedef tutan her türlü tedbirden kurtuluş komiteleriyle personel temsilcilerine danışma zorunluluğunu kararlaştırır. Şüphesiz, gözle görülür şekilde tarihe

aykırı düşen bir mertebeler silsilesi sistemi içinde üretim ilişkilerini donduran bünyeleri aşacaktır. Ücretliler için patronu değil hayatı, onların hayatını değiştirmek söz konusudur.

Kollektivist toplumun amacı, bireysel özgürlük âletini tavına getirmektir, aksi halde bir dağıtım hatası vardır. Tek parti, büro bünyesi, devlet plânı, dogmatik düşünce: Sosyalistlerin tiksindikleri şey budur. Anti-Dühring (1)'de şu düşünce ortaya atılmaktadır: «Son zamanlarda, Bismarck devletleştirmelere giriştiğinden beri, başka hiçbir eklenti olmaksızın Bismarck'ınki de dahil olmak üzere her türlü devletleştirmeyi sosyalist diye ilân eden yanlış bir sosyalizmin ortaya çıktığı görülmüştür. Şüphe yok ki, tütünün devletleştirilmesi sosyalistlik idiyse, Napoléon ile Metternich sosyalizmin kurucuları arasında yer alırdı... Deniz ticareti Kraliyet Şirketi (Prusya'da), Kraliyet Porselen Yapımcılığı, hatta 1830 yıllarına doğru Frédéric Guillaume III devrinde kaba bir raslantı yoluyla genelevlerin büyük bir ciddiyet içinde teklif edilen devletleştirilmesi de sosyalist kuruluşlar olmalıydı.»

Fakat, kendi kendini yönetme, kendiliğinden fermanlaştırılamaz. Üreticiliğin bırakılmasını ve sınıf kavgalarının kaldırılmasını amaçlayan bir evrim içinde kendiliğinden yer alır. Doğadan gelme ve devrimci bir çapta olup henüz kendisini gerçekleştirecek bünyelere kavuşmamıştır. Bu da, ileri gitmek için ayrı bir nedendir.

(1) Frédéric-Engels: Anti-Dühring, Editions Sociales.

Kral-para'ya karşı mücadele; buna girişenler iki değer sisteminden birinin seçilmesi söz konusu olduğunun peşin bilincine varmamışlarsa daha başından kaybedilmiş bir savaş olur. Kapitalizm bu sistemlerden biridir. Dörtyüz yıldan beri Batı'ya hâkimdir. Uygarlığımız adını verdiğimiz şeyi bilinçlendirmiştir ve yaşama tarzımıza hükmeder. Sosyalizm olan diğer sistem, henüz hiçbir yerde başarıya ulaşmamıştır. Şurda burda, taslak ve bazen karikatürümsü biçimde kendini gösterir. Fakat kendinde, zamanımız insanlarına sunulan biricik kurtuluş ve gelişme şansını taşır. Birçok sosyalistler, mekanik bir tür yasaya ve bu yasaya uygun olarak, bir sistemden diğerine geçmek için ekonomik bünyeleri değiştirmenin yeteceğine inanırlar. Bu hata, onları sonuç ile olanakları birbirine karıştırma yoluna götürür. Kapitalizm sosyal bir devleti, politik bir rejimi, kendisine gerçek çapını veren bir kültür örneğini kapsar. Sosyalizm, kendi sosyal, politik, kültürel ve manevî ölçütlerini onun karşısına getirmeyi belirse, galip gelecektir.

Bilim, bir siklon fırtınası gibi eski toplumu yıkıp geçmiştir. İnsan artık kiminle konuşacağını bilmiyor. Şehirlerin sağır edici sessizliği içinde kaybolmuş, bu alaycı ve kırık oyuncağa hâkim olan doğayı arar. Ötekilerini bulduğu zaman kendisinin kim olduğunu bilecektir.

Ben inanıyorum: Sosyalizm o gün, onun dili olacaktır.

Latche - PARİS
Ağustos/Aralık - 1972

BİTTİ

KOZA YAYINLARI

güncel kitaplar

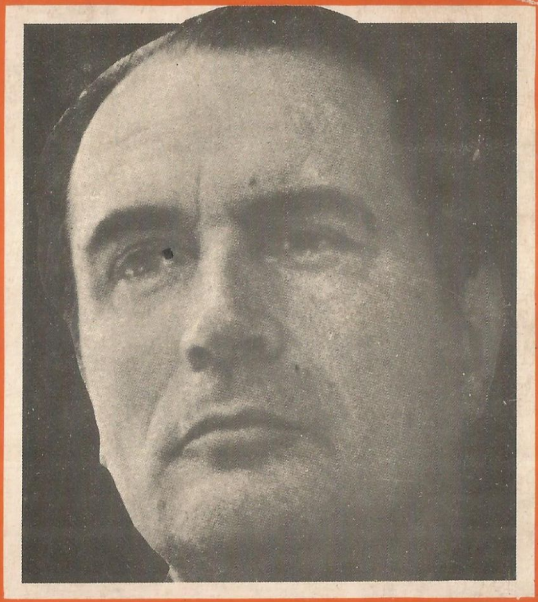

Bu kitap, sosyalist mücadelenin sembolüdür. Fransız Sosyalist Partisi lideri François Mitterrand'a göre; bugünün insanları için hayatı değiştirmek, kaçınılmaz bir zorunluluktur. İnsanlar; çıkarlar cehenneminden, para egemenliğinden ve bütün sömürü şekillerinden kendi kaderlerine kendileri hâkim olmak için kurtulmak ihtiyacını duyarlar. Vatandaşı politik, işçiyi de ekonomik topluluktan sorumlu hale sokmak isteyen sosyalizm, zamanımızın gereksinmelerine uygun bir karşılık getirmektedir.

Ortak sol programın bu takdimi, yazarın mücadele nedenlerindeki gizi açmak kadar kadar, V. Cumhuriyet hakkındaki düşüncesini bir tür söyleme tarzıdır da...

Mitterrand, bu kitabında bir yazar ve hatta bütün iyi niyetli insanlar için gerçek bir lider olarak da kendini kabul ettiriyor.

25TL.